

Verbinding in de vrije tijd

**Netwerken tussen jeugdwerk
en gezinnen in armoede**

Lisa Schouppe, Kris De Visscher en Inge Van de Walle

Vlaamse overheid

INHOUDSTABEL

Inleiding	3
Een portret van de vier pilootprojecten	5
Een kader voor onze analyse	16
De eerste pijler: gezinnen in armoede	19
Armoede, dat doet iets met een mens	19
Hoe kijken gezinnen in armoede naar vrije tijd en jeugdwerk?	22
De effectieve jeugdwerkparticipatie van kinderen in armoede	25
Voldoet de huidige aanpak aan de vragen en noden van gezinnen in armoede?	26
De tweede pijler: jeugdwerk	29
In de knoop?	29
En er terug weer uit?	31
De derde pijler: partnerorganisaties	35
Het netwerk van gezinnen in armoede	35
Het netwerk van jeugdwerkers	36
Meer dan enkel toeleiden naar een aanbod	37
Potentiële partnerorganisaties voor beide	38
Bruggen bouwen	41
Bruggenbouwers: ondernemende duizendpoten	41
Bruggen bouwen naar gezinnen in armoede	43
Bruggen bouwen naar jeugdwerkers	51
Bruggen bouwen naar het partnernetwerk	53
Netwerkverbindingen	57
Ontmoeting opzetten	57
Een diverse stuurgroep, een stevig draagvlak	58
Dialoog in netwerken	60
Van 'over' naar 'met' gezinnen in armoede	61
Alle hens aan dek: buurtgericht engagement in de vrije tijd	62
Een gezamenlijke kijk op de ontplooiing van kinderen	63
Duurzaam verankeren	65
Voldoende tijd voorzien	65
Stabiele financiering voorzien	65
Functie van 'bruggenbouwer' vereist continuïteit	66
Ruimte voor inspraak in de besluitvorming	67
Lokaal beleid maken rond kinderen in armoede en jeugdwerk	69
Interactieve bestuursstijl	69
Gespot! Extraverte en outreachende jeugddienst	70
Nieuwe uitdagingen voor gemeenten: netwerkgemeenten	71
Netwerken ondersteunen met een omgevingsanalyse	71
Gemeentelijke dienstverlening: same but different	72
Better together! Sectoroverschrijdend werken	73
Besluit: andere vragen en andere antwoorden	75
Literatuur	79
Lexicon	82
Colofon	84

INLEIDING

'Armoede is een onrecht, maak er spel van.' Zo luidde in 2012 het gezamenlijke jaarthema van zeven Vlaamse jeugdbewegingen. Eén jaar lang vroegen de jeugdbewegingen bij hun leden en leiding op een speelse manier aandacht voor armoede en sociale uitsluiting. Een intensief jaar dat hen overtuigde van de nood aan meer lokale ondersteuning en procesbegeleiding om drempelverlagend te kunnen werken.

Enerzijds botsen kinderen en jongeren in armoede op heel wat drempels om de stap naar een jeugdbeweging te zetten: een te hoge kostprijs, geen aangepaste communicatie, niet weten wat een jeugdbeweging is, de schrik om uitgesloten te worden, hun draai niet vinden in de groep, slecht contact tussen ouders en leiding, andere vragen en interesses... Ga zo maar door. Anderzijds hebben ook jeugdbewegingen meer nodig dan enkel financiële ondersteuning. Naast vorming en steun op maat van koepels, hebben ze behoefte aan extra lokale ondersteuning zoals een brugfiguur en procesbegeleiding.

Om aan al die noden tegemoet te komen lanceerde Minister van Armoedebestrijding Ingrid Lieten in 2012 een pilootproject om de participatie van kansarme kinderen en jongeren aan jeugdbewegingswerk te stimuleren. Concreet kregen vier lokale besturen elk 25.000 euro ter beschikking om gedurende één jaar samen met de jeugdbewegingen manieren uit te dokteren hoe kinderen en jongeren in armoede aan te trekken. Want zo stelt Lieten: "De jeugdbeweging kan dé plek bij uitstek zijn om de sociale isolatie van kinderen en jongeren uit die alarmerend grote groep te helpen doorbreken." Ook Minister van Jeugd Pascal Smet geloofde in het project. Hij besloot te investeren in een begeleidingsopdracht voor VVJ en Demos om de pilootprojecten in hun praktijkontwikkeling te ondersteunen en een publicatie op te maken met de voornaamste bevindingen. Zie hier het boekje dat je in handen hebt.

Misschien vraag je je af wat de meerwaarde dan wel mag zijn van nog zo'n tijdelijk project en van een boekje als handleiding. Een terechte vraag. De afgelopen jaren zijn er al veel kortdurende, kleinschalige projecten de revue gepasseerd. Soms blijft het onduidelijk op welke manier de resultaten ervan blijven doorwerken. En ondanks het enthousiasme en de principiële openheid van de jeugdbewegingen leeft er toch al een

aantal jaar de fundamentele vraag of deze vorm van jeugdwerk wel per definitie een aantrekkelijk aanbod is voor kinderen en jongeren die opgroeien in armoede (Coussée, 2005; Van de Walle, 2011).

Wie de laatste jaren de discussies wat heeft gevolgd, kan zich afvragen of we wel voldoende geleerd hebben uit de ervaringen van al die verschillende losse experimenten? Hebben we genoeg rekening gehouden met academische studies? En hoe gaan we bovendien om met de evolutie binnen het jeugdwerk zelf?

We proberen in deze publicatie met de kritieken rekening te houden. Op basis van literatuur- en praktijkonderzoek, maar vooral op basis van de vier pilootprojecten, proberen we verder te kijken. Wij zien de steun van Ministers Lieten en Smet met andere woorden als een kans om te bestuderen of een integrale aanpak van jeugdwerk en armoede mogelijk is. Op welke manier kunnen de afgelopen projecten rond jeugdwerk en armoede in de toekomst een duurzaam karakter krijgen? Hoe kunnen we een brede kijk op jeugdwerk en armoede vorm geven?

Concreet beschrijven we de ervaringen van de vier pilootprojecten en kaderen we ze binnen een integrale aanpak zoals aangewezen door verschillende academici. Om dit te kunnen doen, nemen we eerst de drie belangrijke partners onder de loep: gezinnen in armoede, jeugdwerkers en partnerorganisaties. Vervolgens willen we de ervaringen en leerprocessen uit de verschillende projecten plaatsen binnen een breder kader van netwerkvorming. We gaan op zoek naar hoe partners bruggen bouwen en proberen grenzen te doorbreken. En we onderzoeken ook hoe een lokaal beleid dit proces op een goede manier kan omkaderen.

We menen er alvast in te zijn geslaagd om de (vrijwillige) jeugdwerkers, beleidsmakers en allerhande partnerorganisaties met deze publicatie een hapklare brok te serveren om op een duurzame wijze met jeugdwerk en mensen in armoede aan de slag te gaan. Lees dus vooral verder.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Multicultureel gezinskoor treedt op in de buurt

EEN PORTRET VAN DE VIER PILOOTPROJECTEN

Voor we de vier projecten aan je voorstellen, willen we eerst wijzen op twee belangrijke vaststellingen in alle projecten. Aan de ene kant focussen de pilootprojecten hoofdzakelijk op kinderen en hun ouders, aan de andere kant hanteren ze een ruime blik op jeugdwerk.

FOCUS OP (GEZINNEN MET) KINDEREN

Hoewel de projectoproep zich richtte op kinderen én jongeren, focussen deze praktijken voornamelijk op kinderen in armoede én hun ouders. We bakenen 'kinderen' hier af op de leeftijd van drie tot twaalf jaar. Soms kwamen ook kinderen in het vizier die jonger waren dan drie. Tenzij anders vermeld, mag je ervan uitgaan dat we het hebben over kinderen tussen 3 en 12. De uitbreiding naar gezinnen bood ook interessante informatie over hoe jeugdwerk een verbinding kan leggen met ouders. In deze publicatie houden we de focus op ouders vast.

RUIMER DAN JEUGDBEWEGINGEN

Hoewel de projectoproep voortbouwde op het enthousiasme van de jeugdbewegingen over dit thema, hebben alle steden een bredere invulling gegeven aan het jeugdwerk en die brede groep ook betrokken bij het project. Deze keuze is volgens ons niet alleen praktisch maar ook theoretisch correct.

Er wordt vaak geschermd met het argument dat het een democratische samenleving ten goede komt als haar leden zouden deelnemen aan de jeugdbeweging: *"Burgers worden minder ethnocentrisch, minder autoritair, hechten meer belang aan gelijkheid, rechtvaardigheid en verdraagzaamheid ten opzichte van minderheids-groepen. Ze vormen zich een sociaal mensbeeld dat vertrouwen, zowel in maatschappelijke instellingen als*

in elkaar, en normen van wederkerigheid centraal stelt." (Elchardus, 2001). Volgens onderzoeker Tineke Van de Walle is er echter geen enkel bewijs dat het toeleiden tot de jeugdbeweging een dergelijke effect zou hebben op die kinderen en jongeren die er op dit moment niet aan deelnemen (Van de Walle, 2011). Jeugdwerk heeft immers niet voor alle kinderen en niet in alle contexten dezelfde betekenis.

Soms merken we dat de slinger vervolgens doorslaat naar de andere kant. Sommigen beweren dat de jeugdbeweging per definitie niets te bieden heeft aan kinderen en jongeren in armoede. Dat klopt volgens ons ook niet. Die uitspraak is even 'abstract' en even onjuist. Je vertrekt best van de concrete noden en mogelijkheden van kinderen en jongeren in concrete situaties. De focus op wat bruikbaar jeugdwerk is voor deze kinderen en jongeren moet centraal komen te staan, vanuit de werkelijke situatie van die kinderen en niet vanuit een soort wenselijkheid (Coussée, Roets & De Bie, 2011).

Dit maatwerk vinden we alvast terug in de vier pilootprojecten. Iedere stad/gemeente experimenteerde afhankelijk van de eigen context en op zijn eigen manier. Ze experimenteerden met individuele trajectbegeleiding, zochten nieuwe communicatiemethodieken, boden vorming en ondersteuning aan jeugdwerkers. Ze zetten stappen in het opzetten van netwerken om gezinnen in armoede en jeugdverenigingen met elkaar te verbinden. Ze leidden kinderen toe naar een jeugdwerkaanbod, maar stelden tegelijk ook het aanbod in vraag door aandacht te hebben voor de noden en behoeften van de kinderen zelf.

HOE HEBBEN DE VIER PILOOTPROJECTEN CONCREET INVULLING GEGEVEN AAN HUN OPDRACHT?

Antwerpen: trajectbegeleiding in de vrije tijd

Wie

In Antwerpen vormt de stedelijke jeugddienst de uitvalsbasis voor dit project. De stad voegt eigen middelen toe aan de Vlaamse projectmiddelen. Op die manier kunnen ze een fulltime medewerker aanwerven specifiek voor dit project.

Waar

Er wacht deze nieuwe kracht een intense job (zie verder). Om die job haalbaar te maken wordt het werkingsgebied afgebakend. De projectmedewerker gaat aan de slag in drie Antwerpse regio's: Hoboken/Kiel, Merksem en Deurne-Noord.

Doelstelling

Het project in Antwerpen heeft twee grote doelstellingen: gezinnen in armoede toeleiden naar het brede jeugdwerkeraanbod en de jeugdverenigingen ondersteunen en sensibiliseren op vlak van toegankelijkheid naar gezinnen in armoede. Uit deze twee doelstellingen volgt ook een derde doel: in elke regio een stevig netwerk uitbouwen tussen de betrokken partners.

Uitwerking

Toeleiding van gezinnen in armoede

Voor de toeleiding naar het jeugdwerkeraanbod haalt de jeugddienst de mosterd bij een lokale partner uit de sportsector: Buurtsport. Deze laagdrempelige sportwerking biedt in Antwerpen onder andere individuele trajectbegeleiding aan om gezinnen in armoede in contact te brengen met sport. De jeugddienst wil graag nagaan of deze methode ook bruikbaar is voor het jeugdwerk. Van bij het begin zet het project dan ook in op een intensieve samenwerking met Buurtsport Antwerpen. Via doorverwijzende partners (zie verder) komt de projectmedewerker in contact met 28 kinderen uit 17 gezinnen. Via huisbezoeken gaat ze dieper in op de vraag van het kind en zijn gezin. Ongeveer de helft van deze kinderen vindt z'n weg naar een vorm van jeugdwerk. Andere kinderen haken af, of worden doorverwezen naar een sportaanbod of een cultuuraanbod omdat daar hun interesses liggen.

Ondersteuning en sensibilisering jeugdverenigingen

De jeugdverenigingen worden pas gecontacteerd op het moment dat er een concrete vraag is vanuit een gezin. De sensibilisering start dus op het moment van de toeleiding. Een tiental verenigingen worden gecontacteerd, vier organisaties vinden een goede match. Alle jeugdverenigingen tonen zich bereidwillig en aanspreekbaar, maar niet iedereen voelt de nood aan ondersteuning. Sommigen onderschatten in eerste instantie de komst van het kind naar hun werking. De vragen komen pas later in het proces of bij grotere problemen, maar ook dan nemen niet alle werkingen spontaan contact op met de ondersteuner.

Partnernetwerk

Voor het geheel van het project wordt er een brede stuurgroep in het leven geroepen, met medewerkers van de jeugddienst, stadswerkers van de jeugdverenigingen, OCMW-medewerkers, verenigingen waar armen het woord nemen en medewerkers van het Algemeen Onderwijsbeleid en de stadsdiensten Ontmoeting en Sociale Netwerken. Ook in elke regio brengt de projectmedewerker jeugdwerkpartners in contact met medewerkers van het OCMW, basisscholen, buurtsportmedewerkers, maar even goed met een sociale kruidenier of een sociaal restaurant. Hiervoor komt er geen nieuwe overlegstructuur, het project maakt gebruik van bestaande overlegmomenten.

Leereffecten

Toeleiding van gezinnen in armoede

- Er zijn verschillen tussen toeleiding naar sport en naar jeugdwerk. Jeugdwerk is minder bekend en vergt een extra woordje uitleg. Sport lijkt duidelijker en overzichtelijker. Daarom is het stappenplan voor een trajectbegeleiding naar jeugd anders dan naar sport. Er is meer tijd voorzien om de vraag uit te klaren. Toch zijn er meer overeenkomsten dan verschillen. Daarom wil Antwerpen op lange termijn komen tot integrale 'vrijtijdstoeliding' waarin de vraag van alle gezinsleden centraal kan staan. Vragen rond sport, jeugd en cultuur hoeven dan niet langer kunstmatig opgesplitst te worden over verschillende trajectbegeleiders. De klantgerichtheid zal hierdoor verhogen, net als de efficiëntie.

- Het is niet evident voor een trajectbegeleider om dienstverlening en hulpverlening van elkaar te scheiden. Tijdens een huisbezoek komen uiteenlopende vragen aan bod. Vragen die (on)rechtstreeks maar evengoed helemaal geen verband houden met vrije tijd.
- Individuele trajectbegeleiding is een professionele taak die tijd vergt. Het kost tijd en energie om samen een zicht te krijgen op welke vorm van vrijetijds-participatie aansluit bij de concrete opvoedings- en leefsituatie van het gezin. Ook het verbinden van het gezin met de aanbieder kost tijd en vergt opvolging. Het blijft een kwetsbaar proces, waarbij heel wat factoren er voor kunnen zorgen dat het gezin afhaakt. De jeugddienst blijft daarom bewust kiezen voor een langdurige, kleinschalige en kwalitatieve aanpak. Dit is ook nodig om aanklappend te kunnen werken.
- Het vinden van een match tussen 'vraag' en 'aanbod' is niet altijd evident. Soms is het moeilijk om in te schatten welk aanbod tegemoet zal komen aan de vraag. Het is niet mogelijk en ook niet wenselijk om dit netjes te stroomlijnen, het blijft maatwerk. Soms ontbreekt het ook aan bruikbaar aanbod in de buurt, zodat de keuzemogelijkheden beperkter zijn voor die gezinnen die minder mobiel zijn.

Ondersteuning en sensibilisering jeugdverenigingen

- Jeugdverenigingen staan in principe open voor diverse kinderen. Dit leidt niet automatisch tot een vraag naar ondersteuning. Aan de ene kant respecteert de jeugddienst de autonomie en de draagkracht van deze verenigingen. Aan de andere kant gaan ze ook na hoe ze meer duidelijke verwachtingen kunnen scheppen en betere afspraken kunnen maken.
- Jeugdverenigingen worden pas aangesproken als er een vraag is. Aan de ene kant werkt dit omdat de vraag meteen concreet is. Aan de andere kant hebben gezinnen in armoede ondertussen al een heel traject afgelegd, terwijl het proces van de jeugdvereniging nog moet starten. De jeugddienst overweegt om in de toekomst nog sterker aanwezig te zijn op het terrein en ook los van concrete vragen samen met de jeugdverenigingen aan toegankelijkheid en laagdrempeligheid te werken.

Partnernetwerk

Het opzetten van een partnernetwerk blijkt essentieel om doorverwijzing te realiseren, maar het is ook een waarde op zich om partners dicht bij elkaar te brengen. Want partners mogen dan wel enthousiast zijn over het jeugdwerk, lang niet iedereen is ermee vertrouwd. Een partnernetwerk kan organisaties blijven informeren en sensibiliseren over de eigenheid en de waarde van vrije tijd in het algemeen en van jeugdwerk in het bijzonder.

Over deze doelstellingen heen

Het takenpakket van de projectmedewerker blijkt zeer divers. Individuele trajectbegeleiding van gezinnen is zeer intens. Ondertussen moet die medewerker er ook in slagen om partnerorganisaties en jeugdverenigingen te sensibiliseren en te ondersteunen. Ook het uitbouwen en behouden van een goede werkrelatie kost tijd en energie. Dit is een uitdagende combinatie die veel en heel uiteenlopende vaardigheden vergt van de medewerker in kwestie.

Contact

Stad Antwerpen
Cultuur, Sport, Jeugd en Onderwijs
Stedelijke jeugddienst

Katrein Ebinger Trajectbegeleider Vrije Tijd

Kantooradres: Francis Wellesplein 1 - 2018 Antwerpen
Postadres: Grote Markt 1 - 2000 Antwerpen
tel 03/338.65.69

Katrein.Ebinger@stad.antwerpen.be
www.antwerpen.be
www.facebook.com/katrein.trajectbegeleider

Brussel: actief toeleiden en drempels in kaart brengen

Wie

In Brussel neemt de *vzw Jeugd in Brussel* de uitvoering van het pilootproject op zich. Jeugd in Brussel heeft als voornaamste opdracht het organiseren van de speelpleinwerking van de Stad Brussel. Om het project uit te voeren neemt de vzw een deeltijdse beroepskracht in dienst.

Waar

Het project richt zich op het grondgebied van de Stad Brussel: de gemeenten Brussel-Stad, Laken, Neder-Over-Heembeek en Haren.

Doelstelling

Drie doelstellingen staan voorop. (1) De participatie van kinderen en jongeren in armoede aan jeugdverenigingen verbeteren. (2) De functie van Brussel als stadslaboratorium ontwikkelen, concreet door in te zetten op actieve toeleiding. (3) In kaart brengen welke drempels kansarme gezinnen ervaren om hun kinderen deel te laten nemen aan activiteiten en jeugdverenigingen.

Uitwerking

Actieve toeleiding

Wanneer het project concreet vorm krijgt, worden de eerste twee doelstellingen samengevoegd. Het verbeteren van de vrijetijdsparticipatie en het inzetten op actieve toeleiding gaan hier grotendeels hand in hand.

Als eerste stap gaat de projectmedewerker op bezoek bij heel wat organisaties. Om gezinnen in armoede te bereiken, neemt ze contact op met de Brede Scholen en met welzijns- en armoedeorganisaties in de Stad Brussel, zoals een huiswerkklas van het OCMW, laagdrempelige organisaties voor opvoedingsondersteuning, een vereniging waar armen het woord nemen, Kind en Gezin, een voorziening binnen de bijzondere jeugdzorg, een CAW,... Langs de aanbodzijde zijn er vooral gesprekken met professionele (jeugd)organisaties. Sommigen richten zich op een breed publiek, anderen werken specifiek met kwetsbare kinderen en jongeren. Het contact met de jeugdbewegingen verloopt niet zo vlot. De stadswerkers die deze verenigingen ondersteunen, geven aan dat deze groepen overbevraagd zijn en sterk gefocust zijn op het in stand houden van hun vereniging.

Verschillende actoren, zowel langs de kant van de gezinnen in armoede als aan de kant van het jeugd aanbod, worden uitgenodigd om deel uit te maken van een stuurgroep die het project opvolgt. De stuurgroep komt een viertal keer samen.

Na de kennismakingsronde gaat de projectmedewerker concreet aan de slag. In verschillende welzijnsorganisaties die werken met een vaste oudergroep, organiseert ze informatiesessies over vrije tijd. Met acht sessies in vijf werkingen bereikt ze een vijftigtal ouders, overwegend moeders. Aan deze sessies koppelt ze vervolgens permanentiemomenten. Ouders kunnen er terecht met vragen omtrent vrije tijd. Hieruit worden vervolgens toeleidingstrajecten opgezet. Niet alle welzijnsorganisaties werken met oudergroepen. In dat geval verwijzen ze vrijetijdsvragen door naar de projectmedewerker. Soms volstaat het om informatie te geven, soms zet de projectmedewerker ook hier een toeleidingstraject op. In totaal worden er een twintigtal toeleidingstrajecten opgezet, waarvan er een vijftiental resulteren in een effectieve deelname. Een aantal trajecten springen vroegtijdig af of worden 'on hold' gezet. Redenen hiervoor zijn divers, gaande van een verandering in werksituatie, de geboorte van een nieuw gezinslid, bezoek aan/van familie, een partner die niet achter de activiteit staat,...

In het kader van de actieve toeleiding krijgen jeugdorganisaties ook de kans om hun aanbod voor te stellen aan kinderen en ouders die gebruik maken van het speelplein van de Stad Brussel. Het speelplein bereikt al heel wat gezinnen in (kans)armoede. Hen rechtstreeks aanspreken kan niet omwille van de privacy. Maar er zijn andere mogelijkheden. De kinderen worden immers met de bus naar het speelplein gebracht. Op de zogenaamde 'ophaalpunten' waar kinderen op en van de bus stappen, krijgen organisaties de kans om hun aanbod voor te stellen. Drie professionele organisaties maken hier gebruik van. Medewerkers van deze organisaties komen één of twee keer langs op een voor hen gunstig gelegen ophaalpunt. Via demonstraties, spelletjes en gesprekjes met de ouders, werven ze leden voor hun werking. Dit leverde twee concrete inschrijvingen op.

In kaart brengen van drempels

Een tweede pijler van dit project bestaat uit het in kaart brengen van drempels. Als kapstok zijn er vijf begrippen die bepalend zijn voor de participatie van mensen in armoede aan vrije tijd: bruikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, begrijpbaarheid en bereikbaarheid. De bevindingen komen in een rapport geïllustreerd met concrete voorbeelden uit de Brusselse praktijk. Het rapport somt per drempel een aantal aanbevelingen op, zowel voor het beleid als voor de aanbieders van vrije tijd. De bevindingen worden voorgesteld op een ruimere netwerkbijeenkomst met een vijftigtal jeugd- en welzijnsorganisaties.

Leereffecten

Actieve toeleiding

- Samenwerken met welzijnsorganisaties is een positieve ervaring. Het project wordt enthousiast onthaald. Het enthousiasme van de eerstelijnsmedewerkers slaat over op de doelgroep. De medewerkers maken de ouders warm voor het thema, moedigen hen aan om aan de infosessies deel te nemen en brengen hen in contact met de projectmedewerker. Op die manier kan de medewerker op relatief korte tijd een vertrouwensband opbouwen.
- Dit positieve contact zorgt er ook voor dat het thema 'vrije tijd' meer gaat leven in deze eerstelijnsorganisaties. Bij de professionals neemt de kennis over het aanbod toe, maar ook de moeders zelf besteden meer aandacht aan vrije tijd en moedigen andere moeders aan.
- Outreachend werken werkt dus. Door de doelgroep actief op te zoeken, door aanwezig en beschikbaar te zijn, kan je een band opbouwen. Zo kan je ook op maat werken. Sommigen springen snel op de kar, anderen wachten liever wat af. Door aanwezig te zijn, kan iedereen op z'n eigen tempo participeren.
- Het individueel contact en het gegroeide vertrouwen zorgen ervoor dat de projectmedewerker een goed beeld krijgt van de specifieke vragen en situaties van de gezinnen in armoede. Op basis daarvan kan ze een traject op maat ontwikkelen. Soms volstaat het om informatie te bezorgen, in andere gevallen worden alle stappen samen met het gezin gezet.

In kaart brengen van drempels

De verschillende drempels geven een duidelijk beeld van moeilijkheden die gezinnen in armoede kunnen onderkennen als ze aan vrije tijd willen participeren. Sommige drempels zijn op meerdere contexten van toepassing, andere zijn eerder specifiek voor Brussel. Het rapport omschrijft de drempels en de bijhorende aanbevelingen zeer overzichtelijk en tastbaar. Ze vormen een goede uitvalsbasis voor eventuele verdere stappen. Eén van de opties is dat de stuurgroep van het project wordt verder gezet en dat *vzw Jeugd in Brussel* twee keer per jaar een netwerkmoment opzet voor iedereen die in Brussel op dit thema betrokken is.

Contact

vzw Jeugd in Brussel

Helihavenlaan 56 (2de verdieping)
1000 Brussel
tel 02/204.00.02
www.jeugdinbrussel.be

Gent: 'Onbekend is onbemind'

Wie

In Gent ligt de uitvoering van het project in handen van de stedelijke jeugddienst. Ook hier wordt er een deeltijdse medewerker aangenomen om het project concreet uit te werken.

Waar

Er wordt geen specifiek werkingsgebied afgebakend.

Doelstelling

In Gent is zoveel te doen voor kinderen en jongeren tijdens de vrije tijd. Toch merkt de jeugddienst dat veel gezinnen in armoede zich niet bewust zijn van het brede gamma aan vrijetijds mogelijkheden voor hun kinderen. En wat je niet kent, daar kan je moeilijk van houden. Daarnaast stelt de jeugddienst ook vast dat leiding uit jeugdbewegingen en animatoren uit het jeugdwerk vaak een middenklasse achtergrond hebben en daardoor weinig voeling hebben met de leefwereld van mensen in armoede. Voor Gent lijkt dit pilootproject dan ook een goede kans om op twee sporen in te zetten:

(1) een methodiek uitwerken om de informatie over het vrijetijdsaanbod beter te doen doorstromen naar ouders en kinderen in armoede en (2) vorming en ondersteuning bieden aan jeugdbewegingen om hun leefwereld te verbreden en (psychische) drempels weg te werken.

Uitwerking

Informatie-methodiek

De jeugddienst pakt het informatieluik participatief aan. Voor het project organiseert de jeugddienst zeven interactieve informatiemomenten bij twee verenigingen waar armen het woord nemen, vier lagere scholen en op een infoavond over vrije tijd, georganiseerd door Gentse Romaverenigingen. Op die manier krijgt de jeugddienst een beeld van wat ouders weten over en verwachten van het jeugdwerk en hoe ze de deelname van hun kinderen aan jeugdwerk beleven.

Tijdens de zomer worden er filmpjes samengesteld die ouders moeten prikkelen en informeren over het vakantie-aanbod in de stad. De jeugddienst houdt daarbij rekening met de informatie uit de eerste fase van het project. De methodiek 'Onbekend is onbemind' komt tot stand. Omdat niet ieder kind of gezin zich aangesproken voelt of nood heeft aan één specifiek type vakantie, kiest de jeugddienst ervoor om verschillende

soorten filmpjes op te nemen: een teaser filmpje om de ouders warm te maken en daarna een filmpje per type jeugdwerkaanbod tijdens de zomervakantie.

Concreet bevat de info-methodiek 6 filmpjes en 15 foto's, een handleiding met uitgangspunten en een draaiboek ter ondersteuning van het infomoment. Die instrumenten zijn een hulpmiddel waarmee intermediairen zoals vertrouwenspersonen in de armoedeverenigingen of de brugfiguren op scholen verder tijdens infomomenten mee aan de slag te kunnen. De filmpjes moeten er de dialoog openen met aanwezige ouders zodat de begeleider vervolgens gericht kan informeren en doorverwijzen. De filmpjes worden dus niet op zich aangeboden, maar steeds in het kader van een informatiemoment. In de methodiek speelt de begeleiderhouding immers een belangrijke rol. Het openen van een dialoog met ouders over vrije tijd staat centraal. Goed informeren, betekent eerst dialogeren. Want met louter informatie over het vakantie-aanbod zal Gent niet alle mensen in armoede naar het jeugdwerk krijgen. In het jeugdwerkaanbod zelf liggen ook tal van drempels, zo weet de jeugddienst. Het pilootproject is daarom tegelijk een kans voor de stadspartners om signalen op te vangen over noden, verwachtingen en vragen van ouders over het aanbod. De begeleider kan dit stimuleren via twee wegen: eerst uitleg geven over een aanbod en vervolgens het desbetreffende filmpje laten zien om zo ouders een inkijk te geven in dit aanbod, of eerst het filmpje laten zien en de vragen en bezorgdheden die hieruit voortvloeien gebruiken voor een nabespreking. Deze kennis kan de jeugddienst ook nieuwe inzichten geven in de lacunes in het bestaande aanbod. De jeugddienst bekijkt nu verder met welke intermediairen ze kan samenwerken om de methodiek in de toekomst verder te verspreiden.

Ondersteuning van het jeugdwerkaanbod

Om het deeltraject met de jeugdbewegingen vorm te geven worden er in het voorjaar verkennende gesprekken gevoerd, eerst met de stadswerkers van de jeugdverenigingen, daarna met een aantal groepen. Voor dit traject wordt samengewerkt met Uit De Marge. Het is de bedoeling dat deze voorbereiding uitmondt in een ondersteuningstraject dat in september van start zou gaan. Het idee is om een 'lerend netwerk' uit te bouwen met witte raven uit de jeugdbewegingen van Gent. Uiteindelijk wordt dit idee afgevoerd. Het contact met de

jeugdbewegingen blijkt moeizaam te verlopen. Jeugdbewegingen hebben andere zorgen aan hun hoofd, zoals het voortbestaan van hun werking (voldoende leiding, locatie, ...). Bovendien wisselt de leidinggroep snel. Met het idee van de 'witte raven' vertrek je eigenlijk al van een wenselijke situatie, terwijl er een opstarttijd nodig is om groepen en hun vragen en noden te leren kennen. Deze vaststelling leidt ertoe dat de jeugddienst samen met Uit De Marge eerder ondersteuning op maat aanbiedt aan twee groepen en een vormingsmoment organiseert voor de jeugdbewegingen in samenwerking met *de Beweging voor Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen*. Het is ook in dit soort initiatieven dat de jeugddienst in de toekomst meer wil investeren. Dan pas kan een participatief traject rond armoede met de jeugdbewegingen worden opgezet.

Leereffecten

Informereren van gezinnen in armoede

- De informatiedrempel is slechts één drempel. Van daar dat het nodig is om informatie-instrumenten steeds te plaatsen in een moment van uitwisseling en dialoog. En om aandacht te besteden aan de houding van de persoon die dit informatiemoment begeleidt. Zo'n moment werkt immers in twee richtingen: alle betrokken partijen kunnen bijleren van elkaar. Intermediären krijgen hierdoor de kans om andere drempels te signaleren, zoals moeilijkheden bij het inschrijven of het terugbetaald zien van de gemaakte kosten. Op die manier kom je op termijn tot een meer integrale benadering van de vrijetijds-participatie.
- Om mensen in armoede op een goede manier te informeren is tijd en energie nodig. Het vergt een sterke vertrouwensband. De looptijd van een project is vaak te kort om deze band op te bouwen. Voor de jeugddienst is het een sterkere strategie om bestaande intermediären nieuwe impulsen te geven, eerder dan om een nieuwe brugfiguur het veld in te sturen.

Ondersteuning van het jeugdwerkeraanbod

- Ook aan de slag gaan met jeugdbewegingen, vergt tijd om vertrouwen op te bouwen en om voeling te krijgen met hun noden aan ondersteuning. In plaats van te vertrekken van een kant-en-klaar concept, lijkt het eerder aangewezen om jeugdwerkorganisaties van bij het prille begin bij een actie te betrekken.

- Jeugdbewegingen lijken vooral nood te hebben aan ad hoc inhoudelijke en praktische ondersteuning. Wat hun specifieke vragen zijn, ontdek je veel sneller als je regelmatig contacten onderhoudt. Je kan hen veel gericht aanspreken, vertrekkend vanuit de dagdagelijkse praktijk en via kleine haalbare stappen met hen aan de slag gaan. Dit is evenwel een heel intensief proces en een duurzame vertrouwensrelatie opbouwen is een voorwaarde tot succes.

Contact

Stad Gent
Departement Bevolking en Welzijn
Jeugddienst

Joke Waelput Consulente

Bezoekadres: Kammerstraat 10, 9000 Gent
Postadres: Stadhuis, Botermarkt 1, 9000 Gent
tel 09/269.81.43

Joke.waelput@gent.be
<http://www.jeugd.gent.be>

Maasmechelen: onderzoek, ondersteuning en netwerkvorming

Wie

Ook in Maasmechelen neemt de jeugddienst het project voor z'n rekening. Het project wordt deels uitgevoerd binnen het bestaande personeelskader van de jeugddienst en deels uitbesteed aan een externe organisatie.

Waar

Er wordt geen specifiek werkingsgebied afgebakend.

Doelstelling

De jeugddienst van Maasmechelen is al langer bezig met de vrijetijdsparticipatie van gezinnen in armoede. Zo engageert de jeugddienst in 2012 het *Limburgs steunpunt voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (CMGJ)* om een enquête af te nemen bij de Maasmechelse jeugdverenigingen. De resultaten brengen een grote diversiteit aan het licht in de omgang met diversiteit. Deze projectoproep vormt voor de jeugddienst een extra hefboom om nog meer op diversiteit in te zetten en extra lokale gedragenheid te bereiken. Concreet worden er drie pijlers uitgewerkt: (1) verder onderzoek naar de drempels voor gezinnen in armoede en maatregelen voor het wegwerken van deze drempels, (2) vorming voor jeugdorganisaties en (3) het 'allochtoon jeugdwerk' erkennen en betrekken bij het regulier jeugdwerk.

Uitwerking

Drempelonderzoek

In Maasmechelen bestaat er al sinds 2010 een 'lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie', onder de noemer 'participatieforum'. Dit forum verenigt vrijetijdsdiensten en OCMW met diverse organisaties die gezinnen in armoede bereiken. Het participatieforum werkte in het verleden vooral rond financiële drempels. Andere drempels kwamen in minder mate aan bod. Om hieraan tegemoet te komen, wordt er in dit project beslist om een ruimere screening te houden van de drempels die gezinnen in armoede ondervinden. Het CMGJ wordt terug geëngageerd om deze drempels in kaart te brengen. Hun onderzoek bestaat uit een omgevingsanalyse, een bevraging van de doelgroep en aanbevelingen voor het beleid. In de omgevingsanalyse worden de cijfergegevens over kansarmoede in de gemeente Maasmechelen gebundeld en becommentarieerd. Tegelijk wordt ook het vrijetijdsaanbod, zowel gemeentelijk als particulier, in kaart gebracht. De bevraging van de doelgroep gebeurt via de scholen, het jeugdwerkwijzenwerk en een

recent opgestart jeugdhuis binnen de Turkse gemeenschap. Daarbij polst CMGJ naar de vrijetijdsbesteding van de kinderen en jongeren, hun kennis over het aanbod en de drempels die ze ervaren. Vervolgens worden de verschillende drempels in kaart gebracht en vertaald naar beleidsaanbevelingen.

Naar aanleiding van dit drempelonderzoek geeft het college van burgemeester en schepenen de opdracht aan het participatieforum om concrete voorstellen uit te werken. Deze concrete voorstellen worden opgenomen in een nieuwe afsprakennota 'lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie van personen in armoede'. De schepenen van Jeugd, die ook Cultuur en Sport onder zijn bevoegdheid heeft, pikt dit onderzoek op draagt het mee uit naar de verschillende diensten. Gevolg: deze diensten maken nu ook deel uit van het participatieforum.

Het drempelonderzoek blijkt niet alleen een nuttig instrument voor het participatieforum. Ook voor de interne werking van de gemeentelijke diensten blijkt het zeer bruikbaar. Vooral op vlak van communicatie kan Maasmechelen stappen vooruit zetten, zo leert het onderzoek. Om een nog beter zicht te krijgen op hoe de gemeentelijke communicatie verschillende kansengroepen bereikt, zet de gemeente focusgroepen op. Deze focusgroepen bestaan uit vertegenwoordigers van de verschillende gemeenschappen en medewerkers van organisaties die kwetsbare kinderen en jongeren bereiken. Een van de vaststellingen is dat het taalgebruik niet altijd even toegankelijk is. Die vaststelling geldt eigenlijk voor de hele gemeentelijke communicatie. In overleg met het participatieforum ontwikkelt de dienst diversiteit daarop een memobox met praktische tips over communicatie. Deze box wordt bewust verspreid bij alle gemeentelijke diensten die op een of andere manier communiceren met de burger. De dienst diversiteit verspreidt de memoboxen via de verschillende teamvergaderingen en geeft telkens ook een woordje uitleg over het opzet.

Vorming voor jeugdorganisaties

Het project zet ook in op vorming over maatschappelijke kwetsbaarheid. Jeugdverenigingen krijgen de kans om op een vormingsdag een sessie rond maatschappelijk kwetsbare jongeren te volgen. Een ex-straathoekwerker fungeert als lesgever en brengt vernieuwende informatie over dynamieken in de wijken. De opkomst

is gering, maar de interesse is groot. De jeugddienst wil deze sessie jaarlijks opnemen in hun vormingspakket. Op die manier willen ze jeugdverenigingen sensibiliseren en informeren.

Allochtoon jeugdwerk erkennen en betrekken bij het regulier jeugdwerk

De interculturele wijkbemiddelaar maakt de jeugddienst bewust van het bestaan van twee zogenaamde 'allochtone jeugdverenigingen'. In een eerste stap sluiten deze jeugdverenigingen zich aan bij de jeugdraad. Met de voltallige algemene vergadering van de jeugdraad – dus inclusief vertegenwoordigers van die twee jeugdwerkorganisaties – komt er vervolgens een inspraaktraject over het nieuwe subsidiereglement voor jongeren en jeugdverenigingen. Bedoeling is om aanpassingen mogelijk te maken zodat Maasmechelen ook het 'allochtoon jeugdwerk' kan ondersteunen, zonder af te stappen van de kernprincipes van jeugdwerk. Het 'allochtoon jeugdwerk' wordt redelijk snel als vanzelfsprekend beschouwd door het 'klassiek' jeugdwerk. Door te participeren aan de jeugdraad ontdekken de jeugdverenigingen van jongeren met Turkse roots hoe de klassieke Chiro en Scouts georganiseerd zijn en nemen ze elementen over. Het resultaat is dat ieder wel zijn eigenheid heeft, maar de jeugddienst ziet ook veel gelijkenissen. Uiteindelijk krijgt het subsidiereglement een update op basis van de inspraakrondes, maar de ingreep is niet zo ingrijpend als aanvankelijk verwacht.

Leereffecten

Drempelonderzoek

- Een onafhankelijk drempelonderzoek heeft een aantal voordelen. Een externe organisatie kijkt met een onbevangen blik naar het vrijetijdsaanbod. Een drempelonderzoek is een bruikbaar instrument om bewustzijn te creëren, om het thema bespreekbaar te maken en om samen na te denken over mogelijke acties. Anderzijds vormt het drempelonderzoek een goede manier om kennis te verspreiden. Het ontbreekt immers zelden aan bereidheid om aan het thema te werken, maar wel aan een degelijk zicht op de behoeften van de doelgroep. Heel wat ambtenaren vertrekken vanuit hun eigen 'middenklasse' referentiekader in het opzetten van acties naar mensen in armoede.

- Tegelijk heb je ook een forum nodig waar de resultaten van zo'n onderzoek verder worden besproken. Het lokaal netwerk in Maasmechelen blijkt zo'n plaats te zijn. Zo'n netwerk kan ook maatregelen voorstellen die over verschillende sectoren heen een draagvlak vinden. Ruimer kijken dan de vrije tijd is onvermijdelijk, maar het kost tijd en energie om informatie te verzamelen en te verspreiden.

Allochtoon jeugdwerk

De erkenning door het gemeentebestuur werkt motiverend voor deze jeugdwerkingen. Deze werkingen beschikken nu via de jeugddienst over een kanaal om hun noden en behoeften aan het gemeentebestuur te communiceren. Anderzijds kan het gemeentebestuur haar visie op bepaalde thema's overbrengen en kunnen beide partijen samenwerken in acties naar deze doelgroep.

Contact

Gemeente Maasmechelen
Jeugddienst

Tanja Rutten Diensthoofd

Projectencentrum
Oude Baan 207 - 3630 Maasmechelen
tel 089/76.97.92 - fax 089/76.98.93

tanja.rutten@maasmechelen.be
<http://www.maasmechelen.be>

Foto: Jongerenwerking den Tube/Buurtwerk 't Lampeke vzw
De panakooi van de jongerenwerking en de jongerenwerking in actie

EEN KADER VOOR ONZE ANALYSE

Je merkt het, alle pilootprojecten hebben in één jaar tijd veel gerealiseerd en zeer uiteenlopende praktijken ontwikkeld. Voor deze publicatie zijn we op zoek gegaan naar één kader om de verschillende praktijken met elkaar te verbinden. We reiken een integraal model aan, de verschillende leereffecten uit de projecten krijgen er een plaats in. Tegelijk wil dit model ook inspiratie bieden om op een geïntegreerde manier in het lokale jeugdbeleid met dit onderwerp aan de slag te gaan.

DRIE BETROKKEN ACTOREN

De basis van ons model bestaat uit drie pijlers: gezinnen in armoede, jeugdwerkorganisaties en partners binnen onderwijs, welzijn, sport en cultuur. In de volgende drie hoofdstukken nemen we deze drie pijlers en hun onderlinge relaties onder de loep. Wil je iets duurzaam realiseren, dan is het volgens ons belangrijk dat je vertrekt vanuit een degelijke kennis over elk van deze partners. Deze kennis halen we in deze publicatie vooral uit de literatuur.

BRUGGEN BOUWEN

In een volgend hoofdstuk gaan we in op 'bruggen bouwen'. We gaan dieper in op de functie en de competenties van 'bruggenbouwers'. We houden verschillende taken tegen het licht, zowel naar gezinnen in armoede, jeugdwerkers als partnerorganisaties: contact leggen, informeren en ondersteunen. Hier plaatsen we verschillende leerervaringen uit de pilootprojecten.

VERBINDEN IN EEN PARTNERNETWERK EN DUURZAAM VERANKEREN

Daarna onderzoeken we of het ook mogelijk is om de betrokken actoren rechtstreeks met elkaar te verbinden en om deze verbinding vervolgens op een duurzame manier te verankeren. Ook vragen we ons af: zou het op termijn mogelijk zijn om in partnernetwerken samen na te denken over een jeugdwerklandschap dat tegemoet komt aan de vragen van kwetsbare mensen. We vertrekken ook hier vanuit de pilootprojecten en vullen aan met theoretische inzichten.

CONSEQUENTIES VOOR HET BELEID

In het laatste hoofdstuk staan we stil bij de gevolgen van dit model voor het lokaal beleid. Hoe maak je een goede (omgevings)analyse? Welke bestuursstijl maakt een dergelijk proces mogelijk? Over welke instrumenten beschikt een lokaal bestuur om een dergelijk beleid te realiseren? Hoe kan het lokaal bestuur de coördinatie/regierol opnemen? Ook hier vormen de pilootprojecten een belangrijke bron van informatie, die we aanvullen met literatuur waar nodig.

IN DE CONTEXT VAN EEN (SUPER)DIVERSE SAMENLEVING

beleid maken

Omgevingsanalyse en andere beleidsinstrumenten
Coördinatie/regie

bruggen bouwen

Waaruit bestaat de opdracht van een bruggenbouwer?
Wat is de positie van de bruggenbouwer(s)?
Kan/mag men ruimer denken dan vraagsturing?
Welke ondersteuning kan hij/zij bieden?
Welke informatie (instrument) is er ter beschikking?

contact leggen
met gezinnen
in armoede

contact leggen
met relevante
partnerorganisaties

contact leggen met
(andere) jeugdwerkers

ondersteunen
van gezinnen
in armoede

Wat zijn hun vragen,
noden, wensen?
Wat verwachten zij
van jeugdwerk?
Hoe beleven zij
jeugdwerk?
Welke ondersteuning
hebben ze nodig?

verbinden

Ontmoeting creëren tussen verschillende partijen
Participatieve processen opzetten
Komen tot een gedeelde visie op een divers aanbod
Impact hebben op het beleid

ondersteunen
van het
jeugdwerk

Wat zijn hun vragen,
wensen en noden?
Hoe kijken zij naar
gezinnen in armoede?
Welke ondersteu-
ning zoeken ze?

duurzaam verankeren

DE EERSTE PIJLER: GEZINNEN IN ARMOEDE

Jeugdwerk heeft op zich geen betekenis, los van de context waarin kinderen en jongeren opgroeien. Wil je vanuit het jeugdwerk iets betekenen voor gezinnen in armoede dan is de eerste stap: inzicht krijgen in hun leefwereld en de rollen die ze daarin opnemen (Cousée, 2005). Uit de praktijk blijkt dat het niet zo gemakkelijk is om goed zicht te krijgen op de leefwereld van kinderen, ook niet als het gaat om kinderen in armoede. Er bestaat ook niet zoiets als een veralgemeenbare 'armoede-ervaring'. Elke ervaring bestaat uit complexe en dynamische aspecten van die armoede. We geven een algemene schets van wat het betekent om in armoede te leven en koppelen dit aan praktijkervaring uit de projecten. Belangrijk is om voor ogen te houden dat gezinnen in armoede geen homogene groep zijn.

Uit de praktijk

Alle projecten zetten elk op hun manier sterk in op contacten met gezinnen in armoede. Het bleek een meerwaarde voor betrokken actoren om de leefwereld van mensen in armoede te leren kennen en buiten het eigen referentiekader te treden.

"Arm zijn is geen identiteit. De noemer 'mensen in armoede' herbergt een enorme diversiteit aan mensen. Het is heel delicaat om drempels die mensen in armoede ervaren te benoemen, zonder te veralgemenen en dus stereotyperen. Praten met verschillende mensen in armoede, leert dat je buiten je eigen referentiekader treedt en leert je communiceren. Want wat voor iemand belangrijk is, vraag je best aan de persoon in kwestie." (Jennifer Lamote, projectmedewerker Gent)

ARMOEDE, DAT DOET IETS MET EEN MENS

Er bestaat heel wat informatie over wat het betekent voor gezinnen om in armoede te leven, van theorie naar praktijk. Onder andere het jaarboek 'Armoede en sociale uitsluiting 2013', de informatiebundel 'Elk kind telt' en het eindrapport van het speelpleinproject 'Blind Date' vormen onze bronnen.

Een kluwen van factoren

Armoede is complexer dan geen geld hebben. Het betekent vaak uitsluiting op verschillende domeinen zoals:

- lage graad van scholing
- geen of moeilijk een job vinden
- geen stabiel inkomen of een laag inkomen
- ongezonde, verkommerde en/of te kleine woning
- minder mogelijkheden in de vrije tijd
- moeilijkheden en spanningen in hun relaties en met de omgeving
- slechtere fysieke en geestelijke gezondheid
- regelmatige contacten met politie en justitie

Gelukkig kampen niet alle gezinnen met al deze problemen. Velen slagen erin om problemen te vermijden of de gevolgen ervan te verzachten. Spijtig is echter dat door de talloze moeilijkheden waarmee gezinnen in armoede kampen, het potentieel aan talenten, mogelijkheden, sterktes, creativiteit en overlevingsdrang bijna voortdurend wordt ontkend, onderbelicht of verwaarloosd. Een situatie die er vaak voor zorgt dat kinderen uit deze gezinnen minder mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen tot volwaardige deelnemers aan de samenleving. Armoedebeleid kan dit fenomeen nauwelijks counteren, integendeel.

Kinderarmoede neemt verder toe

De impact van kinderarmoede wordt aan de hand van verschillende criteria gemeten. Eén criterium baseert zich op het gezinsinkomen. Onder een bepaald inkomen loopt het gezin een hoger risico om in armoede terecht te komen, dit is de armoederisicodrempel. In 2011 woonde 10% van de Vlamingen tussen 0 en 17 jaar in een huishouden met een inkomen onder die armoederisicodrempel. Dit komt overeen met ongeveer 130.000 kinderen en jongeren. Vooral kinderen in eenoudergezinnen en kinderen in gezinnen waar niemand werkt of waar slechts beperkt wordt gewerkt, zijn er minder goed aan toe. Dit cijfer blijft de laatste jaren vrij stabiel.

Maar zoals gezegd is armoede meer dan enkel inkomen. Daarom ontwikkelde Kind en Gezin de kansarmoede-index, een alternatieve indicator die verschillende aspecten van armoede in rekening brengt. In 2011 haalde

de index een score van 9,7. Dat betekent dat 9,7% van de geboorten in de periode 2009-2011 in het Vlaams Gewest plaatsvond in een kansarm gezin. Hier zien we wel een evolutie: de index is op 10 jaar tijd bijna verdubbeld: van 6% in 2001 tot bijna 10% in 2011. Eén verklaring hiervoor is onder meer de toename aan gekleurde armoede, die vaak gepaard gaat met een hoge werkloosheid in migratiegezinnen met kinderen.

Stijgende diversiteit binnen de groep mensen in armoede

Bovendien wordt de armoedeproblematiek met de jaren complexer. Het armoedepercentage blijft al enkele jaren dan wel relatief stabiel, analyses tonen aan dat het niet altijd dezelfde mensen zijn die in armoede leven. Vandaag moeten meer dan een anderhalf miljoen Belgen rondkomen met een inkomen dat lager ligt dan 1000 euro voor een alleenstaande, 1300 euro voor een alleenstaande ouder met een kind of 2101 euro voor een gezin met twee kinderen. Risicogroepen in Vlaanderen zijn 65-plussers, alleenstaande ouders en alleenstaanden, koppels waarvan één partner ouder is dan 65, laaggeschoolden, huurders en werklozen. Opvallend is wel dat steeds meer mensen vatbaar zijn voor armoede. Meer en meer hooggeschoolden, studenten en werknemers kunnen vandaag in armoede belanden. Deze groepen geraken over het algemeen wel sneller uit een armoedesituatie dan laaggeschoolden, werklozen en gepensioneerden.

Om te begrijpen hoe het is om in armoede te leven is het vandaag belangrijk om aandacht te hebben voor de duur van de periode dat een persoon of een gezin met armoede geconfronteerd wordt. Want al die specifieke vormen van armoede hebben specifieke kenmerken die om een andere benadering vragen. Ook voor de drempels naar jeugdwerk is dit van belang.

'Armoedecultuur'

Wie het financieel moeilijk heeft, loopt het risico om maatschappelijk uit de boot te vallen. We moeten echter voorzichtig zijn met het woord armoedecultuur. Mensen die lang in armoede leven of erin opgroeien hebben geen andere waarden of normen, maar wel een ander repertoire aan handelingspatronen om die waarden en normen te realiseren (Oosterlynck, 2012). Het maakt mensen in armoede dan ook extra kwetsbaar als hun manier van leven wordt geproblematiseerd door de middenklasse 'cultuur', zonder dat ze daarbij betrokken zijn. En dat versterkt hun isolement in de samenleving. "In het dagdagelijks werken met maatschappelijk

kwetsbare jeugd stellen we voortdurend vast dat mensen in armoede niet beantwoorden aan de normen van onze middenklassencultuur: ze gaan anders met elkaar om, ze heten 'dom', 'slecht opgevoed' of 'onaangepast'. Maatschappelijke instellingen willen hen constant aanpassen, opvoeden en sociale vaardigheden aanleren. Heel wat maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren ervaren maatschappelijke instellingen dan ook eerder als zeer normerend dan als instellingen die hen iets te bieden hebben. Ze voelen zich steeds weer opnieuw op hun plaats gezet." (Uit De Marge)

Op den duur geeft dit het gevoel van maatschappelijk ongewenst en overbodig te zijn. In zo'n situatie reageren mensen ook nog eens op verschillende manieren: zich afkeren van de maatschappij, (over)compenseren, zich verzetten,...

Nood en gebrek aan competenties

"Maatschappelijk kwetsbare gezinnen moeten dikwijls over veel meer competenties beschikken dan de doorsnee burger", zo stelt Lieven Verlinde, buurtwerker bij Het Lampeke in Leuven. Door hun situatie hebben ze meer nood aan administratieve, financiële, sociale, pedagogische,.... competenties. Terwijl ze door hun achtergrond en scholingsgraad vaak net over minder competenties beschikken. Hun talenten kunnen ze dan weer minder inzetten of tot hun recht laten komen.

De definitie van onderzoekscentrum Oases vat al deze elementen samen. Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan: gezondheid, school, werk, wonen, opvoeding, je weg weten in de ingewikkelde wereld, van dag tot dag leven, de rechtbank, de banken, schulden. Het zijn allemaal zaken die de armen scheiden van algemeen aanvaarde leefpatronen in de samenleving. Vaak tekenen deze uitsluitingen hun zelfbeeld en maken ze het risico om veelvuldig gekwetst te worden aanzienlijk groter. Resultaat: een gevoel van angst, schaamte, een andere beleveniswereld, een diep fundamenteel wantrouwen en een permanente staat van stress. Het gaat om een kloof die ze niet op eigen kracht kunnen overbruggen (Vranken e.a., 2012).

Specifiek voor ouders in armoede

Wat betekent leven in armoede specifiek als je ouder bent? Als je met kinderen in armoede wil werken, dan moet je een goed beeld krijgen van hun ouders. Het gezin staat immers centraal in de leefwereld van kinde-

ren. Er is een groot samenhangingsgevoel en kinderen stellen zich loyaal op tegenover hun ouders.

Uit een presentatie van Recht-Op-vzw 'Kinderen en jongeren in armoede: de kijk van hun ouders' leren we dat iedere ouder in armoede een unieke geschiedenis heeft, een eigen complexe samenstelling van rollen die zijn dagelijks denken, handelen en dromen mee stuurt. Maar of je nu arm of rijk bent, alle ouders willen het beste voor hun kinderen. Ouders willen hun kinderen een beter leven geven en hopen op een goede toekomst voor hun kroost. Alleen gaat die wens bij ouders in armoede gepaard met heel wat meer stress. Ze vrezen dat armoede zijn sporen zal nalaten. Zo worden ze door een gebrek aan geld constant geconfronteerd met het maken van pijnlijke keuzes. Ze vrezen dat de beperkte opleiding die ze kunnen bieden aan hun kinderen zal leiden tot beperkte kansen op de arbeidsmarkt. Ze hebben schrik dat hun kinderen criminele feiten gaan plegen. Daarenboven hebben ouders in armoede, meer dan andere ouders, met een aantal bekommernissen te kampen: angst, schaamte, isolement en wantrouwen. Zo vertelt een ouder in armoede aan Recht-Op vzw: "Altijd smeken en bedelen, dat doet iets met ne mens". Ouders in armoede voelen zich doorgaans geïsoleerd, hebben een wantrouwen ten opzichte van allerhande mensen en instellingen. Ook is er vaak schaamte wanneer ze in een situatie terechtkomen waar de kinderen mee het gezin dragen.

En voor kinderen in armoede?

En bij de kinderen? Welke invloed heeft armoede op hun beleving? Het onderzoek uit 2010 van Jan Van Gils en Tine Willekens is onze voornaamste bron van informatie over hoe kinderen in armoede hun situatie beleven. Na een uitgebreide literatuurstudie bevroegen de onderzoekers een 60-tal kinderen tussen 5 en 12 jaar die opgroeien in (kans)armoede. Ze bereiken deze kinderen via een aantal werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jeugd (WMKJ) en via de proeftuinen jeugd, lokale verenigingen die werken met jongeren in armoede. In dit onderzoek staat het referentiekader van de kinderen zelf voorop, de onderzoekers wilden nagaan hoe de kinderen hun leefsituatie beleven.

Opvallend is alvast dat het zich 'arm voelen' en de schaamte die daaruit voortvloeit, bij kinderen in armoede minder manifest aanwezig is dan bij hun ouders. Kinderen voelen zich vooral uitgesloten. Ze zijn zich bewust van hun sociale en economische status-

verschillen. Ze zien zichzelf als een andere groep met andere normen en waarden, tradities en gebruiken. Een bewustwording die vooral tot stand komt door de confrontatie met hun leeftijdsgenoten en hun financiële situatie. En toch bestempelen kinderen hun eigen situatie niet als 'levend in armoede' en zien ze zichzelf niet als 'arm'. We nemen hier de voornaamste conclusies uit het rapport over.

Mijn gezin

Het leven van kinderen krijgt vorm in het gezin en vanuit het gezin. De relatie tot het gezin is gekenmerkt door een sterke loyaliteit die zich onder meer uitdrukt in een sterk 'wij'-gevoel. Hoewel de gezinssamenstelling soms complex is, tornt dit niet aan de stabiliteit van de haven die het gezin is voor kinderen. Moeder is vooral de verzorger, de evidente aanwezige. Vader is de broodwinnaar en de grappige, maar hij zou meer thuis mogen zijn voor de kinderen. Broers en zussen zijn er om mee te spelen en daarbij hoort ontegensprekelijk steeds weer ruzie.

Mijn huis

Het huis waarin ze wonen, is misschien wel groot genoeg, maar de kwaliteit laat toch te wensen over wegens problemen met vocht, verwarming en ongedierte. Ook een eigen kamer is niet vanzelfsprekend.

Mijn school

De school domineert de meeste dagen uit het kinderenleven, maar hun belevingswereld domineert ze niet. De school is wel leuk, of tenminste de animerende juffen en meesters en de 'doe'-vakken, maar verder gaat deze positieve waardering niet. Op school krijgen kinderen te maken met pestkoppen. Pesten is een term die stevast terugkomt als kinderen het over onderlinge relaties hebben. Het woord heeft voor kinderen vele betekenissen, maar wordt eigenlijk steeds geassocieerd met gedrag van andere kinderen dat ze niet fijn vinden (ook i.v.m. broers en zussen spreken ze hierover). In de schoolse context voelen kinderen zich hierbij niet gesteund door hun onderwijzers. Het schoolse presteren gaat hen niet goed af en velen blijven zitten, gaan naar het bijzonder onderwijs of wisselen regelmatig van school, hoewel ze hier zelf niet zwaar aan tillen.

Mijn vrienden

De vriendenkring van de kinderen is vrij beperkt. Op school en in de kinderwerking maken ze wel vrienden. Maar deze zijn niet talrijk: het maken van vrienden is trouwens niet voor iedereen even gemakkelijk. De

vriendschappen waar kinderen over praten zijn vaak vluchtig van aard maar er zijn ook heel stevige vriendschappen bij zoals 'wij zijn eigenlijk een team'.

Mijn buurt

De buurt is voor de meeste kinderen niet de vertrouwde sociale en fysieke omgeving waar ze veilig en ongestoord kunnen bewegen zonder toezicht van een hun vertrouwde volwassene of oudere broer of zus. De gezellige buurt is hen vreemd.

Naast de thema's over de sociale omgeving, kwamen nog enkele andere thema's aan bod. Kinderen hebben te maken met bezit en met geld: zij krijgen, vinden, verdienen en ruilen het en het 'hebben' ervan draagt bij tot hun sociale status. Dat staat los van het bezit van het gezin. Daarvan weten ze: we hebben genoeg, maar niet veel. Zodoende vallen zij zelf niet onder de categorie 'armen' en zeker niet bij de 'rijken': dat zijn voor hen enerzijds verdrietige, zielige bedelaars en anderzijds stinkend rijke mensen.

HOE KIJKEN GEZINNEN IN ARMOEDE NAAR VRIJE TIJD EN JEUGDWERK?

Hebben bovenstaande factoren van het 'leven in armoede' nu een invloed op hoe kinderen en hun ouders in armoede betekenis geven aan hun vrije tijd en het jeugdwerkeraanbod? We denken al snel dat mensen in armoede andere prioriteiten hebben in hun overlevingsstrijd, dat ze niet over de nodige vaardigheden beschikken of gewoon niet geïnteresseerd zijn. Dat blijken vooroordelen te zijn die niet stroken met wat mensen in armoede werkelijk denken en voelen. Ouders noch kinderen in armoede zijn onverschillig ten aanzien van de invulling van hun vrije tijd en het jeugdwerk, zo blijkt uit verschillende (praktijk)onderzoeken.

Wat verwachten ouders in armoede van vrije tijd en van jeugdwerk?

Er bestaat relatief weinig onderzoek over de verwachtingen van ouders naar de vrije tijd van hun kinderen. Ook over de specifieke verwachtingen van ouders in armoede weten we weinig. Zeker het jeugdwerk lijkt een soort apart 'jeugdland', voor en door jongeren. Ouders lijken er niet thuis te horen. Maar bij kinderen bepalen de ouders wel in grote mate de vrijetijdsparticipatie. Dat is bij ouders in armoede niet anders. "Als we effectief iets willen doen aan de toegankelijkheid van het jeugdwerk, moeten we ouders hier dus bij betrekken." Zo stelt Lise Kieckens, die voor haar masterproef een

twintigtal ouders in armoede bevroegde over hun ervaringen met de participatie van hun kinderen aan het jeugdwerk.

Vrije tijd is belangrijk

Ouders in armoede zijn wel degelijk begaan met de vrije tijd van hun kinderen. Ze verschillen hierin ook niet zo fundamenteel van andere ouders, al leggen ze soms wel andere accenten. We baseren ons hoofdzakelijk op de ervaringen uit twee masterproeven (Kieckens, 2007; Tack, 2009), de ervaringen uit het speelpleinproject 'Blind Date' en uit de pilootprojecten. We blijven dus voorzichtig om onze uitspraken te veralgemenen.

Grosso modo kennen ouders in armoede vier functies toe aan vrije tijd. Ten eerste vervult de vrije tijd een 'opvangfunctie'. Ook ouders in armoede die niet werken, willen soms graag 'opvang' voor hun kinderen. Ze zijn klein behuisd, hebben soms heel wat zorgen aan hun hoofd en ze zijn bang dat ze hun kinderen te kort zullen doen. Dankzij de vrije tijd van de kinderen kunnen ouders ook wat tijd vrijmaken voor zichzelf.

Uit de praktijk (1) Nood aan opvang

"Een moeder stelde: 'Een hele zomer thuiszitten met twee jongens in een klein appartement... C'est l'enfer! Vakantie-initiatieven, zoals speelweken en speelpleinwerkingen, en de middagvullende activiteiten op woensdagnamiddag zijn daarom interessant omwille van hun duur.'" (Sanne Coppens, projectmedewerker Brussel)

Die opvang vervult soms ook een 'preventieve functie': vrijetijdbesteding houdt de kroost van de straat. Het is een veilige omgeving die vermijdt dat kinderen op het verkeerde pad terecht zullen komen.

Vrije tijd staat ook in functie van de ontwikkeling. Ouders zien de vrije tijd als een kans voor hun kinderen om zich sociaal, sportief of creatief te ontwikkelen en om zelfredzamer te worden. Ouders in armoede willen dit ook voor hun kinderen, maar ze zijn soms ook bezig met andere leeraspecten die te maken hebben met het schoolse leren of met het verwerven van specifieke vaardigheden zoals de Arabische taal.

Uit de praktijk (2) Leeraspect in een vrijetijdsactiviteit

“Voor heel wat ouders was de leerwinst die een activiteit kan opleveren een belangrijke factor in hun overwegingen met betrekking tot deelname aan een vrijetijdsinitiatief. Het verbeteren van het Nederlands met het oog op betere schoolse prestaties blijkt een zeer belangrijke drijfveer voor ouders om hun kinderen te laten participeren. Sport wordt door de ouders erkend als ‘gezond’ en een goede manier om energie kwijt te geraken. Kinderen leren er bovendien bepaalde vaardigheden en competenties zoals lichaamsbeheersing, samenwerken, discipline.” (Sanne Coppens, Brussel)

Veel kinderen in Brussel bleken deel te nemen aan Arabische lessen en activiteiten van Koranscholen. Een aanzienlijk deel van hun vrije tijd gaat hier naartoe. Het is volgens Sanne Coppens belangrijk om deze activiteiten mee in rekening te brengen, wil men een enge benadering van vrijetijdsparticipatie vermijden.

Tenslotte vervult deelname aan een vrijetijdsaanbod ook een sociale functie voor het gezin. Het is een manier om erbij te horen en deel te nemen aan het sociale leven. Gezinnen in armoede voelen vaak de scherpe nood om het sociaal isolement te doorbreken en om hun netwerk te verbreden. Sommige activiteiten worden ook aangevoeld als een goede stap naar meer sociale mobiliteit.

Uit de praktijk (3) Opklimmen op de sociale ladder

“Uit ons drempelonderzoek bleek dat ouders in armoede hun kinderen graag willen zien opklimmen op de sociale ladder. Taal, contact en een breed netwerk met andere kinderen zijn hierbij belangrijk. Middenklasse ouders daarentegen zijn meer gericht op ontplooiingskansen.” (Tanja Rutten, jeugddienst Maasmechelen)

En wat met het jeugdwerk: onbekend is onbemind?

Er is geen eenduidige manier waarop ouders in armoede betekenis geven aan het jeugdwerk. Sommige ouders hebben ervaring met jeugdwerk en staan er positief tegenover. Zij vinden het sociale aspect van het jeugdwerk een voordeel. Hun kinderen leren er vrienden maken en leren er omgaan met kinderen buiten de eigen kring. Ook het potentieel aan leerervaringen vin-

den ze interessant. Ze vinden het goed dat kinderen er hun plan leren trekken, zelfstandig leren zijn en dit ‘al spelende’ kunnen doen. Ze benadrukken hier stellig het verschil met school (Kieckens, 2007). Maar ouders melden ook negatieve ervaringen, vooral over hoe hun kinderen en/of zichzelf zich niet goed voelen in dat jeugdwerk, uitgesloten worden of zich een buitenstaander voelen.

Veel ouders in armoede kennen het jeugdwerk echter niet. Uit het jeugdbewegingsonderzoek (De Pauw e.a., 2010) blijkt bijvoorbeeld dat bij ongeveer 70% van de kinderen die in een jeugdbeweging zitten, minstens één van beide ouders ook lid was van een jeugdbeweging. Veel van de elementen die ‘evident’ zijn voor wie ‘in’ het jeugdwerk zit, zijn dat niet voor wie dit nooit heeft meegemaakt. Veel ouders in armoede hebben zelf geen ervaring met jeugdwerk en kennen vaak enkel het ‘uiterlijk’ beeld, ze hebben er niet zelf ‘in’ gezeten. Jeugdwerkgebruiken komen hen soms vreemd over. Ze zien er ook niet meteen de meerwaarde van in of ze leggen andere prioriteiten. Ouders in armoede zitten dan ook vaak met een heleboel vragen: Wat bestaat er allemaal aan jeugdwerk? Wat doen kinderen daar? Wat is daar het nut van?

Uit de praktijk

“Ouders in armoede zijn niet altijd vertrouwd met het vrijetijdsaanbod en het is voor hen moeilijk inschatten wat deelname aan een bepaalde vrijetijdsactiviteit juist inhoudt. De informatie die in brochures staat is doorgaans vrij beknopt en praktisch van aard (data, locatie, kostprijs,...). Onduidelijkheid over de aard van de activiteit, wie de begeleiding juist is, waar de activiteiten plaatsvinden, hoe het zit met het middageten vormt een drempel voor ouders om hun kinderen te laten deelnemen.” (Sanne Coppens, Brussel)

*“De meeste ouders weten wat te verwachten van sportactiviteiten. Wat een jeugdbeweging juist doet en wat een vakantiekamp met overnachtingen allemaal inhoudt, vraagt echter om wat meer uitleg. Heel wat ouders gingen voorbij aan datgene wat ze niet kenden en waren maar moeilijk warm te maken voor activiteiten waar ze niet mee vertrouwd waren. Zo’n *Chiro* of *Scouts* is toch echt niets voor mijn kinderen, maar weet je soms waar ze kunnen voetballen?” (Sanne Coppens, Brussel)*

Betekenis van jeugdwerk voor kinderen in armoede

Kijken kinderen in armoede op dezelfde manier naar het jeugdwerk? Belevingsonderzoek van Coussée en Roets bij kinderen in armoede tot 12 jaar toont alvast aan dat ook kinderen niet altijd vertrouwd zijn met het vrijetijdsaanbod. Ze zien vrijetijdsinitiatieven doorgaans wel als een kans om hun leefwereld te verbreden.

Vragen van kinderen in armoede

Net zoals bij ouders in armoede is het jeugdwerkeraanbod ook bij de kinderen in armoede niet altijd bekend. Ze weten niet wat het is, wie er nog zal zijn of wat ze nu precies doen in dat jeugdwerk. Kinderen en jongeren zien niet of slechts zelden dat andere leden van hun gezin, hun vriendjes of mensen in hun omgeving lid zijn van een vereniging. Hun ouders waren zelf ook geen lid van een jeugdvereniging.

Eventuele negatieve ervaringen uit het verleden zorgen bovendien voor angst en onzekerheid. Wanneer kinderen zich ooit uitgesloten hebben gevoeld, maakt het hen ook angstig en onzeker om nieuwe initiatieven uit te proberen. Ze hebben schrik om weer uit de boot te vallen, om uitgelachen te worden.

Kinderen in armoede kijken ook als een buitenstaander naar het jeugdwerk en naar haar 'vreemde' gebruiken. Ook zij zien er de waarde of het nut niet altijd van in. Ze zijn niet vertrouwd met de manier van 'georganiseerd' spelen in het jeugdwerk. Ze kennen die spelactiviteiten minder goed of begrijpen de spelregels niet meteen. Maatschappelijk kwetsbare kinderen worden geconfronteerd met allerlei onbekende, (on)geschreven regels, onuitgesproken verwachtingen en vanzelfsprekendheden. Zo staat het jeugdwerk een zekere begrensde ontlading toe (Van Assche, 2006). Er mag al eens met modder of met eten gegooid worden, maar binnen het kader dat de begeleiding stelt. Sommige kinderen hebben het moeilijk om hiermee om te gaan. Ze kennen deze 'vrijheid binnen de lijntjes niet' en weten niet waar of wanneer ze moeten stoppen.

Conflicten met kinderen en/of begeleiders spelen ook een rol. Veel begeleiders in het jeugdwerk komen uit de middenklasse en krijgen van thuis uit een bepaald referentiekader mee dat ze overbrengen naar het jeugdwerk. Sommige kinderen kennen dit van thuis uit niet en kunnen moeilijker aan die ongeschreven verwachtingen voldoen. Omgekeerd hebben begeleiders ook niet

altijd begrip voor de leefwereld van de kinderen in armoede. Dat is niet zozeer uit onwil. Veel jeugdwerkers beschouwen hun eigen referentiekader als evident en staan er niet bij stil dat er ook andere referentiekaders mogelijk zijn. Maatschappelijk kwetsbare kinderen krijgen bij sommige vormen van jeugdwerk dan ook het gevoel dat ze moeilijk zichzelf kunnen zijn.

Uit de praktijk

"Een medewerkster van BON vertelde me dat ze samen met een groepje jongeren, allemaal nieuwkomers, op bezoek ging bij een Brusselse chirogroep. Aangekomen in de lokalen voelden de jongeren zich duidelijk niet op hun gemak. De lokalen waren wat rommelig, met bijeengesprokkelde meubeltjes, beschilderde muren. Typische chirolokalen dus. Terwijl wij dat net leuk en gezellig vinden, het als een plek van ons beschouwen, zaten die jongeren op het tipje van hun stoel en vroegen zich af waar ze nu weer waren beland. Zij associeerden dat soort omgeving helemaal niet met leuke dingen, integendeel. Ze gingen vervolgens buiten spelen, maar het had geregend en het gras was soppig. De jongeren wilden hun schoenen koste wat het kost proper houden en vonden het dan ook niet fijn om buiten te gaan spelen. Dingen die wij als 'leuk' beschouwen, zijn dus niet automatisch voor iedereen leuk!" (Sanne Coppens, Brussel)

Noden van kinderen in armoede

Bovenstaande vaststelling betekent wel niet dat kinderen die opgroeien in armoede niets aan jeugdwerk kunnen hebben, wel integendeel. Voor kinderen in armoede is het jeugdwerk een manier om nieuwe en andere dingen te leren en te ontdekken. Ze krijgen er de ruimte en de kans om essentiële en existentiële vragen te stellen aan andere kinderen en volwassenen (Coussée & Roets, 2011). Ze krijgen op die manier vaak een nieuw perspectief op hun huidige situatie. Vrijetijdsparticipatie leert kinderen bovendien beter inschatten wat hun interesses en mogelijkheden zijn. Ze vinden er ook ondersteuning om betekenis te geven aan bepaalde ervaringen op allerlei levensdomeinen. De waarde van het jeugdwerk zien jongeren vooral eens ze hebben deelgenomen en ze beseffen dat ze er vrienden kunnen maken, dat ze kunnen deelnemen aan leuke activiteiten en dat ze steun kunnen vinden bij een begeleider.

In het kader van zijn doctoraat vroeg Filip Coussée aan kinderen en jongeren in Genk wat ze aan het jeugdwerk hebben. Onderstaand citaat vat hun antwoord samen.

“Genkse jeugdigen die deelnemen aan jeugdwerk, hebben er veel aan en vinden het fijn. Als jeugdigen iets hebben aan jeugdwerk, heeft dat met de vrienden te maken maar vooral ook met het activiteitsaanbod en met de begeleiding. Het activiteitsaanbod van het jeugdwerk biedt ontplooiings- en leerkansen aan kinderen en jongeren. Nieuwe dingen leren kennen, nieuwe mensen leren kennen, andere dingen doen dan thuis, ... Dat jeugdigen activiteiten leerrijk vinden heeft minder te maken met een formeel aanbod, dan wel met de manier waarop begeleiders zich opstellen: waardering, aandacht, ondersteuning en bescherming zijn daarbij sleutelwoorden. Geen ‘toezicht’ maar actief meedoen wordt gewaardeerd. De begeleidershouding is dus heel belangrijk om uit te maken of jeugdigen al dan niet ‘iets hebben aan’ jeugdwerk.” (Coussée, 2005)

DE EFFECTIEVE JEUGDWERKPARTICIPATIE VAN KINDEREN IN ARMOEDE

De stap van gezinnen in armoede naar jeugdwerk is dus betekenisvol, maar allesbehalve evident. In het algemeen nemen kinderen in armoede minder deel aan jeugdwerk dan kinderen die niet in armoede opgroeien. En als ze deelnemen, dan gebeurt dit eerder in aparte jeugdwerkorganisaties die een aanbod op hun maat ontwikkelen. We spreken dan over doelgroepspecifiek jeugdwerk, werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jeugd (WMKJ's) of jeugdwelzijnswerk. Reguliere jeugdwerkorganisaties daarentegen staan in principe open voor iedereen, zij ontwikkelen geen specifiek aanbod naar kinderen in armoede. Zij bereiken deze kinderen niet of veel minder.

We stellen vast dat er vaak meer beleidsaandacht gaat naar die vormen van jeugdwerk waar kinderen in armoede niet aan deelnemen, dan aan die vormen van jeugdwerk waar ze wel naartoe gaan. Veel aandacht gaat naar de drempels die ouders en kinderen onderkennen als ze van dat zogenaamde ‘reguliere’ aanbod gebruik willen maken. Ook in de vier pilootprojecten komen deze drempels aan bod. Het gaat om betaalbaarheid, bereikbaarheid, begrijpbaarheid, beschikbaarheid en bruikbaarheid.

Betaalbaarheid

Inschrijvingsgeld blijkt een belangrijke factor in de beslissing van de ouders om hun kinderen al dan niet in te schrijven voor een activiteit. De eerste vraag die vaak gesteld wordt is: “hoeveel kost dat?”.

Uit de praktijk

“Heel wat aanbieders in Brussel doen zelf veel inspanningen om hun aanbod betaalbaar te houden voor alle sociale lagen van de Brusselse bevolking. De verschillende chiro- en scoutsgroepen kunnen bijvoorbeeld een beroep doen op een soort ‘sociaal fonds’ van de Chiro en Scouts en zo financiële tegemoetkomingen doen voor inschrijvingskosten of de kosten van een kamp, uniform,... Circus Zonder Handen voert een inschrijvingsbeleid, waarbij de prijs wordt bepaald op basis van inkomen van de ouders. Mensen met een laag inkomen, betalen zo een prijs die lager ligt dan de reële prijs. Ook bestaan er ook nog een aantal andere kortingsystemen.” (Sanne Coppens, Brussel)

Bereikbaarheid

De beperkte mobiliteit van de gezinnen in armoede is ook een belangrijke drempel in hun zoektocht naar vrijetijdsactiviteiten.

Uit de praktijk

“Veel naschoolse activiteiten duren maar een uurtje. Dat maakt vele activiteiten niet erg aantrekkelijk voor de moeders. Het zou immers voor velen betekenen dat ze langer onderweg zijn dan de activiteit uiteindelijk duurt. In de scholen die deel uitmaken van een Brede School, worden na school activiteiten aangeboden, in samenwerking met externe vrijetijdsaanbieders (Buurtsport, Circus zonder handen,...) Deze formule biedt een antwoord op de geringe mobiliteit van de ouders en blijkt erg populair.” (Sanne Coppens, Brussel)

Begrijpbaarheid

Ook ervaren veel gezinnen in armoede vaak een gebrek aan inhoudelijke informatie. Ouders moeten vaak zelf op zoek gaan naar informatie en hebben geen idee van wat deelnemen aan een jeugdbeweging kost, wat de kinderen er zoal doen en wat er van hen wordt verwacht. Het leeraspect is voor veel maatschappelijk kwetsbare ouders ook een belangrijke factor.

Uit de praktijk

“Abeeha is afkomstig van Pakistan en was niet vertrouwd met speelpleinwerkingen en andere vakantie-initiatieven. Het aanbod klonk haar allemaal leuk en interessant in de oren, maar het was duidelijk dat zij nog een heleboel vragen en twijfels had. Zo had ze vragen over het middageten en was ze blij dat haar dochter een lunchpakket mocht meenemen. De ontmoeting met de verantwoordelijke en enkele animatoren van de speelweek in De Markten, de rondleiding in de speelruimtes en de uitvoerige informatie over de speelweek gaven Abeeha voldoende vertrouwen om haar dochtertje te laten deelnemen. Het kunnen aangaan van een relatie met de begeleiders bleek van cruciaal belang voor een geslaagde toeleiding.” (Sanne Coppens, Brussel)

Beschikbaarheid

Verschillende gezinnen in armoede halen aan dat het niet makkelijk is om zich aan te passen aan bepaalde voorschriften binnen een jeugdwerkinitiatief (uniform aandoen, inschrijvingsgeld betalen,...). Bovendien kunnen ze niet altijd op voorhand weten of die specifieke activiteit in hun tijdschema past. Specifieke toelatingsvereisten zijn met andere woorden ook een grote drempel voor gezinnen. Wie beperkt is in zijn mobiliteit, vindt dicht in de buurt niet altijd een geschikt aanbod. Of komt hopeloos te laat om één van de weinige beschikbare plaatsen te bemachtigen.

Uit de praktijk

“Een medewerkster van Zita nam half juni contact op met de projectmedewerker. Lidwina was niet naar het infomoment gekomen, noch was ze op de permanentiemomenten geraakt. Ze zei dat ze zich niet had gerealiseerd dat de inschrijvingen voor de vakantieactiviteiten zo snel volliepen. In GC De Markten kon Lidwina haar zoon nog inschrijven voor een speelweek in augustus. Zij kon hiervoor beroep doen op een van de plaatsen die voorbehouden worden voor maatschappelijk kwetsbare kinderen.” (Sanne Coppens, Brussel)

Bruikbaarheid

Bruikbaarheid betekent dat deelnemen aan het bestaand aanbod een verandering inhoudt, die door de betrokkenen als wenselijk en betekenisvol wordt gezien (Coussée & Roets, 2011). Soms is er niet altijd voldoende

‘mentale ruimte’ om zo’n verandering aan te gaan. De specifieke situatie van het gezin dat in armoede leeft kan de deelname van kinderen aan jeugdwerk praktisch in de weg staan. Denk maar aan mensen die veel verhuizen, te kampen hebben met echtscheidingen of zich door hun confrontatie met een veelheid aan problemen op de duur opsluiten en niet meer buiten komen. Maar het kan ook dat sommige kinderen of hun ouders andere noden aanvoelen dan speelse recreatie.

Uit de praktijk

“Vrijtijdsinitiatieven, waarin spel, creativiteit centraal staan, lijken voor heel wat ouders minder nuttig of bruikbaar: spelen kunnen ze immers toch thuis, op school of op straat? Het vormt een uitdaging voor aanbieders van spel en creatieve activiteiten om de leerwinsten van deze activiteiten te expliciteren naar de ouders. BINT, een animatorenproject van Chiro Brussel, dat zich in eerste instantie richt tot tienermeisjes van allochtone origine, slaagt erin haar doelgroep te bereiken door leerwinsten in de verf te zetten. Het betreft jeugdbewegingswerk, waaraan een opleidingstraject tot animator werd gekoppeld. Hierdoor wordt duidelijk dat ook spel en competentieverwerving en leerwinsten inhoudt.” (Sanne Coppens, Brussel)

De praktijkvoorbeelden uit de projecten tonen alvast aan dat verschillende ‘reguliere’ vrijetijdsaanbieders inspanningen doen om mensen in armoede via drempelverlaging over de streep te trekken. Deze drempels zijn reëel. Ze werden al meermaals onderzocht en beschreven. Het werken aan drempelverlaging is zeker een maatregel om de vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede te verhogen. Maar is het de enige goede maatregel?

VOLDOET DE HUIDIGE AANPAK AAN DE VRAGEN EN NODEN VAN GEZINNEN IN ARMOEDE?

Werken aan drempels is op zich geen garantie voor een voldoende participatie van alle kinderen. Waarom? Ten eerste is “het onderscheid in drempels in feite een kunstmatige opdeling, want in de praktijk overlappen de drempels elkaar”, constateert Katrein Ebinger van het pilootproject in Antwerpen. Participatiedrempels zijn met andere woorden even complex en gevarieerd als de armoede zelf. In de praktijk is het dan ook niet evident om aan al deze drempels tegemoet te komen.

Voor sommige jeugdwerkers blijkt het dan ook moeilijk om in te spelen op de verschillende vragen en noden van gezinnen in armoede.

Uit de praktijk (1)

"Toeleiding van kinderen in armoede vraagt vaak een extra inspanning van de begeleiding. Zien de jonge vrijwilligers een gemengd publiek als een meerwaarde en zijn ze bereid om deze extra inspanning te doen? ... Voor de (vrijwillige) verenigingen is de doelgroep vaak onbekend. De extra engagementen en de daarbij horende nood aan ondersteuning zijn niet altijd van het begin duidelijk. Een groep gaf na een paar deelnames van een kind aan dat het moeilijk was. De ouders volgden de regels niet altijd (op tijd komen, op de juiste locatie staan,...) en ze vonden het moeilijk om dit met hen te bespreken." (Katrein Ebinger, Antwerpen)

"De gezinnen zijn vaak moeilijk bereikbaar. Zij gaan niet zelf bellen, vele gezinnen spraken nog niet heel goed Nederlands,... Voor leiding is dit een grote drempel." (Sanne Coppens, Brussel)

Het wegwerken van de drempels van het bestaande aanbod is een complex en langdurig proces. En zelfs als iedereen hier enthousiast zou aan meewerken en dit effectief ook zou lukken, dan is het aanbod nog ontoereikend omdat er in sommige buurten gewoon te weinig aanbod is tout court.

Uit de praktijk (2)

"Er is variatie in het vrijetijdsaanbod, maar niet in iedere buurt zit er evenveel, en dan zit je terug met die bereikbaarheid. Het is niet altijd gewoon de inhoud en de aard van het aanbod dat niet matcht, vaak het andere ook: bereikbaarheid of een te schraal aanbod waardoor bepaalde activiteiten snel vollopen." (Sanne Coppens, Brussel)

De sterke aandacht voor (de drempels van) het zogenaamde reguliere jeugdwerk, zorgt er ten slotte ook voor dat de eigenheid van die werkingen die zich specifiek richten op gezinnen in armoede, dreigt ondergesneeuwd te raken. Deze organisaties bevinden zich vaak in een kwetsbare positie. Hun erkenning en ondersteuning is vaak ontoereikend en onzeker. Deze organisaties voorzien nochtans in een eigen aanbod, zonder al te veel toegangsvereisten en met meer begrip voor

de leefwereld van de kinderen en jongeren in armoede. Ze richten zich in eerste instantie tot maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren en ze bereiken met hun laagdrempelige werking heel wat kinderen uit de buurt.

Uit de praktijk (3)

"Uitstapjes van A Place to Live vinden tweeweekelijks op zondag plaats. Er wordt steeds om 14u afgesproken aan de loketten van het Noordstation, een plaats die door vrijwel iedereen gekend is. Vandaar wordt er in groep vertrokken naar een activiteit of evenement in Brussel. Deze uitstapjes zijn gratis, alleen het metro- of busticketje is voor eigen rekening. Alle leden van het gezin zijn ook welkom, van klein tot groot. De deelnemers ontvangen per sms het programma van de volgende activiteit. Ze hoeven niet vooraf hun aanwezigheid te bevestigen, maar kunnen de dag zelf aansluiten bij de groep. Vrijwilligers begeleiden de uitstap en houden mee toezicht op de kinderen, zodat ook de ouders zich even kunnen ontspannen." (Sanne Coppens, Brussel)

Conclusie

Niet alleen beleidsmakers vinden participatie aan jeugdwerk belangrijk. Ook ouders en kinderen in armoede tonen interesse en geven aan dat ze veel aan het jeugdwerk kunnen hebben. Maar het aanbod blijft beperkt. In sommige buurten is er nauwelijks jeugdwerk. Werkingen die in principe open staan voor iedereen, hebben nog heel wat werk aan de winkel om hun drempels weg te werken. En de werkingen die wel op maat zijn van kinderen in armoede, bevinden zich vaak in een kwetsbare positie. Hoe komt het dat het aanbod zo ontoereikend blijft? Daarvoor moeten we van dichtbij kijken naar de tweede pijler: het jeugdwerk.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Circuswerking Atobaf

DE TWEDE PIJLER: JEUGDWERK

Officieel is er in het Vlaamse jeugdwerkbeleid geen wolkje aan de lucht. Er is de laatste jaren een consensus gegroeid over een én-én beleid. Het 'doelgroep-specifieke' jeugdwerk wordt in zijn eigenheid erkend en ondersteund. Jeugdwelzijnswerk ontwikkelt een eigen soort jeugdwerk, dat andere dingen doet, op andere plaatsen en waar beroepskrachten de vrijwilligers van dichtbij ondersteunen. Het 'reguliere' jeugdwerk wordt ondertussen verder gestimuleerd om zijn drempels weg te werken. In beleidsteksten en in de visieteksten van verschillende jeugdwerkorganisaties lijkt een divers maar gescheiden landschap algemeen aanvaard. Het zogenaamde 'mainstream' Vlaamse jeugd(bewegings)werk is nu eenmaal een middenklassefenomeen (Pelleriaux, 2005). Kinderen in armoede komen veel beter tot hun recht in 'doelgroep-specifieke' vormen van jeugdwerk. Al blijft het natuurlijk zinvol dat het 'reguliere' jeugdwerk z'n drempels wegwerkt, want op die manier vergroot je de keuzemogelijkheden voor gezinnen in armoede. Ter illustratie, enkele uitspraken van deelnemers aan het Switch-project van Uit De Marge (2009-2010), dat uitwisseling stimuleerde tussen verschillende vormen van jeugdwerk.

"Ik vind het nobel dat het 'reguliere' jeugdwerk probeert om in een veranderende samenleving het publiek diverser te maken. Maar staat of valt de kwaliteit van het jeugdwerk met de etnische of sociale diversiteit van de deelnemers? Soms kan diversiteit een dwang worden waarvan de gevolgen nog veel negatiever zijn. Als de jeugdwerking niet aan alle randvoorwaarden voldoet, loopt het meestal fout af. Niet zelden heeft mixen een averechts effect." (Deelnemer aan het Switch-project)

"Kinderen samen brengen die niets gemeenschappelijk hebben, heeft geen zin. Het is belangrijk om kinderen te versterken en ervoor te zorgen dat ze zich veilig voelen. Dat gaat niet in een gemengde groep." (Deelnemer aan het Switch-project)

En toch blijft de jeugdsector gewrongen zitten met dit thema. We zien drie belangrijke knopen waar de sector mee worstelt.

IN DE KNOOP?

Kunstmatige indeling?

Ten eerste wringt er iets in de opdeling tussen jeugdwerk voor kinderen en jongeren uit de middenklasse en jeugdwerk voor kinderen en jongeren uit gezinnen in armoede. Het zijn allebei andere types van jeugdwerk, die andere dingen doen. Maar dat betekent niet dat kinderen in armoede per definitie alles vinden wat ze zoeken in het ene type van jeugdwerk en niets vinden in andere types van jeugdwerk. Een echte én-én benadering betekent dat kinderen aan verschillende types van jeugdwerk tegelijk kunnen deelnemen. In onze ogen sluiten deze vormen van jeugdwerk elkaar niet uit. In Vlaanderen is er bovendien een divers aanbod: jeugdhuizen, jongerencentra, speelpleinwerkingen, vakantie-aanbieders, jeugdverenigingen per thema zoals kunst-educatieve organisaties, natuur- en milieuverenigingen, circusateliers of verenigingen die eerder aan een bepaalde gemeenschap zijn verbonden zoals allochtone jongerenwerkingen. Elk bereiken ze op hun manier gezinnen in armoede, in meerdere of in mindere mate. Niet alleen is er een grote diversiteit aan aanbieders, ook binnen de doelgroep zelf is er een grote diversiteit. Het is onmogelijk om alle kinderen in armoede op een abstracte manier toe te wijzen aan één type van jeugdwerk.

Zelfbeeld van het jeugdwerk

Ten tweede wringt deze opdeling met het zelfbeeld van verschillende jeugdwerkorganisaties. In principe willen ze er zijn voor iedereen. Ze beseffen natuurlijk dat ze niet iedereen kunnen bereiken, maar een hele groep kinderen en jongeren per definitie links laten liggen, dat rijmt niet met het ideaalbeeld dat ze voor zichzelf zien.

"Onder inclusie verstaan we: deel zijn van het geheel, erbij horen. Kinderen die allemaal verschillend zijn kunnen meer van elkaar opsteken dan kinderen met gelijke mogelijkheden. Het is onze verantwoordelijkheid als jeugdbeweging om ervoor te zorgen dat jongeren gemakkelijker aansluiting vinden bij de Chiro." (Uorre Biesmans, Chirojeugd Vlaanderen, 2010 in Curieuzeneuzepastapot)

Van de Walle (2011) benoemt dit als de principiële openheid van jeugdwerkers ten opzichte van gezinnen in armoede. Jeugdwerkers zijn er zich van bewust dat hun deelnemers niet altijd een weerspiegeling zijn van de wijk of buurt. Ze vormen niet bewust een gesloten clubje, zoals soms wel eens wordt beweerd. Nergens worden gezinnen in armoede bewust uitgesloten, de uitsluiting gebeurt ongewild. De jeugdwerkers willen wel degelijk iets betekenen voor kinderen in armoede. Het jaarthema van de jeugdbewegingen 'Armoede is een onrecht' uit 2012 is daar een illustratie van. Jeugdbewegingen blijven zich profileren als een partner in de bestrijding van armoede. Aan de ene kant roepen ze hun lokale afdelingen op om hier een actieve rol in op te nemen, aan de andere kant beseffen ze ook dat lokale groepen autonoom zijn en dat de draagkracht van vrijwilligers beperkt is. Hoe de koepels die actieve rol dan toch gerealiseerd willen zien, blijft onduidelijk. Soms wordt er beweerd dat er op dit vlak ook een grote kloof gaapt tussen de idealistische 'top' van de jeugdverenigingen en de groepen aan de basis. Recent onderzoek lijkt dit te bevestigen.

In het kader van haar masterproef onderzocht Katrein Ebinger hoe de Antwerpse leiding van Scouts en Gidsen Vlaanderen denkt over armoede en de opdracht van de jeugdbewegingen in de bestrijding ervan (Ebinger & Dehertogh, 2012). 255 leidinggevendenden in scouting vullen een online enquête in. Bijna de helft geeft aan waarschijnlijk aan de slag te gaan met het jaarthema. De andere helft wenst zich om verschillende redenen niet in te laten met het jaarthema. *"De belangrijkste reden is dat men het als 'ongepast' ervaart: 'het is een te zwaar en moeilijk thema', 'je kan het moeilijk in een leuk spel gieten', 'het is niet de taak van de jeugdbewegingen, maar wel van school/ouders/overheid', 'scouting is plezier, een plaats waar men al zijn zorgen kan vergeten' of 'te politiek geladen'."*

Het merendeel van de leiding erkent nochtans de armoedeproblematiek en legt de verantwoordelijkheid bij de maatschappij. Maar ze lijken eerder een sombere, zelfs fatalistische visie te hanteren: het is een groot en complex maatschappelijk probleem waar zij weinig aan kunnen doen. Dit lijkt hen eerder het domein van het jeugdwerkzorgwerk.

Gevraagd naar de eigen toegankelijkheid, verwijzen de scoutsleiders vooral naar de acties die ze ondernemen om financiële drempels weg te werken. Andere drempels zijn nauwelijks bekend. Een aanzienlijke groep

respondenten formuleert zelfs geen antwoord op de vraag hoe ze de toegankelijkheid kan verhogen. 89% van de bevroegde leiding ziet de eigen scoutsgroep als toegankelijk voor kinderen en jongeren uit arme gezinnen. De scoutsleiders zijn ervan overtuigd dat iedereen die wil, hen kan bereiken.

Deze vaststelling stelt de koepels van het jeugdwerk voor een grote uitdaging. Om meer diverse deelnemers binnen hun vorm van jeugdwerk te krijgen, is het belangrijk dat lokale groepen meer aandacht hebben voor de noden en behoeften van de kinderen en hun gezin. Maar alle inspanningen van die koepels ten spijt lijken ze nog vaak te botsen op de eigen vanzelfsprekendheden van de middenklassecultuur (Coussée, 2005). Tineke Van de Walle (2011) spoort jeugdwerkers dan ook aan om zich allereerst volgende fundamentele vraag te stellen: *"Zijn we onszelf ervan bewust dat het niet makkelijk is om ons los te maken van ons eigen referentiekader?"*

Wat met sociale integratie?

Ten derde wringt er iets voor het jeugdwerkbeleid. Binnen het beleid kunnen we twee grote doelstellingen onderscheiden (Van de Walle, 2012): (1) men wil dat alle kinderen en jongeren volop kunnen meegenieten van de ontspanning en de ontwikkelingskansen die een jeugdwerkinitiatief biedt en (2) men wil via dit jeugdwerkinitiatief verbinding creëren tussen diverse kinderen en jongeren en zo mee een (toekomstige) generatie creëren die kan omgaan met diversiteit en die solidair is buiten de eigen groep.

Met beide beleidsdoelstellingen is er op zich niets mis. Het probleem is dat het niet mogelijk is om beide doelstellingen in eenzelfde beweging te realiseren. Onderzoek heeft duidelijk aangetoond dat diverse kinderen en jongeren diverse vrijetijdsinteresses hebben en diverse noden in de vrije tijd, niet alleen naar 'wat' er wordt aangeboden, maar ook 'wie' het aanbiedt, 'in welke context' het plaats vindt, enz. Als je wil dat alle kinderen en jongeren een bruikbaar aanbod vinden in de vrije tijd en je wil hen de vrije keuze laten, dan leidt dit tot zeer diverse vrijetijdsparticipatie. Maar dat brengt onvermijdelijk met zich mee dat verschillende jeugdgroepen elkaar niet zullen leren kennen en respecteren (Van de Walle, 2012).

De vraag naar sociale integratie blijft in een divers maar gescheiden landschap onbeantwoord. Omwille van

deze knoop blijven verschillende (lokale) beleidsmakers volgens ons terughoudend om bestaande 'specifieke' organisaties voluit te erkennen en te ondersteunen. Of om nieuwe 'specifieke' werkingen op te starten. Ook de oude, diepgewortelde overtuiging dat bepaalde vormen van jeugdwerk toch 'beter' zouden zijn en een fundamenteel gebrek aan kennis over de eigenheid van het jeugdwerkweld, spelen hierin een belangrijke rol.

Globaal genomen durven we stellen dat er in de jeugdsector geen gedragen visie leeft over hoe een divers jeugdwerklandschap er zou moeten uitzien, welke rollen de verschillende partners daarin kunnen of moeten opnemen en welke verbindingen er kunnen bestaan tussen de diverse organisaties in dat landschap en tussen de kinderen en jongeren die van dat aanbod gebruik maken. Dit gebrek aan een gedragen consensus zorgt volgens ons voor de huidige status-quo in de jeugdwerksector en verklaart waarom het aanbod niet groeit in verhouding tot de manifeste en toenemende noden en vragen van gezinnen in armoede. Willen we hier iets aan veranderen, dan moeten we deze drie knopen ontwarren.

EN ER TERUG WEER UIT?

Concrete vragen in concrete situaties

We sluiten ons aan bij de kritiek dat deze discussie te lang te abstract is gevoerd. In plaats van te vertrekken vanuit een wenselijkheid, is het meer aangewezen om te vertrekken vanuit de concrete werkelijkheid van kinderen en jongeren in armoede.

We willen hier dan ook een lans breken voor het concreet engagement van alle jeugdwerkorganisaties in concrete contexten waar kwetsbare kinderen opgroeien in precaire omstandigheden. Jeugdwerkorganisaties kunnen er veel meer proactief en creatief aan de slag. Volgens verschillende auteurs is het op deze plaatsen dat solidariteit in een superdiverse context kan gedijen. En net op die plekken is er vaak nog een gebrek aan jeugdwerk. In plaats van de opdracht om jeugdwerk te creëren enkel toe te vertrouwen aan één type van organisatie, denken wij dat het op langere termijn een sterkere optie is om een netwerk van partners te creëren. Vanuit een gedeelde betrokkenheid op een concrete plaats geven partners samen vorm aan een gedragen netwerk van jeugdwerkorganisaties. Het is op deze plaatsen dat we verandering kunnen realiseren en het is

daar dat we deze kinderen en jongeren die fundamentele ervaring van gelijkwaardigheid kunnen meegeven die zo cruciaal is voor hun ontwikkeling.

Reflectie en debat in de jeugdwerksector

In het algemeen zien we dat jeugdbewegingen zich profileren als een partner in het wegnemen van het onrecht dat armoede is. Jeugdbewegingen lijken twee strategieën te hanteren.

(1) Enerzijds zien we dat de koepels van de jeugdbewegingen deze rol invullen aan de hand van hun bestaande aanbod. En dat ze deze opdracht toevertrouwen aan de lokale vrijwilligers. Maar ze stoten daarbij op de autonomie van deze vrijwilligers en op de beperkte draagkracht die vrijwilligers hebben en zeker die vrijwilligers van de precaire groepen die we vaak in de steden terug vinden. In de slotbevindingen van het gezamenlijk jaarthema rond armoede en sociale uitsluiting komen de jeugdbewegingen tot deze conclusie:

“Ervoor zorgen dat deze kinderen en jongeren aansluiting vinden bij een jeugdbeweging is een hele uitdaging voor onze groepen. Want werken met deze doelgroep vraagt de nodige kennis, energie en tijd. Kennis, energie en tijd waar niet al onze jonge enthousiaste vrijwilligers over beschikken. Bij het werken aan toegankelijkheid moeten we rekening houden met de draagkracht, eigenheid en de grenzen van onze groepen.”

Dit leidt dan tot de vraag vanuit de jeugdbewegingen naar extra ondersteuning voor deze vrijwilligers in de vorm van procesbegeleiding. In de slotbevindingen van het gezamenlijk jaarthema lezen we hierover:

“Om kinderen en jongeren in armoede te bereiken, hebben onze groepen meer nodig dan enkel financiële ondersteuning. Door vorming en steun op maat proberen we hier als koepels aan tegemoet te komen. Maar ook lokale ondersteuning zoals bijvoorbeeld een brugfiguur en procesbegeleiding zijn nodig.”

Jeugdverenigingen lijken deze ondersteuning niet altijd te beschouwen als hun basisopdracht en vragen soms bijkomende middelen om deze ondersteuning te bieden. Hans Bouwen, de vroegere directeur van Chiro-jeugd Vlaanderen, zegt hierover in een persmededeling uit 2012:

“

We moeten daarbij durven onze eigenheid wat los te laten en de grenzen op te zoeken van wat Chiro is. Maar we hebben middelen nodig om dat te kunnen waarmaken. Intensief groepen begeleiden kost ook geld."

Alleen blijven een aantal vragen onbeantwoord. Wie moet deze ondersteuning bieden? Waaruit bestaat die juist? En hoe rijm je deze ondersteuning met de lokale autonomie en de draagkracht van vrijwilligers? Want om je te laten ondersteunen, heb je ook draagkracht nodig.

Uit de praktijk

"De stadswerkers van Chiro en Scouts en Gidsen Vlaanderen gaven een dat de groepen overbevraagd zijn en daarnaast vaak vooral bezig zijn met het draaiende houden van hun groep. Tekort aan leden, aan leiding, problemen met hun lokalen... vormen de – terechte – prioriteiten van de groepen. De beroepskrachten van de jeugdbewegingen geven aan dat het moeilijk is voor lokale groepen om extra inspanningen te leveren voor een specifieke doelgroep wanneer bepaalde basisbehoeften niet vervuld zijn." (Sanne Coppens, Brussel)

Maar de vaststelling blijft: er is interesse. Alleen is het onduidelijk hoe men op die interesse kan inspelen.

Uit de praktijk

"Er is wel degelijk leiding die interesse heeft voor het thema armoede. Ze zijn er wel, maar die kansen moeten kunnen uitgroeien... Het is belangrijk om hier aanspreekbaarheid rond op te bouwen door fysiek aanwezig te zijn. Wat hun specifieke vragen zijn, ontdek je veel sneller als je regelmatig contacten onderhoudt. Je kan hen veel gerichter aanspreken, vertrekkend vanuit de dagdagelijkse praktijk en via kleine haalbare stappen met hen aan de slag gaan. Dit is evenwel een heel intensief proces en een duurzame vertrouwensrelatie opbouwen is een voorwaarde tot succes. Neemt de jeugddienst dit op of werkt dit beter met iemand die in het werkveld zit?" (Jennifer Lamote, Gent)

(2) Een tweede strategie die we merken is dat de jeugdbewegingen naast het bestaande aanbod, een alternatief aanbod ontwikkelen zoals BINT van Chiro Brussel, Open Kampen of de Uitwijker bij Scouts en Gidsen Vlaanderen. Deze strategie is vaak ontstaan uit een toe-

leidingsinitiatief, maar wat ons opvalt is dat de jeugdbewegingen deze initiatieven verder zetten, ook al vervullen ze deze toeleidingsfunctie niet. Volgens ons zit er heel veel potentieel in deze experimenten.

De jeugdbewegingen schreven na het gezamenlijke jaarthema dat ze blijven 'spel maken' van armoede. Als ze willen dat dit geen holle frasen zijn, dan dringt er zich op bovenlokaal niveau een kritische zelfreflectie op. Als de koepels hun voornaamste strategieën blijven baseren op het bestaande aanbod en de bestaande vrijwilligers, dan is de kans groot dat ze blijven botsen op lokale autonomie en draagkracht. Als ze daadwerkelijk het onrecht dat armoede is willen bestrijden, dan dienen ze misschien ook de rol die ze kunnen spelen anders in te vullen en hun maatschappelijk engagement op een andere manier concreet te maken. Een pleidooi voor de volwaardige erkenning en ondersteuning van alle vormen van jeugdwerk, siert hen en is zeker terecht. Maar het zegt nog niets over de concrete stappen die ze als partner zelf zullen zetten.

Bovendien verwijst dit debat naar een meer fundamentele spanning tussen een recreatieve en methodische invulling van wat jeugdwerk is en een meer (pedagogische invulling. Als jeugdwerk meer is dan nutteloze speelsheid, meer is dan vrijblijvend plezier, of meer is dan een eiland van ontspanning in een lastige wereld... dan blijft de vraag zeker hoe de jeugdverenigingen deze pedagogische rol willen invullen. En zeker op vlak van begrip voor en solidariteit met kinderen en jongeren die minder kansen krijgen. Er zal meer dan een jaarthema nodig zijn, vrezen we, om hier deze pedagogische rol uit te klaren en te implementeren.

Naar een andere invulling van sociale integratie

Zolang we sociale integratie blijven zien als alle kinderen en jongeren nemen deel aan dezelfde vormen van jeugdwerk, rijden we ons onherroepelijk vast. Jeugdwerkers kunnen zich ook andere vragen stellen. *Waarom brengen we ons aanbod en thema's niet naar organisaties die met andere doelgroepen werken? Waarom werken we niet samen en wisselen we geen kennis uit? Hoe kunnen we bruggen slaan tussen de verschillende werkingen.*" Onderzoekster Tineke Van de Walle is het daarmee eens. Ook zij ziet kansen in een verhaal waar zowel het doelgroepspecifiek als het inclusief jeugdwerk elkaar op het terrein aanvullen door alternatieve ontmoetingsmogelijkheden te organiseren buiten de dagelijkse werking. "Inclusief werken is nagaan wat je

kunt doen buiten je eigen dagelijkse werking. Samenwerken, thema's van kinderen en jongeren naar buiten brengen. Het is meer dan een sociale mix bereiken." (Van de Walle, 2011).

Zo'n samenwerking ontstaat niet zomaar: er is voldoende draagvlak voor nodig in de verschillende organisaties en je hebt een gemeenschappelijk doel nodig. Samenwerken kost ook tijd, het is een groeiproces. Je moet elkaar leren kennen, om te weten waar ieder voor staat. De samenwerkende organisaties moeten ook op een gelijk niveau staan. Op vlak van middelen als mondigheid, assertiviteit, kennis en macht om een bepaalde situatie te definiëren.

Wat wel duidelijk is, is dat geen enkele organisatie op z'n eentje deze knoop kan ontwarren. We maken ons sterk dat de jeugdsector dit op z'n eentje niet kan, zonder er partners uit andere sectoren bij te betrekken. Vandaar onze derde pijler: partnerorganisaties.

DE DERDE PIJLER: PARTNERORGANISATIES

Zowel gezinnen in armoede als jeugdwerkers leven niet op een eilandje, maar beschikken ieder over een eigen netwerk dat tal van voordelen met zich meebrengt. Vandaag de dag is het zo dat beide netwerken elkaar onderling moeilijk raken. Deze netwerken kunnen nochtans een belangrijke rol vervullen in het versterken van de verbinding tussen beiden.

HET NETWERK VAN GEZINNEN IN ARMOEDE

De sociale netwerken van gezinnen in armoede zijn over het algemeen niet kleiner en kennen geen lagere frequentie dan de netwerken van mensen boven de armoedegrens (Driessens & Van Regenmortel, 2006). Netwerken van mensen in armoede doorgaans zien er wel iets anders uit. Zo komen intergenerationele banden bij kwetsbare mensen doorgaans op de eerste plaats gevolgd door familiebanden op de tweede plaats en de burens op de derde plaats. Wél is het moeilijk hier een algemene lijn te trekken. Sommige mensen onderhouden een sterk ruilverkeer met een homogeen burennetwerk, terwijl anderen dat netwerk net beperkt houden uit angst voor roddels. De vriendenkring is beperkt in grootte, maar omvat evengoed intense, familieervangende banden. Hun vriendenkring bestaat meestal uit lotgenoten. Doorgaans is het ook zo dat mensen in armoede minder functionele ondersteuning van hun netwerk ervaren. Ze kunnen in probleemsituaties minder rekenen op de hulp van familie of van de omgeving. Ze geven bovendien ook vaker dan andere burgers aan in hun dagelijks leven met gevoelens van eenzaamheid te kampen.

Toch blijken sociale netwerken cruciaal om armoede en uitsluiting te doorbreken. De onderzoeksgroep *Armoede, Sociale Uitsluiting* en de Stad (OASes) zette een onderzoek op om de sociale mobiliteitsprocessen in een generatiearme context te analyseren. Hieruit leren we dat mensen in armoede vooruitgaan door persoonlijke relaties. Om stappen vooruit te zetten zoals het halen van een diploma of het vinden van een job, heb je een zekere basis aan emotioneel welzijn en ondersteunende netwerken nodig (Driessens & Van Regenmortel, 2006).

Hieronder bieden we jullie een overzicht van ondersteunende welzijns- en hulpverleningsorganisaties die kunnen behoren tot hun professioneel netwerk:

- Lokale overheidsdiensten zoals het OCMW die steun biedt d.m.v. leefloon. Elk OCMW ontvangt subsidie-middelen die ingezet moeten worden voor de participatie en sociale activering van OCMW-cliënteel. De middelen kunnen worden besteed aan de participatie aan jeugd, cultuur en sport. De wijze waarop de middelen worden ingezet wordt autonoom door elk OCMW bepaald.
- Welzijnsorganisaties zoals Centra voor Algemeen Welzijnswerk, het opbouwwerk, Welzijnzorg, Kind en Preventie en straathoekwerkers.
- De sociale voorzieningen zoals het Sociaal Huis, de Opvoedingswinkel, de Centra voor Kinderzorg, het CIG, de inloopteams, de lokale kinderopvang, de Huisen van het Kind en de spelotheken.
- Actoren in het onderwijs zoals zorgcoördinatoren of de sociaal verpleegkundige op scholen, Centra voor Leerlingenbegeleiding, het Lokaal Overleg Platform en de bibliotheek.
- Verenigingen waar armen het woord nemen: deze organisaties brengen armen samen in groep, geven armen het woord, werken aan de maatschappelijke emancipatie van armen, aan maatschappelijke structuren, vormingsactiviteiten, organiseren de dialoog en blijven armen zoeken. In 2013 zijn 52 erkende verenigingen waar armen het woord nemen actief in Vlaanderen.
- **Welzijnsschakels:** is een erkende Landelijke Vereniging waar armen het woord nemen en aangesloten bij het Vlaams Netwerk Armoede. Zij overkoepelen 130 lokale afdelingen en werken met regionale ondersteuners. Welzijnsschakels verenigt groepen van vrijwilligers. Mensen met en zonder armoede-ervaring ontmoeten elkaar in deze groepen.
- Zelforganisaties: Vlaanderen telt naar schatting 1200 lokale organisaties van etnisch-culturele minderheden of zelforganisaties. Zij bieden vooral activiteiten aan voor hun doelgroep.

De lokale realiteit brengt met zich mee dat bovenstaande lijst verder aangevuld of beperkt kan worden.

Uit de praktijk

“De medewerkers van de eerstelijnsorganisaties gaven aan dat vrije tijd een domein was waar zich regelmatig vragen rond stellen, maar ze er gezien hun omvangrijk takenpakket onvoldoende toe komen om deze vragen uitvoerig op te nemen. Hun enthousiasme voor het project was cruciaal in het bereiken van de doelgroep. Ze hebben doorgaans een vertrouwensband met de gezinnen die gebruik maken van hun diensten. Om een band op te kunnen bouwen met de gezinnen in armoede koos ik ervoor in de mate van het mogelijke aanwezig te zijn in betreffende organisaties.” (Sanne Coppens, Brussel)

HET NETWERK VAN JEUGDWERKERS

De onderzoeken naar het jeugdbewegingswerk (De Pauw e.a., 2011) en naar het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (De Pauw e.a., 2013) tonen aan dat er naargelang het type jeugdwerk een groot verschil is in netwerk. Daar waar begeleiders binnen een jeugdbeweging beschikken over een beperkt professioneel netwerk, hebben begeleiders van doelgroepgerichte jeugdwerkingen zoals WMKJ's net een groot netwerk. Bruggen bouwen met andere organisaties beschouwen zij als hun basisopdracht en dat kan doorgaans bij zowel partnerorganisaties als deelnemers op veel appreciatie rekenen.

Het netwerk van de jeugdbewegingen

Begeleiders van een jeugdbeweging beschikken over een beperkt informeel netwerk, bestaande uit bevriende jeugdbewegingen en een vaak vrij hechte verbondenheid met ouders en oud-leiding. Hun professioneel netwerk is ook niet groot. Het beperkt zich tot contacten met de jeugddienst en jeugdraad, scholen in de omgeving en de parochieraad:

- Bevriende jeugdbewegingen: handig voor bijvoorbeeld het uitlenen van materiaal;
- De jeugdraad en de jeugddienst: handig voor subsidies en 'eerste hulp bij administratieve rompslomp';
- Scholen in de omgeving: handig voor rekrutering jongeren en gebruik speelplaats;
- Parochieraad: ondersteuningskanaal en soms ook een kanaal waar kleine ergernissen tussen volwassenenbewegingen en jeugdbeweging uitgesproken worden.

De Pauw e.a. komen tot de conclusie dat het opmerkelijk is hoe weinig jeugdbewegingen ingebed zijn in netwerken die hun eigen werking overstijgen. Jeugdbewegingleiders zullen niet snel beroep doen op een andere organisatie dan de jeugdraad – die nog steeds vaak een jeugdbewegingsraad is. Ze ervaren die vrij beperkte relaties doorgaans ook niet als een probleem. Bepaalde contexten in buurten zullen bepaalde leiders wel sneller aanzetten om contacten te leggen met andere organisaties. Zo benadrukt een leidster van de Chiro gelegen in een buurt waar veel mensen van allochtone origine wonen, dat ze graag wat meer contact zou willen met het WMKJ. De praktijk toont echter aan dat het niet altijd even gemakkelijk is voor jeugdbewegingen om hun netwerk te verbreden.

Uit de praktijk (1)

“In eerste instantie wilden we de relatie tussen scholen en jeugdwerkingen op buurtniveau versterken. We hebben echter gaandeweg vastgesteld dat dit niet zo eenvoudig was. Scholen zijn vooral op weekdagen actief, terwijl jeugdverenigingen vooral in het weekend tijd hebben. Tussen een aantal scholen en jeugdverenigingen bestaan er afspraken rond promotie van het aanbod, maar dat is sterk afhankelijk van individuen. Deze contacten breed stimuleren bleek niet haalbaar.” (Tanja Rutten, Maasmechelen)

Uit de praktijk (2)

“De netwerken met de wijk ontbreken eigenlijk. Ze hebben een eigen pool voor rekrutering. Op het moment dat ze met een ledentekort kampen, kijken ze naar de wijk. Op dat moment komt de vraag: hoe kunnen we ze bereiken? Zolang ze goed draaien komt die vraag niet naar boven. Stadsondersteuners proberen ze te stimuleren om deel te nemen aan de werkgroep jeugd. Maar dat is niet altijd een succes, want die zijn vaak overdag georganiseerd.” (Jennifer Lamote, Gent)

Uit de praktijk (3)

“Door intensiever aanwezig te zijn in de wijk, kan er ook sterker worden ingezet op het netwerk met de (vrijwillige) jeugdverenigingen, onder andere via de jeugdraad. Door deze manier van aanpak hopen we ook op vraag van de verenigingen met hen aan de slag te gaan rond toeleiding en niet enkel wanneer er een toeleidingsvraag is van een kind.” (Katrien Ebinger, Antwerpen)

Het netwerk van het jeugd welzijns werk

Het netwerk van WMKJ's is, in tegenstelling tot het jeugdbewegingswerk, erg uitgebreid. Net als bij de jeugdbewegingen hebben de werkingen het meest frequent contact met de ouders van de jongeren en de vrijwilligers (De Pauw e.a., 2012). Maar op professioneel vlak worden er niet enkel contacten gelegd, maar ook samenwerkingen aangegaan met tal van andere organisaties:

- culturele en sportorganisaties;
- jeugddiensten en jeugd raden, andere jeugd werkingen in de buurt;
- welzijnsorganisaties (Bijzondere jeugdzorg, straat-hoekwerk, OCMW,...);
- het gemeentebestuur;
- scholen.

Contacten

Structureel contact hebben ze het vaakst met de jeugddiensten en/of –consulenten. Een vierde tot een derde van de werkingen hebben vaste contacten met scholen, andere jeugd werkingen in de buurt en de vzw die de werking ondersteunt. De helft van de werkingen heeft wel eens contact met sportorganisaties, organisaties voor psychisch en emotioneel welzijn en opvoeders.

Samenwerkingen

Samenwerkingen komen het meest voor met welzijnsorganisaties. In meer dan de helft van de gevallen gaat dit om specifieke samenwerkingen, bij een derde op structurele basis. Het merendeel van de bijzondere jeugd werkingen werkt ook samen met cultuur-, onderwijs- en sportorganisaties. In meer dan de helft van de gevallen gaat dit om sporadische samenwerkingen, bij zo'n kwart is het structureel. Hoe groter de werking, hoe groter de kans op regelmatige samenwerkingen met andere organisaties.

MEER DAN ENKEL TOELEIDEN NAAR EEN AANBOD

We vinden het heel belangrijk om de contacten tussen deze netwerken van mensen in armoede enerzijds en jeugd werkers anderzijds als doel op zich te zien en niet als een instrument voor de toeleiding van kinderen in armoede van de ene vorm van jeugd werk naar de andere. We leren dit onder andere uit de evaluatie van de proeftuinen Jeugd (2008-2012) binnen het Partici-

patiedecreet. Deze proeftuinen hadden toeleiding van kwetsbare kinderen en jongeren naar het jeugd werk als expliciete doelstelling. Maar uit het evaluatierapport bleek dit zeker niet evident. Zoals gezegd hebben maatschappelijk kwetsbare kinderen ook vragen die niet aansluiten bij het reguliere jeugd werk. Zo hebben ze specifieke problemen, nood aan hulpverlening, soms een gebrek aan bepaalde vaardigheden. Als begeleider is het belangrijk om met dergelijke factoren rekening te houden. Toeleiding moet volgens de proeftuinen dan ook ruimer worden opgevat: als leefwereldverbreding via het leggen van contacten met personen en/of verenigingen buiten de eigen werking in de bredere samenleving.

Groeien door dialoog

Wat moet er gebeuren om die ruime opvatting van toeleiding te realiseren? Praktijkonderzoek en academici maakten reeds hard dat jeugdbewegingen hun drempels of communicatie wel in vraag durven stellen, maar nooit hun eigen cultuur. Ze benadrukken het belang om die bevraging ook van buitenaf te laten komen: van de verenigingen waar armen het woord nemen, de werkingen voor jongeren met een handicap, de emancipatiebewegingen van allochtone jeugd. Zij hebben de expertise.

Sla met andere woorden bruggen tussen gezinnen in armoede en jeugd werkers door samen te werken en te overleggen met partnerorganisaties. Twee kernprincipes voor een integrale aanpak van het jeugd werk beleid. Benader die organisaties tijdens de dialoog bovendien als gelijkwaardige partner, niet als de lagere ladder sporten of het simpele doorgeefluik.

Dit houdt in dat ouders en familie een belangrijkere rol zullen spelen dan ze nu krijgen toebedeeld. De jeugdbewegingen zullen van hun eiland af moeten, om samen te werken met scholen, organisaties voor arbeidsbemiddeling, wijkwerkingen, sportclubs en gezondheidszorg. Jeugdbewegingen moeten verschillen tussen jongeren meer sociaal-economisch bekijken en volop inzetten op netwerking. De kern van jeugd werk is niet enkel vrije tijd, maar groeien door dialoog (Hillaert en Bombaerts, 2010).

POTENTIËLE PARTNERORGANISATIES VOOR BEIDE

Voor beide 'netwerken' zijn er binnen de vrije tijd zeker nog verschillende potentiële partners. We denken hierbij aan actoren binnen de sport zoals Buurtsport, maar ook cultuurorganisaties en Brede Scholen,...

Uit de praktijk

"Heel wat verenigingen leveren reeds heel wat inspanningen om ook kinderen en jongeren in armoede te bereiken. Gezien de vraag van het gezin het uitgangspunt vormde van de verdere begeleiding, werd samenwerking beoogd met de aanbodzijde van vrije tijd in de brede zin: klassieke jeugd Bewegingen, sportclubs, WMKJ's... Toeleiding kon dus gebeuren naar alle organisaties met een Nederlandstalig aanbod voor kinderen en/of jongeren. De keuze van de verschillende jeugdverenigingen waarmee werd samengewerkt werd dus in eerste instantie gestuurd door de specifieke vraag van de gezinnen in armoede." (Sanne Coppens, Brussel)

We stellen vast dat al deze verschillende actoren elkaar in de praktijk soms moeilijk ontmoeten. Een bruggenbouwer kan volgens ons een belangrijk figuur zijn om die leefwerelden met elkaar proberen te verbinden. We gaan er dieper op in, in het volgende hoofdstuk.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Circuswerking Atobaf

BRUGGEN BOUWEN

Gezinnen in armoede zijn op zoek naar een aanbod voor hun kinderen in de vrije tijd. Het is voor hen niet gemakkelijk om de weg te vinden. Jeugdwerk aanbieders staan open voor gezinnen in armoede, maar de afstand is soms groot. Welzijnsorganisaties en andere partners hebben een goed contact met gezinnen in armoede, maar kunnen niet op (alle) vrijetijdsvragen ingaan. Bruggenbouwers kunnen hier volgens ons soelaas brengen door 'vraag', 'aanbod' en 'partners' met elkaar in contact te brengen. Niet alleen door individuele vragen te beantwoorden, maar ook door op termijn een duurzaam netwerk te creëren dat gezinnen in armoede, aanbieders en partners steeds beter op elkaar afstemt. Maar daarover later meer. We beschouwen alvast de projectmedewerkers in deze pilootprojecten als bruggenbouwers en vanaf nu benoemen we hen ook zo. Eerst willen we dieper ingaan op de rol van een bruggenbouwer. Welke modellen bestaan er? Welke rollen neemt hij of zij op? Welke competenties zijn belangrijk? Welke taken zijn er voor hem of haar weggelegd? Vervolgens gaan we dieper in op elk van die concrete taken.

BRUGGENBOUWERS: ONDERNEMENDE DUIZENDPOTEN

Een bruggenbouwer brengt de verschillende actoren met elkaar in contact en bouwt een netwerk uit.

Een bruggenbouwer is voor ons niet één persoon met één afgebakende taak. Bruggenbouwers kunnen professionals zijn maar ook vrijwilligers, vanuit een lokale overheid of vanuit een middenveldorganisatie. Bruggen bouwen kan een welomschreven taak zijn, maar ook een rol die mensen aannemen. Een interessant kader vonden we in het Nederlandse onderzoek rond best persons (van den Brink e.a., 2012). We vatten hier de belangrijkste kenmerken samen.

Best persons zijn professionals die aan de slag zijn in een bepaalde 'probleemwijk'. Deze professionals zijn duidelijk geen doorsnee werkers, maar personen die door hun omgeving worden opgemerkt als zij die 'het verschil maken'. Maar wat betekent nu 'het verschil maken'?

- Best persons zijn ondernemende mensen, dat viel meteen op. Ze investeren tijd en energie in een zaak waarvan de afloop onzeker is, maar waar ze wel in geloven en met volle inzet aan werken. Het gaat hen om het realiseren van concrete resultaten.
- Best persons kleuren buiten de lijntjes. Ze doen meer dan wat eigenlijk op grond van hun functie van hen zou mogen worden verwacht. In het verlengde hiervan ligt het voor de hand dat best persons niet altijd de makkelijkste mensen zijn. Ze hebben een visie die ze volhardend uitdragen en weten zo anderen mee te krijgen.
- Best persons streven naar een concrete verbetering. Daarom verdiepen ze zich in de mensen voor wie en met wie ze werken. Betrokkenheid betekent voor hen een langdurig engagement aangaan, regelmatig je gezicht laten zien en belangstelling opbrengen. Best persons zijn in staat om zich in te leven in anderen. Het betekent dat ze goed naar wijkbewoners en andere partners kunnen luisteren. Veel van de best persons in het onderzoek weten hun eigen gedrevenheid te combineren met het opbrengen van empathie.
- Vrijwel alle best persons uit het onderzoek zien verbinden als een belangrijk onderdeel van hun werk. Verbinden heeft voor hen in de eerste plaats te maken met het slechten van de barrières tussen professionele kaders. Ze willen samenwerken over bestaande grenzen en domeinen heen.
- Best persons laten een geweldige dadendrang en werkkraft zien. Ze werken niet alleen op kantooruren. Ze zijn niet zomaar uit het veld geslagen als het even tegenzit. Het zijn vaak personen met een schijnbaar onuitputtelijke hoeveelheid energie. Die gedrevenheid komt deels uit vroegere ervaringen. Vanuit hun eigen biografie (her)kennen sommigen de marginale positie van de mensen voor wie zij zich inzetten. Daarin vinden zij hun drive. Het levert hen veel kracht om te vechten tegen alles wat niet deugt. Maar ze kunnen ook moedeloos raken. Bestuurlijke en politieke steun is belangrijk om te overleven. Uit die kring kan de nodige rugdekking komen, voor publieke waardering en niet in de laatste plaats voor ondersteunende middelen.

De bruggenbouwers in de pilootprojecten vertonen zeker een aantal gelijkenissen met de best persons zoals ze hierboven worden beschreven. Empathie, doorzet-

tingsvermogen, creativiteit en betrokkenheid zijn de voornaamste kenmerken die we ook in deze pilootprojecten terug vinden.

- “ Als je met deze doelgroep werkt, is het belangrijk om je aan te passen aan hun levensorganisatie, agenda. Die is anders dan die van ons. Je moet er op voorbereid zijn dat afspraken kunnen verzet worden of mensen niet komen opdagen en je daar niet over opwinden.” (Sanne Coppens, Brussel)
- “ Als bruggenbouwer moet je doorzetten en je aan iets kunnen vastklampen. Je moet je vastbijten in partners, hen enthousiasmeren en wisselwerking stimuleren. Ook is het belangrijk om bij negatieve ervaringen de moed niet te verliezen en altijd naar kansen te blijven kijken. Samenwerken in een stedelijke context is moeilijk. Er zijn veel procedures en om goed samen te werken moet je soms buiten de lijntjes kleuren en kijken naar kansen. Kijken naar het positieve en focussen op hoe je elkaar kan versterken.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)
- “ Een bruggenbouwer moet dichtbij zijn, de vinger aan de pols houden en advies kunnen geven over concrete thema's.” (Jennifer Lamote, Gent)
- “ Als bruggenbouwer zal je met een persoonlijke aanpak het meest bereiken. Het is een rol die veel betrokkenheid vereist: in het aangaan van persoonlijke contacten, het coördineren en op geregelde tijdstippen feedback vragen en geven.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Outreaching werken

Een belangrijk kenmerk dat we bij alle bruggenbouwers terug vinden is het outreachend werken. Van achter een loket of een bureau bouw je geen bruggen.

Concreet betekent dit:

- Contacten leggen. Bruggenbouwers zoeken de beoogde doelgroep via verschillende intermediairen actief op in hun omgeving. Bijvoorbeeld via welzijnsorganisaties, een huiswerkklass of een Nederlandse conversatieles.
- Contacten onderhouden. Bruggenbouwers zijn op regelmatige basis aanwezig zijn in laagdrempelige werkingen, bijvoorbeeld in het kader van een informatiesessies, een permanentie of gewoon op informele momenten.
- Vraaggestuurd werken. Dat betekent tijd en ruimte voorzien om samen met de ouders en kinderen de

vraag te verduidelijken, zicht te krijgen op hun situatie en hiermee rekening te houden bij het zoeken naar een activiteit.

Bouwen aan structuren

Wat de verschillende bruggenbouwers ook gemeen hebben is dat ze welbepaalde omstandigheden, structuren en relaties creëren om de participatie van de beoogde doelgroep te verhogen. Hiervoor werkt de bruggenbouwer op drie niveaus: de betrokken actoren, het netwerk van partnerorganisaties en het beleid.

Uit de praktijk

“Door de tijd te nemen, een overzicht te bieden van welke initiatieven er in de buurt aanwezig zijn en door stil te staan bij de vragen en bezorgdheden die de ouders hierrond hebben, proberen we het water minder diep te maken. Hierbij fungeert de projectmedewerker als wegwijzer en vertrouwd aanspreekpunt. De projectmedewerker speelt verder ook een rol als bruggenbouwer tussen de kinderen en ouders enerzijds en tussen de aanbieders anderzijds.”
(Sanne Coppens, Brussel)

“ De projectmedewerker als toeleider bemiddelt dus tussen vraag en aanbod. Op die manier wordt een netwerk uitgebouwd van organisaties en partners aan vraag- en aanbodzijde. De projectmedewerker fungeert hierbij als bruggenbouwer en brengt verschillende partners met elkaar in contact. Dit gebeurt door het uitdragen en bekendmaken van de werkingen van vrijetijdsinitiatieven, eerstelijnsorganisaties, Brede Scholen, ... bij de verschillende partners van het project.” (Sanne Coppens, Brussel)

“ Voortdurende sensibilisering (van partners, gezinnen én jeugdverenigingen), blijvend voeden van het netwerk, blijvend investeren in de relatie met de verenigingen, ... waren essentieel. Het betreft een divers takenpakket dat een waaier aan vaardigheden vraagt. Individuele begeleiding van de gezinnen, groepsbegeleiding van de verenigingen, onderhandelen met partners,... in een breed kader waarbinnen de grenzen nog niet duidelijk zijn, is dat een grote uitdaging.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Overeenkomsten met andere praktijken?

Individuele gezinsbegeleiding

Tijdens het project bleek er soms verwarring te ontstaan over de rol van de bruggenbouwer. Gezinnen in armoede konden niet altijd een goed onderscheid maken tussen dienstverlening en hulpverlening.

Uit de praktijk

"Tijdens de huisbezoeken kwamen er al snel andere vragen dan vrije tijd naar boven: "Mevrouw, kan je een groter appartement zoeken voor mij? Kan je deze brief lezen en uitleggen? Kan je mij helpen met werk zoeken?" (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Maar ook voor de bruggenbouwer zelf bleek het in sommige gevallen moeilijk om grenzen te trekken.

"Bij meer praktische kleine vragen, kwamen we in een grijze zone en was de grens niet zo helder. Soms moesten randvoorwaarden eerst vervuld worden voordat een deelname aan vrije tijd mogelijk was. Voorbeelden hiervan zijn het aanvragen van een OMNIO-statuut zodat ze recht hebben op de broodnodige korting, werken aan zelfvertrouwen van het kind dat vaak gepest werd in het verleden, ... Hoe ver kan een trajectbegeleider vrije tijd gaan en waar liggen de grenzen in de begeleiding van gezinnen? Wanneer moet je iets doorspelen naar de doorverwijzende partner?" (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Straathoekwerk/jeugdopbouwwerk

De bruggenbouwers in dit project hebben zeker een aantal kenmerken gemeen met straathoekwerk en jeugdopbouwwerk zoals outreachend, structureel en vraaggestuurd werken. Toch merken we op het eerste gezicht ook een aantal verschillen. We zien dat de bruggenbouwers in dit project zich eerder richten op kinderen en vandaar ook meer rechtstreeks met ouders en intermediairen contact leggen, en minder rechtstreeks met (rondhangende) jongeren. Ook vertrekken de bruggenbouwers niet zozeer vanuit een welzijnsbenadering, zoals straathoekwerkers. De bruggenbouwers positioneren zich ook niet zozeer als een ankerfiguur voor de kinderen en ze zetten ook zelf geen laagdrempelig emancipatorisch jeugdwerk op, zoals een jeugdopbouwwerker wel doet.

Proeftuinen Jeugd

Van 2008 tot 2012 ondersteunde de Vlaamse overheid binnen het Participatiedecreet het opstarten van nieuwe types verenigingen voor kinderen en jongeren in armoede. Onder andere binnen de – volwassenen – Verenigingen waar armen het woord nemen zijn nieuwe werkingen opgestart. Nauw verbonden aan deze vereniging groeiden deze werkingen uit tot een veilige haven waar kinderen in armoede zich thuis voelen. Ze vinden er ankerfiguren en krijgen er de kans om zich te tonen en hun stem te laten horen. Van daaruit kunnen ze bruggen slaan naar andere jeugdwerkorganisaties en signalen geven aan het beleid.

De bruggenbouwers in deze projecten zijn dus geen volledig nieuw of alleenstaand fenomeen. Ze voegen een jaar praktijkervaring toe aan de bestaande kennis en ervaring. In wat volgt gaan we dieper in op hoe deze projecten bruggen bouwen naar gezinnen in armoede, naar het jeugdwerk en naar partnerorganisaties.

BRUGGEN BOUWEN NAAR GEZINNEN IN ARMOEDE

In het bruggen bouwen naar gezinnen in armoede zien we verschillende stappen. We bespreken achtereenvolgens:

1. Contact leggen met gezinnen in armoede
2. Informeren
3. Rechtstreeks aanspreekbaar blijven
4. Individuele trajecten opstarten
5. Drempels in kaart brengen
6. Lacunes detecteren en signaleren

Bruggenbouwers leggen contact met gezinnen in armoede

"Het enige werkinstrument dat je hebt is de relatie met de gezinnen. Vertrouwen vraagt om toekomstperspectief." (Sophie De Meere, Uit De Marge)

Om contact te leggen met kwetsbare gezinnen, deden alle vier de projecten beroep op eerstelijnsorganisaties die zich richten op maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Zij vormen een cruciale schakel om in contact te komen met de doelgroep.

Uit de praktijk (Brussel)

“Contacten met eerstelijnsorganisaties zorgden ervoor dat ikzelf geen omslachtige toetsing moest doen om te zien of gezinnen al dan niet tot de doelgroep van het project hoorden. Een te nadrukkelijke focus op hun socio-economische situatie zou als stigmatiserend kunnen worden ervaren door de gezinnen in kwestie. Om een band op te bouwen met de doelgroep was ik aanwezig in de organisaties die rechtstreeks werken met de doelgroep.” (Sanne Coppens, Brussel)

Concreet legde de bruggenbouwer in Brussel contacten met:

- *Huiswerkklas OCMW in Laken:* op gezette tijden houden zij infovergaderingen voor ouders over studievoortgang van hun kind en de programmatie voor de vakantie. Momenten waarop de bruggenbouwer aanwezig kon zijn en contacten legde.
- *Zita vzw:* richt zich hoofdzakelijk tot kansarme moeders. Tijdens onthaalmomenten, Nederlandstalige praatgroepen en groepswerkingen legde de bruggenbouwer contacten.
- *Nasci vzw* biedt materiële ondersteuning aan moeders. Hun ontspanningsactiviteiten waren de ideale gelegenheid voor een ontmoeting.
- *Vrienden van het huizeke:* bereiken gezinnen in armoede via onthaalmomenten en ontspanningsactiviteiten.
- *Kind en Gezin:* hun consultants konden contact opnemen met de bruggenbouwer voor informatie en doorverwijzing.
- *Atomix-Tonuso:* deden beroep op projectmedewerker wanneer er vanuit cliënten vragen kwamen over vrijetijdsaanbod. Ook verwijzen ze ouders door wanneer ze ondersteuning nodig hebben bij het zoeken of continueren van vrijetijdsactiviteiten voor hun kinderen.
- *CAW Mozaïek:* contacteren van projectmedewerker wanneer gezinnen vragen hebben over vrije tijd. Ook verwijzen ze door.

Uit de praktijk (Antwerpen)

Ook hier wilde de bruggenbouwer zoveel mogelijk variëren en uitproberen en sprak ze zoveel mogelijk partners aan om kennis te maken en een samenwerking aan te gaan.

“Ik heb contacten gelegd met het OCMW, welzijnscentra, inburgering, onderwijs. Zij hebben ervaring met gezinnen in armoede en fungeerden in dit project als doorverwijzende partner. Via hen wist ik dus welke gezinnen openstonden voor het traject en waar ik al dan niet mocht langskomen.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Uit de praktijk (Gent)

In Gent werd gebruik gemaakt van de contacten met eerstelijnsorganisaties die de jeugddienst heeft door deelname in het Netwerk Vrijtjdsparticipatie. Het gaat hierbij onder andere over verenigingen waar armen het woord nemen, jeugd welzijnswerk, OCMW... Ook de brugfiguren in de scholen vormen voor veel ouders een belangrijke vertrouwenspersoon. Zij bleken van onschatbare waarde voor dit project.

Bruggenbouwers informeren gezinnen in armoede

Jeugdwerk vergt een woordje uitleg. In Antwerpen, waar de jeugddienst de methodiek van Buurtsport Antwerpen wilde toepassen op het jeugdwerk, viel het verschil op tussen ‘sport’ en ‘jeugdwerk’: wat sport inhoudt en wat er de meerwaarde van is, dat is zowat voor iedereen duidelijk. Maar wat jeugdwerk is, moet je echt uitleggen. Voor heel wat mensen is het verre van bekend terrein. Alle projecten zetten dan ook in op het informeren van gezinnen in armoede, ieder vanuit zijn eigen context en op zijn eigen manier.

Uit de praktijk (Antwerpen)

De bruggenbouwer van het project in Antwerpen werkte via intermediairen. Ze vroeg aan de eerstelijnsorganisaties waarmee ze contact had om informatie te geven aan de doelgroep.

“Ik vroeg de doorverwijzende partners om kinderen en ouders in armoede te informeren over het ruim jeugdwerkeraanbod, de eigenheid van het jeugdwerk en de meerwaarde ervan. En over het bestaan van de trajectbegeleiding.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Uit de praktijk (Brussel)

De Brusselse eerstelijnsorganisaties met een groepswerking of groepsoverleg kregen informatieve sessies over 'vrije tijd'. Verschillende 'soorten' vrije tijd kwamen aan bod, met fotomateriaal en brochures die het vrijetijdsaanbod tastbaar maakten. De bruggebouwer stond stil bij de vragen van de ouders en bij de concrete inhoud van de verschillende (vakantie)-activiteiten: prijzen, uitrusting, verplaatsingen,...

Omdat de speelpleinwerking ook gezinnen in armoede bereikt, werd nagegaan of speelpleinwerking een springplank kan zijn voor andere vrijetijdsactiviteiten. De ophaalpunten waar kinderen de bus nemen naar het speelplein werden opengesteld voor jeugdbewegingen en andere verenigingen om hun werking te promoten bij ouders en kinderen. De bruggebouwer was telkens aanwezig om, indien nodig, opvolging te verzekeren.

"Dat informeren vind ik een waardevol stuk van het project. Er is ook veel vraag naar die informatie. Afhankelijk van de context geef je verschillende soorten informatie. Wanneer moeders aan het overleven zijn, bij een organisatie komen aankloppen voor pakketten Pampers, dan heeft het niet veel zin om te komen vertellen over een speelplein tijdens de kerstvakantie dat ze niet kunnen betalen. Je kan daarentegen wel zeggen dat er een buurtfeest is van het gemeenschapscentrum of een uitstap van A place to live. Dat is ook vrije tijd en heel laagdrempelig." (Sanne Coppens, Brussel)

Uit de praktijk (Gent)

Informatie over het vakantie-aanbod stond centraal in het project in Gent. De jeugddienst pakte het informatief participatief aan. Voor het project organiseerde de jeugddienst zeven interactieve informatiemomenten bij twee verenigingen waar armen het woord nemen, vier lagere scholen en op een infoavond over vrije tijd, georganiseerd door Gentse Romaverenigingen. Op die manier kreeg de jeugddienst een beeld van wat ouders weten over en verwachten van het jeugdwerk en hoe ze de deelname van hun kinderen aan jeugdwerk beleven.

Tijdens de zomer werden er filmpjes samengesteld die ouders moeten prikkelen en informeren over het vakantie-aanbod in de stad. De jeugddienst hield daarbij rekening met de informatie uit de eerste fase van het

project. Welke accenten legde de jeugddienst?

- Een aantal aandachtspunten gingen over hoe de informatie werd gebracht. Het was de bedoeling zo visueel mogelijk te werken en zoveel mogelijk informatie concreet te tonen, zoveel als mogelijk met getuigenissen van kinderen en ouders. De jeugddienst probeerde ook om een zo divers mogelijk publiek aan het woord te laten, zodat zoveel mogelijk ouders en kinderen zich met de filmpjes kunnen identificeren.
- Veel aandacht ging naar de begeleiding: hoe goed kennen zij de kinderen, hoe kunnen ze ervoor zorgen dat iedereen zich goed voelt, hoe werken ze met de groep, hoe gaan ze om met ruzies, hoe aanspreekbaar zijn ze voor ouders, ... ?
- Natuurlijk gingen de filmpjes ook over het aanbod zelf: wat doen kinderen concreet, wat vinden ze er (niet) leuk aan, wat hebben ze eraan? Ook ouders vertellen in de filmpjes waarom ze hun kind hadden ingeschreven.
- Verder is goed nagedacht over welke praktische informatie er allemaal moest worden doorgegeven zoals waar en wanneer het aanbod plaats vindt, de kostprijs, de eventuele 'verborgen' kosten zoals materiaalkosten of zakgeld, de beschikbare plaatsen, de manier van inschrijven, ...
- Tenslotte was er ook aandacht voor onuitgesproken regels en verwachtingen, zoals luisteren en stil zitten bij de speluitleg, verzamelen wanneer een bepaald muziekje wordt afgespeeld, losse kledij die je moet voorzien bij sportkampen, ...

De jeugddienst besloot om de participatieve aanpak ook door te trekken naar het gebruik van de filmpjes. De filmpjes worden dus niet op zich aangeboden, maar steeds in het kader van een informatiemoment. Hiervoor ontwikkelde de jeugddienst de infomethodiek 'Onbekend is onbemind'. Concreet bevat de infomethodiek 6 filmpjes en 15 foto's, een handleiding met uitgangspunten en een draaiboek ter ondersteuning van het infomoment. Die instrumenten zijn een hulpmiddel waarmee intermediairen zoals vertrouwenspersonen in de verenigingen of de brugfiguren op scholen tijdens infomomenten mee aan de slag kunnen. De filmpjes moeten er de dialoog openen met aanwezige ouders zodat de begeleider vervolgens gericht kan informeren en doorverwijzen. In de methodiek speelt de begeleiderhouding immers een belangrijke rol. Het openen van een dialoog met ouders over vrije tijd staat centraal. Goed informeren, betekent eerst dialogeren.

Uit de praktijk (Maasmechelen)

Ook Maasmechelen besteedde aandacht aan de kwaliteit van de informatie. Een aantal actoren binnen het lokale beleid, kwamen tot de vaststelling dat het taalgebruik van de gemeente niet altijd even toegankelijk is. In overleg met het participatieforum ontwikkelde de Dienst Diversiteit daarop een memobox met praktische tips over communicatie. Deze box wordt bewust verspreid bij alle gemeentelijke diensten die op een of andere manier communiceren met de burger. De Dienst Diversiteit verspreidt de memoboxen via de verschillende teamvergaderingen en geeft telkens ook een woordje uitleg over het opzet.

Bruggenbouwers zijn rechtstreeks aanspreekbaar

Uit de ervaring van de verschillende projecten blijkt duidelijk dat persoonlijk contact heel belangrijk is in het werken met ouders in armoede. In Antwerpen zijn huisbezoeken afgelegd. In Brussel zijn er aansluitend op de infosessies permanentiemomenten georganiseerd in de eerstelijnsorganisaties die werken met oudergroepen. Dit positieve contact zorgt er ook voor dat het thema 'vrije tijd' meer gaat leven in deze eerstelijnsorganisaties. Bij de professionals neemt de kennis over het aanbod toe, maar ook de moeders zelf besteden meer aandacht aan vrije tijd en moedigen andere moeders aan. Door aanwezig en beschikbaar te zijn, bouwt de bruggenbouwer een band op. Zo kan ze ook op maat werken. Sommigen springen snel op de kar, anderen wachten liever wat af. Door aanwezig te zijn, kan iedereen op z'n eigen tempo participeren. In Gent werkt de jeugddienst met bestaande brugfiguren.

Uit de praktijk (Gent)

"Persoonlijk contact via brugfiguren en maatwerk zijn belangrijk in het werken met ouders in armoede. Hoe rechtstreeks je het aanbod kan aanbieden via een contactpersoon, hoe beter." (Jennifer Lamote, Gent)

Bruggenbouwers kunnen individuele trajecten begeleiden

Dit element vinden we niet alle projecten terug. In twee van de vier projecten (Brussel en Antwerpen) werd er ingezet op individuele trajectbegeleiding. Het project in Gent koos er expliciet voor om dit niet te doen. Gezien de beperkte looptijd van het project beslisten ze om de

bestaande brugfiguren te ondersteunen in plaats van nieuwe professionals voor één jaar het terrein op te sturen. Maasmechelen legde andere accenten. Zowel in Antwerpen als in Gent brachten doorverwijzende partners de bruggenbouwer in contact met gezinnen in armoede. In Brussel ontstond dit contact ook rechtstreeks door de infosessies en de permanentiemomenten in de eerstelijnsorganisaties. Wanneer gezinnen interesse toonden, werd er een individuele trajectbegeleiding opgestart.

Uit de praktijk (Brussel)

"Toeleidingstrajecten veronderstellen steeds een flexibele en persoonlijke aanpak. Bij de trajectbegeleiding werd er dan ook steeds vertrokken vanuit de individuele vraag van het gezin. Telkens werd er een traject opgezet op het tempo van het gezin, in overeenstemming met hun agenda en rekening houdend met de gezinssituatie." (Sanne Coppens, Brussel)

Afspraken vonden afhankelijk van de voorkeur van het gezin plaats bij de doorverwijzende partner of bij het gezin thuis. Zo'n trajectbegeleiding is maatwerk.

"Er bestaat ook heel wat variatie in de mate waarin gezinnen ondersteuning nodig hebben. Soms volstond het om het gezin de juiste contactgegevens van een organisatie te bezorgen, waarop zij verder de nodige stappen zetten. Aan het andere eind van het spectrum bevinden zich de trajecten waarbij intensieve opvolging werd vereist, waarbij samen met het gezinnen alle stappen werden gezet: het invullen van inschrijvingsformulieren en formulieren om een gereduceerd tarief aan te vragen, het samen afleggen van het traject te voet, of met het openbaar vervoer, een eerste kennismaking met de organisatie, opvolging tijdens deelname aan de activiteit." (Sanne Coppens, Brussel)

Concreet werden er in Brussel een twintigtal concrete toeleidingstrajecten opgezet, waarvan er een vijftiental resulteerden in effectieve deelname aan het jeugdwerk.

Uit de praktijk: Antwerpen

Via doorverwijzende partners kwam de bruggenbouwer in Antwerpen in contact met 28 kinderen uit 17 gezinnen. Via huisbezoeken gingen ze dieper in op de vraag van het kind en zijn gezin. Ongeveer de helft van deze kinderen vond z'n weg naar een vorm van jeugdwerk. Andere kinderen haakten af, of werden doorverwezen naar een sportaanbod of een cultuuraanbod omdat daar hun interesse lag.

De bruggenbouwer in Antwerpen ontdekte hoe belangrijk het is om voldoende lang bij de vraag stil te staan. De oorspronkelijke vraag van de gezinnen ging vooral over deelname aan een jeugdbeweging. Zijn het ouders en de kinderen die dit willen, of ligt dit aan de invulling van de doorverwijzende partner? De trajectbegeleiding maakte duidelijk dat doorvragen belangrijk is. Gezinnen weten niet altijd welke vrijetijdsinvulling ze voor ogen hebben voor hun kind. Het belangrijkste voor ouders is dat hun kinderen zich kunnen amuseren. Maar een goede match vinden is niet zo evident als op het eerste gezicht lijkt.

“Op de vraag of J. geen klasgenootjes of vriendjes had die naar een bepaalde vereniging gingen, antwoordde de jongen zeer enthousiast dat A. naar de Chiro ging. Enkele vragen verder kwam naar boven dat hij zeker niet naar die Chiro wilde gaan omdat A. hem pestte op school. Bovendien speelt sociale wenselijkheid soms een rol. (Is er een jeugdrechter die aangeeft dat vrije tijd belangrijk is? Durven ouders weigeren?)” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

“Aandacht voor de gezinssituatie is heel belangrijk. Is een deelname een meerwaarde of eerder een stressfactor? De vrijetijdsparticipatie moet aansluiten bij de concrete opvoedings- en leefsituatie. En daarbij moeten de randvoorwaarden voor participatie vervuld zijn of worden: hebben de kinderen tijd voor vrije tijd, is het hun vrije keuze om deel te nemen en/of kennis te maken met jeugdwerk, zijn er geen zware (familiale) problemen die maken dat vrije tijd nog meer stress brengt en zo de problemen alleen verergeren?” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

De bruggenbouwer in Antwerpen blijft aan het eind van het project dan ook met een aantal onbeantwoorde vragen. Ze sluit aan bij Tineke van de Walle (2012) die waarschuwt dat het niet aan an-

deren (brugfiguren, jeugdwerkers,...) is om op basis van algemene kenmerken te beslissen waar een bepaalde jongere thuis hoort. Dit roept de verschillende vragen op, onder andere over de verschillende vormen van jeugdwerk. De jeugddienst van Antwerpen maakt daarbij een onderscheid tussen vrijwillig jeugdwerk, zoals een jeugdbeweging bijvoorbeeld, en professioneel jeugdwerk, zoals een WMKJ bijvoorbeeld.

“Wanneer is een deelname aan vrijwillig jeugdwerk of aan professioneel jeugdwerk de juiste keuze? In welke mate stuur je deze keuze? Waar ligt de grens tussen aanmoedigen of opdringen van een bepaalde keuze?” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Bruggenbouwers brengen vragen en drempels in kaart

De verschillende contacten met gezinnen, welzijnsorganisaties en vrijetijdsaanbieders maakt het voor de bruggenbouwers mogelijk om drempels en vragen van kinderen en ouders in armoede in kaart te brengen. Dit is nuttig binnen een individuele begeleiding, maar het biedt ook waardevolle informatie voor aanbieders, partnerorganisaties en beleidsmakers. De vijf B's blijven een zinvolle kapstok om deze drempels in kaart te brengen: bruikbaarheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid en begrijpbaarheid. Want het gaat om zoveel meer dan het aanbod betaalbaar maken.

“Ik heb beseft dat je met de vraag over vrije tijd niet zomaar bij iedereen op hetzelfde moment kan aankloppen. Het is duidelijk dat er aan een heel aantal andere dingen moet worden voldaan vooraleer mensen gaan denken aan vrijetijdsinvulling voor hun kinderen. Het is bovendien niet altijd een kwestie van het aanbod betaalbaar te maken. Er komt veel meer bij kijken. Bereikbaarheid speelt bijvoorbeeld heel erg mee. De ouders verplaatsen zich doorgaans te voet en met het openbaar vervoer. Als zij één kind naar een activiteit moeten brengen, moeten ze doorgaans de rest van hun kroost mee op sleeptouw nemen omdat er thuis geen opvang voor hen is. Kinderen brengen en halen wordt door de ouders als omslachtig, stressvol en tijdrovend ervaren. De behoefte en interesse is hoog, maar soms zijn er veel zorgen aan hun hoofd, meer dan dat die behoefte er is.” (Sanne Coppens, Brussel)

De projecten gaven volgende drempels aan.*Uit de praktijk***Betaalbaarheid**

IS HET FINANCIËEL HAALBAAR?

De kosten voor het lidgeld, een eventueel uniform en onverwachte onkosten zijn (te) hoog voor de meeste gezinnen. Dit blijft een belangrijke drempel. Er bestaan veel kortingsystemen, maar deze werken niet altijd even performant.

“De bestaande kortingsystemen vragen veel papierwerk en vragen om een voorschot. Hierdoor zijn deze gezinnen sterk afhankelijk van de jeugdvereniging om een tegemoetkoming te doen of een afbetalingsplan op te stellen. De meeste verenigingen deden dit met plezier, al vraagt dit een extra inspanning van hen.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

“Er rust een taboe op armoede. Een lid van een leidingsploeg gaf aan dat het moeilijk is om, als jonge vrijwilliger, over financiële moeilijkheden te praten met een ouder. We moeten dus opletten met (te) hoge verwachtingen ten aanzien van jonge vrijwilligers.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Bereikbaarheid

IS DE VERENIGING GEKEND, DE NODIGE INFORMATIE BESCHIKBAAR EN DE LOCATIE BEREIKBAAR?

De beperkte mobiliteit van de gezinnen is een belangrijke drempel in hun zoektocht naar vrijetijdsactiviteiten voor de kinderen. De meeste moeders verplaatsen zich te voet of met het openbaar vervoer. Daarbij komt dat de moeders grotendeels alleen instaan voor de zorg voor de kinderen en dus ook voor het brengen en halen van de kinderen naar school en naar andere activiteiten. De meeste moeders hebben ook meer dan één kind. Broertjes en zusjes moeten telkens mee de verplaatsing maken, aangezien er thuis geen opvang voor hen was. Meerdere moeders lieten verstaan dat het een hele toer was om met buggy's en kroost op pad te gaan, te voet én zeker met het openbaar vervoer. Een activiteit dichtbij huis was voor de meeste moeders een belangrijke vereiste.

“Gisèle heeft 4 kinderen. De drie oudste kinderen gaan naar school in drie verschillende scholen, in Schaarbeek, Laken en Evere. Dit omdat ze geen plaats had gevonden voor de drie kinderen in één school. Elke dag gaat ze met haar zoontje van 4 maanden haar drie oudste kinderen afzetten en ophalen aan de school. Organisatorisch is het voor Gisèle zeer moeilijk om haar kinderen ook nog eens naar verschillende vrijetijdsactiviteiten te brengen. Hoewel ze dat graag zou willen, is dat - zeker op lange termijn - een erg belastende onderneming.” (Sanne Coppens, Brussel)

Begrijpbaarheid

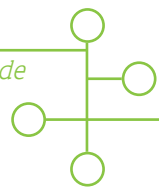
BEGRIJPEN DE MENSEN WAAR HET AANBOD VOOR STAAT?

Het ene aanbod is het andere niet en niet elk soort activiteit vraagt om evenveel duiding. Van sportactiviteiten bijvoorbeeld, weten de meeste ouders wel ongeveer wat te verwachten. Wat een jeugdbeweging juist doet en wat een vakantiecamp met overnachtingen allemaal inhoudt, dat vraagt blijkbaar meer uitleg. Bij het project in Brussel gingen heel wat ouders voorbij aan datgene wat ze niet kenden en waren ze maar moeilijk warm te maken voor activiteiten waarmee ze niet vertrouwd waren: “Zo'n Chiro of Scouts is toch echt niets voor mijn kinderen. Maar weet je soms waar ze kunnen voetballen?”, klonk het dan.

Het begrijpen wat een activiteit juist is, is één zaak. Begrijpen wat deelnemen aan het georganiseerde vrijetijdsaanbod inhoudt, is nog iets anders. Hier komen verschillende culturele codes en (impliciete) deelnamevereisten op de proppen.

“Belangrijk is om te expliciteren wat ouders kunnen verwachten van het aanbod, maar ook wat de begeleiding, club, organisatie van de ouders verwacht. Heel wat clubs en organisaties veronderstellen immers ook enige vorm van engagement van de ouders. Er wordt verwacht dat ouders kinderen vervoeren naar een wedstrijd of een activiteit, een handje helpen op een eetdag, komen supporteren, ... Deze verwachting is impliciet en niet voor alle ouders evident en duidelijk. Als deze verwachtingen niet vooraf worden gecommuniceerd met de ouders, kunnen ze aanleiding vormen voor ouders om 'af te haken', wanneer ze er plots mee geconfronteerd worden.” (Sanne Coppens, Brussel)

“Jeugdwerk is onbekend, zeker bij mensen die niet opgegroeid zijn in België. Wat is de meerwaarde? Wat wordt er van mij verwacht als ouder? Moet het kind boterhammen meenemen? Leren ze daar niet roken en drinken? Waarom zich vuil maken voor het plezier? Waarom spelen om te spelen? ... Het vraagt veel tijd in de begeleidingen om uit te leggen wat jeugdwerk is en om impliciete en expliciete verwachtingen duidelijk te maken aan de gezinnen.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

“Voor de (vrijwillige) verenigingen is de doelgroep vaak onbekend. De extra engagementen en de daarbij horende nood aan ondersteuning zien ze vaak niet in eerste instantie. Een groep gaf na een paar deelnames van een kind aan dat het moeilijk was. De ouders volgden de regels niet altijd (op tijd komen, op de juiste locatie staan, ...) en ze vonden het moeilijk dit met hen te bespreken.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Beschikbaarheid

ZIJN ER VOORAFGAANDE TOELATINGSVEREISTEN OF KAN JE GEWOON DEELNEMEN? LAAT DE BEGELEIDING TOE OM EEN STABIELE RELATIE UIT TE BOUWEN?

“De verwachting om een uniform te kopen en in te schrijven is voor sommige gezinnen moeilijk. Na drie weken proberen, moest een meisje de keuze maken ‘blijven of niet’. Deze beslissing betekende lidgeld betalen, uniform aanschaffen, ... een grote stap. De twijfel sloeg toe en ze haakte af.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

“Een relatie opbouwen met ouders die Nederlands niet goed beheersen, is moeilijk voor jonge leiding. Huisbezoeken zijn voor sommige verenigingen ongewoon. Daarom wordt in het stappenplan een gezamenlijk huisbezoek vermeld.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

“Inschrijvingsprocedures zijn vaak moeilijk. Het moet snel gebeuren of je bent te laat. Hiervoor moet je op voorhand al een geïnformeerde keuze hebben gemaakt. Dat vraagt heel wat vaardigheden. Geen enkel gezin schreef zich zelfstandig in voor de activiteiten.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Bruikbaarheid

VERANDERT DE PARTICIPATIE IETS CONCREET AAN DE LEEFSITUATIE? WORDT DEZE VERANDERING ALS WENSELIJK OF BETEKENISVOL ERVAREN DOOR DE OUDERS EN HET KIND? EN IS HET RESULTAAT IN VERHOUDING TOT DE INSPANNINGEN DIE OUDERS EN KIND ERVOOR MOETEN DOEN?

Is het sop de kolen waard?

Voor ouders die weinig mobiel zijn, betekent hun kinderen laten deelnemen aan naschoolse activiteiten vaak een extra belasting, die ze vaak groter achten dan de ‘winsten’ die ze verwachten van deelname aan het aanbod. Voor een activiteit van een uurtje zijn ouders vaak even lang of langer op pad, te voet of met het openbaar vervoer, al dan niet met meerdere kinderen in hun kielzog. Initiatieven waarbij kinderen een hele of een halve dag aan een activiteit deelnemen, blijken dan weer meer ‘bruikbaar’ te zijn voor de ouders. Een extra ‘troef’ is ook wanneer kinderen van 2,5 tot 12 jaar welkom zijn, zodat ouders al hun kinderen aan eenzelfde activiteit kunnen laten deelnemen. Activiteiten die op weekdagen plaatsvinden betekenen voor ouders heel wat planlast, zeker wanneer het om meerdere kinderen van verschillende leeftijden gaat, en zijn daardoor minder populair.

Wat leren ze er bij?

Voor heel wat ouders was de leerwinst die een activiteit kan opleveren een belangrijke factor in hun overwegingen met betrekking tot deelname aan een vrijetijdsinitiatief. Zo zien ouders in Brussel, die zelf niet het Nederlands beheersen, Nederlandse vrijetijdsactiviteiten vaak als een gelegenheid voor hun kinderen om hun kennis van het Nederlands te verbeteren.

“Het verbeteren van het Nederlands met het oog op betere schoolse prestaties, blijkt een zeer belangrijke drijfveer van ouders om hun kinderen te laten participeren. Er werd ook zeer vaak de vraag gesteld naar bijkomende Nederlandse lessen, taalcursussen en huiswerkbegeleiding voor de kinderen. Een vraag waar in Brussel zeer weinig aanbod tegenover staat.” (Sanne Copens, Brussel)

Sport wordt door de ouders erkend als ‘gezond’ en een goede manier om energie kwijt te raken. De leercomponent bij sporten is ook voor de meeste

ouders evident duidelijk: kinderen leren er bepaalde vaardigheden en competenties, zoals lichaamsbeheersing, samenwerken, discipline. Vrijtijdsinitiatieven, waarin spel en creativiteit centraal staan, lijken voor heel wat ouders minder nuttig of bruikbaar. Spelen kunnen ze immers toch ook thuis, op school of op straat? Het vormt dan ook een uitdaging voor aanbieders van spel en creatieve activiteiten om de leerwinsten van deze activiteiten te expliciteren naar ouders toe.

“BINT, een animatorentraject van Chiro Brussel, dat zich in eerste instantie richt tot tienermeisjes van allochtone origine, slaagt erin haar doelgroep te bereiken door de leerwinsten ‘in de verf te zetten’. Het betreft jeugdbewegingswerk, waaraan een opleidingstraject tot animator werd gekoppeld. Hierdoor wordt duidelijk dat ook spel competentieverwerving en leerwinsten inhoudt, hetgeen tegemoetkomt aan de vraag naar vrijetijdsactiviteiten die kinderen en jongeren iets bijbrengen.” (Sanne Coppens, Brussel)

Culturele en religieuze opvoeding en de taal van de (groot)ouders

Tot slot dient, wat bruikbaarheid betreft, nog te worden opgemerkt dat ouders met een migratieachtergrond vaak veel belang hechten aan de religieuze opvoeding van hun kinderen en aan het aanleren van de taal en cultuur van origine. In het kader hiervan worden er binnen de eigen gemeenschap activiteiten georganiseerd. Zo nemen veel kinderen in hun vrije tijd deel aan Arabische lessen en activiteiten van de Koranscholen. Hier gaat vaak een aanzienlijk deel van hun vrije tijd naartoe. Het is belangrijk ook deze activiteiten mee in rekening te brengen, wil men een enge benadering van vrijetijdsparticipatie vermijden.

Bruggenbouwers detecteren en signaleren lacunes in het bestaande aanbod

Uit de projecten blijkt duidelijk dat het jeugdwerkeraanbod vandaag niet altijd overeen komt met de behoeften van gezinnen in armoede en het leven dat zij leiden. De bruggenbouwers zijn het erover eens dat er nood is aan een breder jeugdwerkeraanbod.

“We willen gezinnen in armoede misschien te veel in ‘ons’ vrijetijdsaanbod inpassen. Terwijl je in gesprekken met ouders merkt dat ze soms andere accenten leggen op wat vrije tijd is. Ze geven er een andere invulling aan

die niet per se overeenstemt met hoe wij vrije tijd zien.” (Sanne Coppens, Brussel)

“Een divers aanbod aan soorten jeugdwerk, activiteiten op verschillende momenten, keuze tussen jongens-, meisjes- of gemengde groepen, grote en kleine groepen, voldoende sterke vrijwillige leidingsploegen en toegankelijke verenigingen, ... in de nabije omgeving is dit alles nodig om vraaggericht te kunnen werken. In heel wat wijken of districten was het aanbod aan jeugdwerk echter te weinig divers.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Ideeën over hoe een nieuw aanbod er zou moeten uitzien, zijn er uit de projecten nog niet ontstaan.

“Van in het begin was duidelijk dat de vraag van gezinnen centraal stond, en we van daaruit gingen vertrekken. Dat laat toe om kritisch te kijken naar het bestaande aanbod. Uiteraard kan je niemand toeleiden naar iets dat niet bestaat. Ik heb vanuit de jeugddienst meer geleerd over drempels die ervaren worden bij bestaande aanbod, maar duidelijke ideeën over hoe een nieuw aanbod er kan uitzien zie ik nog niet.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Afsluitende reflectie

Trajectbegeleiding in de vrije tijd is een relatief nieuw fenomeen voor het jeugdwerk. Aan de ene kant zitten er zeker kansen in deze nieuwe vorm van ondersteuning. Bruggenbouwers kunnen maatwerk leveren en in concrete situaties de juiste drempels helpen wegwerken. Maar het risico is wel reëel dat het leeuwendeel van het ‘werk’ opnieuw neerkomt op de schouders van gezinnen in armoede, zoals wel vaker gebeurt bij goedbedoelde maatregelen. Daarom is het noodzakelijk dat bruggenbouwers ook aan de slag gaan in en met het jeugdwerk zelf zijn.

Uit de praktijk

“Ik geloof in kracht van het derde opvoedingsmilieu naar kansengroepen, dat moet niet noodzakelijk jeugdwerk zijn. Wat er lokaal op het vlak van vrijetijdsparticipatie gebeurt, kan voor jongeren echt wel het verschil maken. Maar ook daar zijn er twee bewegingen nodig: toeleiding mag geen frustrerende ervaring zijn. Ook bij de aanbieders moet er bereidheid zijn.” (Kathleen Snoeck, diensthoofd jeugddienst Gent)

BRUGGEN BOUWEN NAAR JEUGDWERKERS

In het bruggen bouwen naar jeugdwerkers zien we de volgende stappen:

1. Contact leggen met jeugdwerkers
2. Informeren en sensibiliseren
3. Ondersteunen

Bruggenbouwers leggen contact met jeugdwerkers

In alle projecten probeerden de bruggenbouwers contact te leggen met diverse jeugdwerkactoren, zowel professionals als vrijwilligers. Bij die laatste groep verliep dat contact niet altijd van een leien dakje.

Uit de praktijk: Brussel

In het project in Brussel stond van in het begin de vraag van het gezin centraal. Om die reden vond de bruggenbouwer het belangrijk om naast contacten met eerstelijnsorganisaties ook samenwerking aan te gaan met de aanbodzijde van vrije tijd. Contacten werden gelegd met sportclubs, WMKI's,... Ook probeerde de bruggenbouwer in contact te komen met vrijwillige begeleiders van de jeugdbewegingen.

“Er werden meerdere pogingen ondernomen om contact op te nemen met de leiding van jeugdbeweging, maar de communicatie bleek noch telefonisch, noch via email vlot te verlopen. De stadsondersteuners van de Chiro en de Scouts gaven aan dat de groepen overbevraagd worden en daarnaast vaak vooral bezig zijn met het overleven van hun groep. Tekort aan leden, leiding, problemen met hun lokalen,... vormen de prioriteiten van de groepen.” (Sanne Coppens, Brussel)

Uit de praktijk: Antwerpen

Van zodra de bruggenbouwer in Antwerpen een vraag kreeg van een gezin, werd contact opgenomen met jeugdverenigingen. Een tiental verenigingen werden gecontacteerd, vier organisaties vonden een goede match. Alle jeugdverenigingen toonden zich bereidwillig en aanspreekbaar, maar niet iedereen voelde de nood aan ondersteuning (zie verder).

Uit de praktijk: Gent

Oorspronkelijk wilde het project in Gent aan de slag gaan met 'witte raven' binnen de verschillende jeugdbewegingen. Geïnteresseerde leiding zou in een lerend netwerk samen nadenken hoe ze het publiek van hun werking kunnen verbreden. Een Chirogroep, een Scoutsgroep en een FOS-groep in de wijk Dampoort werden bevraagd. Een aantal gesprekken in het voorjaar, maakten duidelijk dat het idee van 'witte raven' mooi is in theorie, maar weinig haalbaar in de praktijk. Zo moet de FOS-groep vechten om hun kop boven water te houden door een leidingtekort. Het bleek niet zinvol om hen mee te nemen in het vormingstraject. De Chirogroep had dan weer andere vragen en noden dan de Scoutsgroep.

“Achteraf gezien bleek mensen actief aanspreken, interessanter dan grote vormingstrajecten opzetten. De motivatie van individuen is er wel, maar de groep vraagt dit niet per se. Via die informele babbel vind je mensen die er vragen rond hebben. Dat zit allemaal zo versnipperd, vrijwilligers hebben daar veel meer zicht op dan stadsondersteuners. Bij ons project zitten er zoveel stappen tussen ons en de witte raven. Een betere strategie is overal langsgaan. Zo kom je heel veel te weten over steunfiguren.” (Jennifer Lamote, Gent)

Uit de praktijk: Maasmechelen

In Maasmechelen verloopt het contact via de gemeentelijke jeugdraad. Alle groepen zijn er vertegenwoordigd.

Bruggenbouwers informeren en sensibiliseren jeugdwerkers

Jeugdwerkers staan principieel open voor gezinnen in armoede. Maar ze weten weinig over de leefwereld van deze gezinnen en over hun eigen drempels. Daarom is het belangrijk dat bruggenbouwers hen informeren en sensibiliseren.

Uit de praktijk: Maasmechelen

Maasmechelen bood jeugdwerkers een vormingssessie aan over maatschappelijke kwetsbaarheid. Een voormalig straathoekwerker fungeerde als lesgever, hij bracht vernieuwende informatie over dynamieken in de wijken. De opkomst was gering, maar de interesse was groot. De jeugddienst wil deze sessie

jaarlijks opnemen in hun vormingspakket. Op die manier willen ze jeugdverenigingen blijvend informeren en sensibiliseren over maatschappelijke kwetsbaarheid.

Uit de praktijk: Gent

Omdat de ondersteuning van de jeugdverenigingen moeizaam opstartte, organiseerde de jeugddienst een vormingsavond voor leiding en vrijwilligers van jeugdbewegingen. Er werd een gesprek opgezet tussen enerzijds leiding van jeugdbewegingen en andere jeugdwerkorganisaties en anderzijds ouders in armoede. De jeugddienst werkte daarvoor samen met een armoedevereniging uit Gent, de Beweging voor Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen. Met deze vormingsavond wilde de jeugddienst zicht krijgen op de aanwezige interesse voor dit thema, ook over de vragen die leven bij leiding daaromtrent. Het was een geslaagde avond met 19 geïnteresseerde vrijwilligers. De twee Chirogroepen die de jeugddienst bereikte vanuit de ondersteuningstrajecten, waren ook aanwezig. Een VKSJ-groep kwam op de infoavond af met zeer gemotiveerde leiding. Zij bevinden zich in een 'duurdere wijk', toch bleven velen van hen ook hangen en kwamen achteraf nog met vragen.

Bruggenbouwers ondersteunen jeugdwerkers

De principiële openheid van jeugdverenigingen leidt niet automatisch tot een vraag naar ondersteuning. Sommige jeugdwerkers onderschatten in eerste instantie de komst van het kind naar hun werking.

Uit de praktijk: Brussel

"Er leeft een zekere ingebakken vanzelfsprekendheid bij de groepen. Het is vanzelfsprekend dat ze in het project stappen en dat ze de problemen waar ze op botsen zelf oplossen. Ook bij andere kinderen, die niet via het de trajectbegeleiding komen, pakken ze dit zo aan." (Sanne Coppens, Brussel)

De vragen komen pas later in het proces of bij grotere problemen, maar ook dan nemen niet alle werkingen spontaan contact op met de bruggenbouwer.

Uit de praktijk: Antwerpen

Aan de ene kant respecteert de jeugddienst de autonomie en de draagkracht van deze verenigingen.

Aan de andere kant gaan ze ook na hoe ze met de jeugdverenigingen duidelijkere verwachtingen kunnen scheppen en betere afspraken maken. Jeugdverenigingen worden ook pas aangesproken als er een vraag is. Aan de ene kant werkt dit, omdat de vraag meteen concreet is. Aan de andere kant hebben gezinnen in armoede wel al een heel traject afgelegd, terwijl het proces van de jeugdvereniging nog moet opstarten. De jeugddienst overweegt om in de toekomst nog sterker aanwezig te zijn op het terrein en ook los van concrete vragen samen met de jeugdverenigingen aan toegankelijkheid te werken. Het blijft een afweging maken tussen vraaggericht en proactief werken.

"We moeten opletten met (te) hoge verwachtingen ten aanzien van verenigingen. Het is belangrijk dat zij vrij kunnen kiezen of ze het engagement, om een toegeleid kind in de groep op te nemen en de nodige inspanningen hiervoor te leveren, al dan niet aangaan. Een weigering moeten we zien als een signaal. Op basis daarvan kunnen we met de groep aan de slag gaan. Welke redenen liggen ten grondslag aan de weigering of twijfel? Wanneer een vereniging volledig opgeslorpt is door een leidingstekort, hebben zij niet de nodige draagkracht. Engagements zullen alleen op langere termijn blijven duren als de groepen zowel rationeel als met hun buikgevoel overtuigd zijn." (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Het is duidelijk dat er ook met jeugdwerkers een traject op maat moet afgelegd worden. Kant-en-klaar recepten blijken niet te werken. Tot die conclusie komt ook het project in Gent.

Uit de praktijk: Gent

Ook aan de slag gaan met jeugdbewegingen, vergt tijd om vertrouwen op te bouwen en om voeling te krijgen met hun noden aan ondersteuning. In plaats van te vertrekken van een kant-en-klaar concept zoals 'witte raven', lijkt het eerder aangewezen om jeugdwerkorganisaties van bij het prille begin bij een actie te betrekken. Jeugdbewegingen lijken vooral nood te hebben aan ad hoc inhoudelijke en praktische ondersteuning. Wat hun specifieke vragen zijn, ontdek je veel sneller als je regelmatig contacten onderhoudt. Je kan hen veel gericht aanspreken, vertrekkend vanuit de dagdagelijkse praktijk en via kleine haalbare stappen met hen aan de slag gaan. Dit is evenwel een heel intensief pro-

ces en een duurzame vertrouwensrelatie opbouwen is een voorwaarde tot succes.

De vraag blijft of een lokaal bestuur rechtstreeks jeugdwerkers kan ondersteunen of eerder moet werken via vertrouwde figuren voor de verenigingen, zoals de stadsondersteuners van de jeugdbewegingen.

“De stadsondersteuners kunnen hier ook een belangrijke rol in spelen. Ze hebben het meest voeling met de verenigingen. Stadsondersteuners werken op maat, afhankelijk van de noden. We kunnen hen zeker bevragen naar hun netwerk, hun knowhow rond armoede, en hun ervaringen met de doelgroep. Indien die niet volstaan, dan kunnen we zorgen voor vorming, netwerk, dialoog, contacten met armoedeverenigingen... Van daaruit kunnen stadsondersteuners expertise opbouwen over hoe ze hun groepen hierin kunnen begeleiden, welke opportuniteiten er zijn en hoe ze vrijwilligers kunnen enthousiasmeren. Stadsondersteuners hebben oog voor diversiteit en moeten dit thema warm houden bij de jeugdbewegingen.” (Kathleen Snoeck, Gent)

BRUGGEN BOUWEN NAAR HET PARTNERNETWERK

Partners kunnen goede doorverwijzers zijn. Dat is alvast één mogelijk insteek voor een bruggenbouwer. Maar helemaal vanzelfsprekend is het niet. Ook partnerorganisaties zijn niet altijd vertrouwd met het jeugdwerk.

Uit de praktijk: Antwerpen

Uit de contacten van de bruggenbouwer in Antwerpen bleek dat informeren over jeugdwerk niet enkel naar ouders gericht moest zijn, maar ook naar vele partnerorganisaties.

“De onbekendheid van het jeugdwerk was hardnekkiger dan eerst gedacht.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Maar investeren in een partnernetwerk loont. Zij blijken een onmisbare schakel in het contact met de gezinnen in armoede.

Uit de praktijk: Gent

“Uit het project zal ik zeker het belang onthouden van samenwerken met intermediairen die dagelijks contact hebben met de doelgroep. Ik denk dat deze samenwerking de kracht bepaalt van onze informatie-methodiek. En dat moeten we blijven promoten, dat netwerk moet in stand worden gehouden.” (Kathleen Snoeck, Gent)

Uit de praktijk: Brussel

Uit het project in Brussel bleek duidelijk dat samenwerken met andere partners veel voordelen heeft.

- Samenwerking bevordert het contact met de doelgroep. De eerstelijnsorganisaties gaven unaniem aan dat vrije tijd een domein was, waar ze zich regelmatig vragen rond stellen. Maar gezien hun grote taaklast, komen ze er onvoldoende toe om die vragen uitvoerig op te nemen. Enthousiast over het project, maakten ze moeders warm voor 'vrije tijd', moedigden hen aan om deel te nemen aan informatiesessies en brachten hen ook op individuele basis in contact met de projectmedewerker. Door deze samenwerking kon er op relatief korte termijn een vertrouwensband worden opgebouwd met de moeders. Het benaderen van ouders in een omgeving die door hen als vertrouwd en veilig wordt ervaren, bleek zeer bevorderlijk voor interactie met hen.
- Samenwerking zorgde ervoor dat het thema meer ging 'leven' binnen de organisaties. De aandacht voor het thema, maar zeker ook de kennis van het Brussels vrijetijdsaanbod nam duidelijk toe onder de professionals.
- Samenwerking doet een positieve dynamiek ontstaan bij de doelgroep. Naar aanleiding van de informatiesessies en permanentiemomenten begon het thema te leven bij de moeders. Er werd onder elkaar en met de eerstelijns werkers over gesproken. Stelselmatig vonden meer en meer moeders de weg naar de permanentiemomenten.

Zoals we in het begin stelden, bruggen bouwen is niet de taak van één persoon in één organisatie. Professionals én vrijwilligers uit verschillende organisaties en sectoren kunnen deze rol opnemen. In Brussel leverde dit bijvoorbeeld een interessante samenwerking op met Brede School coördinatoren.

Uit de praktijk: Brussel

In Brussel is sterk ingezet op samenwerking met Brede Scholen. Er werd contact gelegd met de coördinatoren van de drie Brede Scholen op het grondgebied van de Stad Brussel. Dit leidde tot een vlotte samenwerking. De coördinatoren beschikken bijvoorbeeld over een goede kennis van de sociale kaart in de buurt van hun school. Dit bleek voor dit project een belangrijke informatiebron. Ook ontdekte de bruggenbouwer van dit project dat ze niet alleen stond met haar opdracht.

“Het informeren en doorverwijzen van ouders naar vrijetijdsinitiatieven bleek wel een taak die deze Brede School coördinatoren reeds in meer of mindere mate vervulden.” (Sanne Coppens, Brussel)

Conclusie

Het takenpakket van een bruggenbouwer is veelzijdig en maakt de functie uitdagend: gezinnen begeleiden, jeugdverenigingen ondersteunen, een partnernetwerk onderhouden en ook naar beleid een rol opnemen (zie verder), ... Eén van de bruggenbouwers in het project gaf dan ook aan dat het een grote uitdaging was om deze sporen naast elkaar op te starten en goed op te volgen. Natuurlijk staat een bruggenbouwer er niet alleen voor. Hij of zij is telkens ingebed in een organisatie en kan terugvallen op andere vrijwilligers of collega's, eventueel ook van andere diensten. Toch is het volgens ons aangewezen, zowel inhoudelijk als praktisch, dat bruggenbouwers op termijn ook alle actoren rechtstreeks met elkaar verbinden in een netwerkverband/-verbinding. We gaan er dieper op in, in het volgende hoofdstuk.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Circuswerking Atobaf

NETWERKVERBINDINGEN

Bruggenbouwers in de vrije tijd proberen mensen uit uiteenlopende leefwerelden met elkaar in contact te brengen en met elkaar te verbinden. Het is de bedoeling dat deze mensen op langere termijn ook zonder bruggenbouwer blijven samenwerken, zowel de professionals en de vrijwilligers uit allerlei sectoren, als de aanbieders met de gezinnen in armoede met de partnerorganisaties. Duurzame netwerkverbindingen tot stand brengen is niet zo eenvoudig als het misschien op het eerste zicht lijkt.

We zien dat de projecten in de eerste plaats hebben ingezet op ontmoeting van jeugdwerkers onderling en op ontmoeting tussen jeugdwerkers en met mensen in armoede. Via een stuurgroep werkten de projecten ook aan een breder draagvlak. Meer doorgedreven netwerkverbindingen kwamen in deze projecten nog niet aan bod. Gezien de beperkte looptijd van de projecten, is dat ook niet zo verwonderlijk. Wel bestaan er op het lokale niveau overlegstructuren zoals het jeugdwereldzijns-overleg of het lokale netwerk vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede. Zij vertonen veel raakvlakken met dit project, ook omwille van de structurele dialoog met mensen in armoede. Op basis van de literatuur en praktijk schetsen we een beeld van hoe vanuit een ontmoeting of een stuurgroep, sterke netwerkverbindingen in een lokale context kunnen groeien.

ONTMOETING OPZETTEN

Vrijetijdsactoren beseffen wel dat ze een opdracht hebben om mensen met een verschillende achtergrond (sociaal, economisch of cultureel) bij elkaar te brengen. Maar ze geven ook aan dat het niet altijd even makkelijk is om een antwoord te bieden op de spanningen die verschillen tussen mensen onvermijdelijk met zich mee kan brengen (Oosterlynck, 2013). Vooroordelen verdwijnen niet automatisch. Mensen met elkaar in contact brengen, leidt niet vanzelf tot meer interactie en beter begrip (De Rynck & Dezeure, 2009).

In de literatuur vonden we vier mogelijkheden om verbindingen te leggen met kwetsbare doelgroepen: elkaar ontmoeten, elkaar leren kennen, afspraken maken over de buurt en wederzijdse hulprelaties uitbouwen. De eerste twee komen het vaakst voor, de laatste twee vormen de sterkste verbinding (De Rynck & Dezeure, 2009).

Ook in deze projecten vinden we voorbeelden terug van ontmoeting zowel tussen de ouders en jeugdwerkers als tussen de professionals en vrijwilligers die met hen begaan zijn.

Hoe gingen de projecten hiermee aan de slag?

Uit de praktijk (1)

De jeugddienst van Gent organiseerde op twee manieren ontmoeting met gezinnen in armoede en ondervond in de praktijk hoe waardevol dit is.

1) Om de informatie over het vakantie-aanbod goed af te stemmen op de vragen en noden van gezinnen in armoede, organiseerde de jeugddienst eerst zeven contactmomenten met ouders in armoede. Op die manier kon de jeugddienst leren welke accenten ze moest leggen bij haar informatieverstrekking.

2) Daarnaast richtte de jeugddienst een vormingsavond in voor de vrijwillige begeleiders van jeugd Bewegingen. De jeugddienst wilde hiermee een zicht krijgen op de interesse van mensen in armoede voor deze thema's en ook op de vragen van jeugdwerkers over dit onderwerp. Op een heel informele manier (met croque monsieurs) werd er een gesprek opgezet tussen de jeugdwerkers en kansarme ouders die al ervaring hadden met jeugdwerk.

Beide momenten zijn opgezet om uitwisseling mogelijk te maken. Gent is alvast overtuigd van de meerwaarde ervan.

“De gespreksavond is een geslaagde manier om de leefwereld van vrijwilligers te verbreden. Er wordt immers niet ‘over mensen gepraat’, maar mét mensen. Arm zijn is immers geen identiteit. De noemer ‘mensen in armoede’ herbergt een enorme diversiteit aan mensen. Het is heel delicaat om drempels die mensen in armoede ervaren te benoemen, zonder te veralgemenen en dus te stereotyperen. Praten met verschillende mensen in armoede, leert dat je buiten je eigen referentiekader treedt en leert je communiceren, want wat voor iemand belangrijk is, vraag je best aan de persoon in kwestie.” (Uit het eindrapport van het project)

Geïnspireerd door de informele ontmoeting in Gent, vertaalde Scouts en Gidsen Vlaanderen de aanpak en het verloop van de vormingsavond in een eigen workshop over communicatie met gezinnen in armoede. Scouts en Gidsen Vlaanderen wil hiervoor graag samenwerken met ervaringsdeskundigen in de armoede. Hopelijk krijgt deze vormingsavond in Gent op die manier een duurzaam karakter.

Uit de praktijk (2)

Ook Maasmechelen bood een vormingsdag aan voor het jeugdwerk. CMGJ, het Limburgs steunpunt voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren, werkte het aanbod over maatschappelijke kwetsbaarheid uit. De vormingswerker was een oud-straathoekwerker uit Maasmechelen. Hij kon de jeugdwerkers heel wat interessante informatie vertellen over de wijk(en) waarin ze actief waren en zo hun begrip voor de dynamiek in deze wijken vergroten. De deelnemers aan de vorming waren enthousiast.

Uit de praktijk (3)

Ook bruggenbouwer Sanne Coppens uit Brussel komt tot de conclusie dat ontmoeting tussen vrijetijdsaanbieders en gezinnen in armoede noodzakelijk is. Op die manier kan je inspelen op de verwachtingen die mensen in armoede hebben over een bruikbaar vrijetijdsaanbod.

"Willen de Chiro of Scouts die 'plek bij uitstek' zijn, zal er heel sterk in dialoog moeten worden gegaan met de ouders in armoede opdat het bedreigende karakter verdwijnt." (Sanne Coppens, Brussel)

Uit de praktijk (4)

Het project in Brussel nam het initiatief om als afsluiter een netwerkmoment voor professionals te organiseren. Op een inspiratiedag kwam een diverse groep actoren op een informele manier met elkaar in contact. Op een directe manier wisselden deelnemers informatie uit over vrijetijdsparticipatie van kinderen en armoede. De kapstok was het eindrapport van het project en de verschillende drempels die gezinnen in armoede ondervinden. Na een korte kennismaking met de partners rond de tafel, ging het in telkens 20 minuten over één van deze drempels. Dit gebeurde op basis van een aantal inspirerende vragen.

De fiche voor 'beschikbaarheid'

Good practices:

- Welke 'good practices' ken je m.b.t. de beschikbaarheid van het aanbod? Uit je eigen of andere organisaties? In Brussel of in andere steden?
- Welke organisaties en/of initiatieven slagen er volgens jou in hun werking open te stellen voor kinderen in armoedesituaties? Hoe doen ze dat?

Ideeën voor aanbieders:

- Welke acties zouden vrijetijdsaanbieders (nog meer) kunnen ondernemen om hun aanbod meer beschikbaar te maken voor mensen in armoede.

Aanbevelingen voor het beleid:

- Welke impulsen zou het beleid kunnen geven aan organisaties om de beschikbaarheid van hun aanbod te vergroten voor mensen in armoede?
- Wat heb je nodig van het beleid om aan de beschikbaarheid van je aanbod te kunnen werken?

Samenwerking:

- Met wie zou jouw organisatie kunnen samenwerken om de beschikbaarheid van jullie aanbod te vergroten?
- Met wie zou organisatie (X) kunnen samenwerken om de beschikbaarheid van haar aanbod te vergroten?
- Op welke manier kan jij of jouw organisatie andere organisaties helpen om de beschikbaarheid van hun aanbod te vergroten?

Het is de bedoeling dat het netwerk van vrijetijdsaanbieders, actoren betrokken bij gezinnen in armoede en intermediairen wordt onderhouden. Vzw Jeugd in Brussel zal daarom jaarlijks twee gelijkaardige netwerkmomenten organiseren.

EEN DIVERSE STUURGROEP, EEN STEVIG DRAAGVLAK

Uit de projecten kwam duidelijk naar voor dat formeel overleg ook een belangrijke voorwaarde is om verbinding te leggen. "Voor de brede gedragenheid van het project is het waardevol om een gezamenlijk overlegorgaan te voorzien met partners uit de sector en daarbuitende vragen."

ten”, stelt Katrein Ebinger van het project in Antwerpen. Alle projecten probeerden die gedragenheid te bereiken via verschillende formele overlegorganen, zij het iedere keer met een andere samenstelling en opdracht.

Uit de praktijk

Een stuurgroep is natuurlijk een interessant formeel overlegorgaan om een project op te volgen.

“De stuurgroep bewaakte de grote lijnen van het project met een kritisch oog. De deelnemers deden dit elk vanuit hun eigen expertise en beleidsdoel (vrije tijd, onderwijs, welzijn,...). Verder gaven ze feedback op het eindrapport.” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Maar het biedt ook kansen voor het leggen van netwerkverbindingen. De jeugdwerkactoren of ‘aanbieders’ die deel uitmaken van een stuurgroep, zitten rond de tafel om de toegankelijkheid van hun aanbod te vergroten. Ze zijn bereid om over de grenzen van de eigen organisatie te kijken en te leren van de ervaringen van andere aanbieders en de opmerkingen van organisaties die meer langs de ‘vraagzijde’ werken.

“Aanbieders engageren zich ertoe om hun werking voortdurend te bevragen met betrekking tot het bestaan van mogelijke (impliciete) drempels en ondernemen acties om de toegankelijkheid van hun aanbod te vergroten. (Sanne Coppens, Brussel)

“We waren heel tevreden met de input van onze stuurgroep. Iedereen was echt betrokken en zocht mee naar de beste manier om dit project tot een goed einde te brengen. We kwamen niet altijd fysiek samen, maar dikwijls werd er feedback op mail gevraagd. Het verliep allemaal op een heel constructieve manier: kritisch naar het project maar toch ook rekening houdend met de beperkte mogelijkheden binnen dit korte tijdsbestek.” (Joke Waelpuut, jeugddienst Gent)

Bij nagenoeg alle projecten vond er een aantal keren tijdens het project een stuurgroep plaats. De stuurgroep in Antwerpen bestond uit: stadswerkers van de jeugdverenigingen, de betrokken jeugddienstmedewerkers, medewerkers van het OCMW, van het algemeen Onderwijsbeleid en van de stadsdiensten Ontmoeting en Sociale Netwerken. Ook

zaten er vertegenwoordigers van verenigingen waar armen het woord nemen mee rond de tafel.

In Gent vond er zes keer een stuurgroep plaats. De stuurgroep bestond uit: stadswerkers van Chiro en Scouts en Gidsen, een medewerker van de Beweging voor Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen, een medewerker van Brede School, een medewerker diversiteit vanuit FOS, Uit De Marge vzw, de Pedagogische begeleidingsdienst en de Cel Armoedebestrijding van de stad Gent.

Ook in Brussel bestond de stuurgroep uit tal van betrokken actoren: stadswerkers van Chiro en Scouts en Gidsen Vlaanderen, de coördinator vzw Jeugd in Brussel, Brede School coördinatoren, de medewerker toegankelijkheid en diversiteit bij de VGC, de projectmedewerker ‘minderjarige nieuwkomers en vrije tijd’ bij de VGC en een stafmedewerker van Buurtsport Brussel.

Belangrijk is dat zoveel mogelijk relevante partners betrokken worden. Wel moet je er ook over waken dat de stuurgroep niet te groot wordt.

“De stuurgroep was te groot. Bovendien was het vanwege de drukke agenda’s niet mogelijk de stuurgroep vaker dan twee bij elkaar te roepen. Beslissingen met een kleinere impact en praktische vragen bespraken we op andere overlegmomenten (intern, met de stadswerkers, in de werkgroep voor inhoudelijke ondersteuning van het jeugdwerk, ...).” (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Ook is het volgens Sanne Coppens uit Brussel interessant om de stuurgroep, ook na de voltooiing van het project, te behouden als denktank rond toegankelijkheid.

“In Brussel zal de stuurgroep alvast worden verdergezet. Jeugd in Brussel zal daarin het voortouw nemen. De stuurgroep wordt een denktank voor het toegankelijk maken van het vrijetijdsaanbod in Brussel. Idealiter wordt de stuurgroep nog uitgebreid met Franstalige vrijetijdsaanbieders, om ook over de taalgemeenschappen heen aan uitwisseling te doen.” (Sanne Coppens, Brussel)

DIALOOG IN NETWERKEN

Een beperkt overleg met betrokken professionals zoals een stuurgroep is zeker een werkbaar instrument. Toch kan ook de nood groeien om een ruimer en duurzaam netwerk van organisaties, vrijwilligers, beroepskrachten en kwetsbare doelgroepen bij elkaar te brengen. Tegen de verkoking van verschillende sectoren in gaan brugfiguren op zoek naar manieren om in coproductie beleid op de sporen te zetten. En dit liefst in dialoog met de kwetsbare doelgroepen zelf. Gezien de korte tijdspanne is er binnen de projecten niet ingezet op het uitbouwen van structureel overleg. Toch gaan we vanuit de projectervaring op zoek naar formules van netwerking en overleg die nu al bestaan in de lokale context.

Jeugdwelzijnsoverleg

In verschillende gemeenten wordt geëxperimenteerd met de formule van het jeugdwelzijnsoverleg. Binnen jeugdwelzijn zijn heel wat diensten en organisaties actief. Het jeugdwelzijnsoverleg probeert de verschillende initiatieven rond de tafel te brengen, doorgaans met ondersteuning vanuit de lokale jeugddienst.

De jeugddienst houdt in het oog of kinderen en jongeren voldoende aan bod komen in het gemeentelijk beleid, maar niet om dit beleid vanuit de jeugddienst alleen te realiseren. Jeugdwelzijnsoverleg is daarom een goede manier om samen met andere organisaties noden te signaleren en acties te plannen. In het jeugdwelzijnsoverleg kunnen alle actoren een rol spelen die actief betrokken zijn op het welzijn van kinderen en jongeren. Denk aan het CAW, OCMW, WKMI's, JAC, Bijzondere Jeugdzorg, scholen, politie, maar ook de gemeentelijke welzijns- en preventiedienst. (www.vvj.be)

Lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede

In Antwerpen, Maasmechelen en Gent is er een lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede actief, waarin ook de jeugddienst participeert. Deze lokale netwerken zijn een maatregel binnen het Participatiedecreet (artikel 22). Alle steden en gemeenten in Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschapscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kunnen via een lokaal netwerk bijkomende middelen ontvangen om de vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede aan te zwengelen, dus ook die van kinderen en jongeren.

Concreet kan elke gemeente deze subsidie aanvragen via het indienen van een afsprakennota vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede, meteen ook het resultaat van een doorgedreven overleg tussen de sportdienst, jeugddienst, cultuurdienst (de gemeente), het OCMW en verenigingen die werken met mensen in armoede. In de afsprakennota vind je de gezamenlijke visie op vrijetijdsparticipatie, de geplande samenwerking van het netwerk, de geplande acties en de besteding van de subsidies: de financiering van de deelname aan vrijetijdsactiviteiten en social-profitinitiatieven van en voor mensen in armoede. Ondertussen zijn er 78 lokale netwerken vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede actief. Nieuw in deze maatregel is de sectoroverschrijdende aanpak van vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede en de dialoog met de doelgroep.

Dialoog met mensen in armoede

Vooraf in het lokale netwerk vrijetijdsparticipatie voor mensen in armoede wordt sterk de dialoog met mensen in armoede naar voor geschoven. De dialoog met mensen in armoede is ondertussen theoretisch uitgewerkt in wat men noemt de dialoogmethode. De dialoogmethode is voor het eerst in België toegepast tijdens het opstellen van het 'Algemeen Verslag over de Armoede' (1994). Armen en hun verenigingen werkten gedurende twee jaar samen met vertegenwoordigers van de overheid, OCMWs, jeugdrechtsbanken en vertegenwoordigers van andere instellingen uit de samenleving. Ondertussen is er ook op lokaal vlak meer openheid om ervaringsdeskundigen bij het beleid te betrekken. Mensen in armoede ervaren de participatiedrempels aan den lijve, kunnen de reële gevolgen van beleidsmaatregelen inschatten en bieden zo onontbeerlijke informatie om tot goede beleidskeuzes te komen. Geen overbodige luxe, aangezien deze kansengroep doorgaans eerder lijdend voorwerp is van beleidsmaatregelen. Verenigingen waar armen het woord nemen verzamelen knelpunten en ervaringen rond belangrijke domeinen uit het leven van armen in armoede. Ze gaan met die bevindingen en aanbevelingen in dialoog met veldwerkers, verantwoordelijken en beleidsmakers.

VAN 'OVER' NAAR 'MET' GEZINNEN IN ARMOEDE

Ook in deze projecten stellen we vast dat de actoren op het terrein -gezinnen in armoede en jeugdwerkers- elkaar eerder ontmoeten op informele momenten en dat de meer formele overlegmomenten zoals een stuurgroep, vooral tussen professionals plaats vinden. Beide lijken elkaar moeilijk te raken. Eén van de deelnemers aan het netwerkmoment in Brussel merkte dit ook op. Professionals praten meestal 'over', maar niet altijd 'met'.

Er liggen voor de projecten zeker kansen om binnen de bestaande of nieuwe overlegstructuren een groter draagvlak te vinden en de dialoog met mensen in armoede te versterken. In Antwerpen zien we trouwens dat het project deel uitmaakt van de gezamenlijke actie in de afsprakennota rond trajectbegeleiding in de vrije tijd. En ook in Gent speelt het communicatieluw van het project sterk in op de doelstellingen in de afsprakennota om vanuit de vrijetijdsdiensten expliciet te communiceren naar gezinnen in armoede. En in Maasmechelen geeft het college van burgemeester en schepenen na het drempelonderzoek de opdracht aan het participatieforum om concrete voorstellen uit te werken voor de nieuwe afsprakennota. Zowel in Antwerpen, Gent als Maasmechelen zijn de armoedeverenigingen nauw betrokken bij de opmaak van de afsprakennota voor 2014-2019.

Hoe dan ook, dialoog is een mooi principe, het is meteen ook de kwetsbaarste plek in netwerken. Eens te meer als het over kinderen en jongeren gaat. Armoedeverenigingen willen zoveel mogelijk betrokken worden bij beleidsprocessen, maar geven zelf ook aan dat ze overbevraagd zijn. Naast de expertise die ze inbrengen, worden verenigingen voor mensen in armoede ook aangesproken voor de terugkoppeling naar de doelgroep. Zorg er dan ook voor dat een vereniging van mensen in armoede vroeg genoeg betrokken wordt. Ook de wijze en procedure van vergaderen moet je afstemmen op de mogelijkheden van de vereniging.

In principe zou in zo'n kader de vereniging dus zo volwaardig mogelijk moeten kunnen participeren aan een netwerk. In de praktijk zijn de machtsverhoudingen soms scheef getrokken. Zo leren we uit een interview met Karin Nelissen van Buurtwerk 't Lampeke in Leuven voor de publicatie Buitenbenen, dat hier verschillende visies op bestaan.

"Op een gegeven ... kon (je) de stem van mensen in armoede niet vertolken, of er moest iemand in armoede bij zijn, en liefst bracht die ook nog een getuigenis. Ik vond dat dikwijls heel melig. Na drie keer dacht ik: 'Is dit nu de boodschap? Is dit nu mensen in armoede een stem geven?' Mensen krijgen dan misschien wel tranen in de ogen of geven een staande ovatie omdat iemand in armoede op een podium gaat staan en een briefje voorleest. Maar ik heb me heel vaak afgevraagd: Waar blijft nu de waardigheid voor deze persoon?' Ik geloof niet dat dit de juiste manier is stem te geven aan mensen." (Uit Van de Walle, I., Buitenbenen, 2013).

Nelissen wijst erop dat de bestaande vergadercultuur niet altijd een veilige context biedt om op een gelijkwaardige manier met elkaar te praten. Enerzijds vindt ze dat je mensen langs beide kanten moet 'voormasseren' om met elkaar in gesprek te gaan. Ook de cultuur van vergaderen en besluitvorming moet stap voor stap veranderd worden. Maar er zijn ook andere manieren te vinden om informatie te delen met elkaar. Volgens Nelissen kan "een beroepskracht zonder armoede-ervaring, die een sterke relatie heeft met mensen uit de doelgroep, ... ook de woordvoerder zijn of een mandaat krijgen om in overleg te gaan en daarna terug te koppelen. Op die manier kan je ook de stem van mensen in armoede versterken".

De uitspraken van Karin Nelissen wijzen ook op het belang van het au sérieux nemen van de signaalfunctie van brugfiguren uit het jeugdwerkweld of uit de armoedeverenigingen in netwerken, anders worden netwerken lege dozen. Maar er zijn ook andere pijnpunten in netwerken die willen werken rond vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren.

Door dialoog kunnen netwerken idealiter wel zicht krijgen op de noden en behoeften van mensen in armoede die zich verenigen, maar de vrijetijdsbehoeften van een heleboel andere groepen in armoede, blijven buiten het gezichtsveld. De dialoog met ouders in armoede is broodnodig, maar ook de stem en leefwereld van de kinderen zelf moet in netwerken worden ingebracht. Hoe kunnen netwerkverbanden sterker vertrekken van de leefwereld van kwetsbare kinderen? En hoe kunnen we op die manier ook jeugdwerkers sterker betrekken bij het opgroeien van kinderen en jongeren? Het was niet meteen het opzet van de projecten om tot netwerkverbanden te komen, maar er zijn wel ervaringen die wijzen op aanvullende werkwijzen voor netwerken.

ALLE HENS AAN DEK: BUURTGERICHT ENGAGEMENT IN DE VRIJE TIJD

“Plaats is een belangrijke factor om solidariteit tussen een divers aantal actoren en mensen mogelijk te maken.” (Stijn Oosterlynck, 2013)

De plaats waar de kinderen opgroeien lijkt ons een sterke verbindende factor voor jeugdwerkers en andere betrokkenen in het jeugdbeleid. We volgen bij deze stelling de visie van Stijn Oosterlynck (2013) die stelt dat nieuwe vormen van solidariteit geworteld zijn in nabijheid, concrete praktijken en informeel leren. Oosterlynck beklemtoont ‘plaats’ als de belangrijke factor om die solidariteit tussen een divers aantal actoren en mensen mogelijk te maken. Hij ziet kleinschalige knooppunten van diversiteit waarbij we op een heel informele manier met verschillen kunnen omgaan en verantwoordelijkheid leren opnemen in heel concrete praktijken.

“Nieuwe vormen van solidariteit enten zich op een gedeelde strijd door lokale belangen of een conflict over het gebruik van een plaats, en al dan niet dialogische zoektocht naar een aantal gedeelde regels voor het gezamenlijk gebruik van een plaats of het erkennen of valoriseren van wederzijdse afhankelijkheden op en rond een bepaalde plaats.” (Oosterlynck & Schuermans, 2013)

Hoe kunnen we dit vertalen naar de context van het jeugdwerk? Stel dat betrokkenen in een buurt op structurele manier overleggen over vragen en drempels binnen het jeugdwerk, dan kan daar op termijn een gedeelde betrokkenheid op het jeugdwerkeraanbod uit groeien. Dit kan verder uitgroeien tot een gedeelde betrokkenheid op het opgroeien van kinderen en jongeren in een bepaalde buurt, wijk of gemeente. Oosterlynck illustreert met onderstaand praktijkvoorbeeld uit de Antwerpse wijk den Dam hoe gedeelde verantwoordelijkheid voor een plek kan leiden tot meer kansen voor jongeren:

“Het irriteerde Bob dat jongens uit de buurt op straat voetballen. Dit soort alledaagse ergernissen over het delen van woonruimte escaleert heel snel. Niet deze keer. Ondersteund door het project Buurtschatten van Samenlevingsopbouw Antwerpen trad Bob in contact met de jongeren. Ze kwamen overeen om samen naar de lokale overheid te stappen met de vraag voor een braakliggend lapje grond in de buurt beschikbaar te maken voor de voetballende jongeren. De overheid stemde toe. Het is een mooi voorbeeld van hoe het ne-

men van een gedeelde verantwoordelijkheid voor een plaats dat tot nieuwe vormen van solidariteit in diversiteit kan leiden. Hier was geen debat over gedeelde waarden en normen voor nodig. Met de wil om de verantwoordelijkheid voor de straat te delen kwam men al een heel eind.” (Oosterlynck & Schuermans, 2013)

Vanuit deze gedeelde betrokkenheid op het opgroeien van kinderen en jongeren op een bepaalde plaats, zou dan volgens ons een gedeelde visie kunnen groeien naar een pallet aan jeugdinitiatieven op maat van een buurt, wijk of gemeente. Een concreet aanknopingspunt hiervoor vinden we in de context van Gent:

Uit de praktijk:

De jeugddienst van de Stad Gent erkent en betoelaagt Werkgroepen Jeugd via het ‘Stedelijk reglement betreffende de erkenning en betoelaging van Werkgroepen Jeugd’.

Een Werkgroep Jeugd is een overleg op wijkniveau dat op geregelde tijdstippen samenkomt om jeugd(werk)beleid binnen de wijk vorm te geven. Dit wil zeggen dat ze vanuit een gezamenlijke betrokkenheid beter wil inspelen op noden en behoeften van jeugd en jeugdwerk in de wijk. De concrete invulling van een werkgroep jeugd kan van wijk tot wijk sterk verschillen, afhankelijk van de noden en behoeften van de wijk, de draagkracht en belangstellingen van actoren, enz.

Concrete doelstellingen kunnen zijn:

- Verbeteren van de informatiedoorstroming, maken van afspraken en verbeteren van afstemming tussen de leden van de werkgroep Jeugd.
- In kaart brengen van noden/behoeften van jeugd (onderzoek/inspraak/bundelen van signalen) en waar nodig een signaalfunctie opnemen of feedback geven naar het beleid en andere actoren.
- Een gezamenlijke actie organiseren en opzetten zoals bijvoorbeeld een Dag van de Jeugd, sociale acties, gezamenlijke publicaties, enz.
- Onderling ondersteunen van de werkingen (forum waarop organisatie gebonden problemen/signalen kunnen aangepakt worden) en stimuleren van nieuwe initiatieven.

EEN GEZAMENLIJKE KIJK OP DE ONTPLOOIING VAN KINDEREN

Cultuur-, jeugdwerk- en sportorganisaties moeten een specifieke rol kunnen opnemen in een groter geheel.

Wil je vervolgens komen tot een plaats – buurt, wijk of gemeente – waar alle kinderen tijdens het opgroeien meer en meer gelijke mogelijkheden krijgen, dan moet je hier in groep samen over nadenken. Gedeelde betrokkenheid en een gedeelde visie op wat kinderen nodig hebben in hun ontwikkeling, kan mensen samen doen ijveren voor structurele oplossingen.

Vandaag merken we nog te veel dat veel burgers – en zeker de meest kwetsbare – hun eigen vragen niet kwijt kunnen omdat de agenda bepaald wordt door het bestaande aanbod. Hoe kunnen we nieuwe groepen toeleiden naar ons aanbod? Deze aanbieders luisteren niet echt naar de vraag van kwetsbare mensen. Hoe democratisch werken we, als bepaalde jeugdwerkvormen een groot deel van de kinderen en jongeren koud laat en dus geen draagvlak heeft (Rogé, 2013)? Non-participatie is volgens deze visie niet langer een probleem van diegenen die het zagezegd vertikken om te participeren, maar wel van maatschappelijke structuren die de participatie van de totale bevolking (moet) verzekeren.

We pleiten er met andere woorden voor om na te denken over een nieuw landschap dat het opgroeien van alle kinderen begeleidt en ondersteunt. Daarom is een goede analyse volgens ons broodnodig. Verderop in het hoofdstuk 'beleid maken' gaan we dieper in op een aantal instrumenten die daarvoor kunnen gebruikt worden. Maar er is meer nodig dan een goede analyse.

Onderzoek van Tineke Van de Walle naar jeugdwerkinitiatieven in St-Amandsberg bevestigt de nood aan een gedeelde en brede visie. Ze stelt dat jeugdvragestukken niet herleid kunnen worden tot loutere vrijetijdsvragestukken. "Kinderen en jongeren zijn niet enkel 'speelse wezens'." Ook is het volgens haar een misvatting dat probleemdefinities met betrekking tot overlast, opgelost kunnen worden door kinderen en jongeren 'in te sluiten' in het vrijetijdsaanbod. Vrijetijdsmogelijkheden zichtbaar maken voor kinderen en jongeren is zeker aan de orde, maar ook andere zaken verdienen aandacht binnen een jeugdbeleid. (Tineke van de Walle, 2011)

Omdat aanbieders zo verkokerd zitten in een bepaalde sector en zo vaak op hun eigen eilandje zitten, zien ze de gaten niet in het bredere landschap waarin kinderen

opgroeien. Je kan die lacunes bekijken als 'lege ruimtes' die het potentieel in zich dragen om ingevuld te worden met iets nieuw, maar evengoed als een uitnodiging tot een engagement van de bestaande actoren om zich met mekaar te verbinden, over sectoren heen. Om elk een steentje bij te dragen en een specifieke rol op te nemen in een groter geheel en daarmee ook hun eigen doelstellingen verwezenlijken. Dat besef komt slechts sporadisch voor. Maar de noodzaak hiertoe wordt steeds pertinenter.

Uit de praktijk (1)

Sanne Coppens, de bruggenbouwer uit het project in Brussel, komt ook tot deze conclusie:

"Armoede tegengaan, betekent dan ook werkelijk inzetten op een egalitaire samenleving, op het voor iedereen toegankelijk maken van de verschillende hulpbronnen, zoals gezondheidszorg, arbeid, maar ook cultuur, sport en jeugdwerk. Zonder (ook) de kern van het probleem aan te pakken, worden pogingen 'om de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken' tot pogingen 'om de effecten van armoede enigszins te milderen'." (Sanne Coppens, Brussel)

Uit de praktijk (2)

Een eerste aanzet om alvast binnen de vrije tijd schotten te doorbreken vinden we terug in de onderstaande aanbeveling uit Antwerpen:

"Bed de samenwerking met de andere trajectbegeleiders structureel in en werk zo de schotten tussen jeugd, sport en cultuur weg. Kinderen en hun gezin stellen een vrijetijdsvraag en niet per definitie een jeugd/sport/cultuur-vraag." (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Een aanbeveling die reeds ter harte werd genomen door de stad Antwerpen. Cultuur, sport, jeugd en onderwijs zullen op termijn één team van vrijetijdsbemiddelaars worden (zie verder).

Dit is zeker een eerste stap, al hopen we dat dit beleid niet beperkt blijft tot de vrije tijd. Daarvoor is tijd nodig, denken we. Om deze initiatieven de kans te geven om door te groeien tot een sterke netwerkverbinding, is het volgens ons noodzakelijk dat deze op een duurzame manier verankerd worden. We gaan er dieper op in, in het volgende hoofdstuk.

Foto: Jongerenwerking den Tube/Buurtwerk 't Lampeke vzw
De jongerenwerking in actie

DUURZAAM VERANKEREN

Kansen geven aan kinderen en jongeren draait grotendeels om het opbouwen van trajecten op langere termijn. Wanneer verbinding wordt gemaakt tussen verschillende betrokken actoren, is het dan ook belangrijk die duurzaam te verankeren. Dat het project 'Armoede en Vrije Tijd' een duur had van 12 maanden, maakte het moeilijk om de opgebouwde netwerken duurzaam te verankeren. En daar hadden de vier projectmedewerkers het dan ook niet altijd even gemakkelijk mee.

"Om op weg te gaan met mensen in armoede is er een vertrouwensband nodig, en die bouw je niet in een keer op. Herhaaldelijk aanwezig zijn, aanspreekbaar zijn in een werking, verschillende informele babbels, vormen het kader waarbinnen zo'n vertrouwensband kan groeien. Vertrouwen laat zich niet 'opjagen'." (Sanne Coppens, Brussel)

We baseren ons op voorgaand onderzoek, maar ook op ervaringen uit de projecten om een aantal knelpunten en voorwaarden te duiden die de verbinding tussen gezinnen in armoede, partners en jeugdwerkers duurzaam zouden kunnen verankeren.

VOLDOENDE TIJD VOORZIEN

Uit de praktijk

In verschillende evaluaties van de projecten wordt benadrukt dat voldoende tijd een belangrijke voorwaarde is voor het goede verloop van participatieve projecten. Dat dit project van beperkte duur was, leek dit veelal in de weg te staan.

"Het thema armoede, leent zich niet tot kort en projectmatig werken. Het gaat immers om een complexe problematiek. Het opbouwen van een vertrouwensband is cruciaal en dit vergt tijd. Daarom kozen we er ook voor om de halftijdse functie niet in te zetten als een brugfiguur, maar eerder nieuwe impulsen te geven aan bestaande intermediairen. Ook aan de slag gaan met jeugdbewegingen, vergt tijd om vertrouwen op te bouwen en voldoende voeling en zicht te krijgen op noden en ondersteuning." (Jennifer Lamote, Gent)

"Toeleiding naar vrije tijd is vaak geen rechttoe rechtaan proces, maar een proces met een slingerend verloop. Soms hebben mensen vooral nood aan informatie en wordt pas veel later een concrete vraag naar vrijetijdsbesteding geformuleerd. Daarnaast wordt het leven van mensen in armoede gekenmerkt door heel wat instabiliteit. Wat vandaag mogelijk, wenselijk lijkt, is dat morgen misschien niet meer. Maar over twee maanden dan weer wel. Zo worden regelmatig 'toeleidingstrajecten' onderbroken, door gebeurtenissen, meer en minder te voorziene omstandigheden zoals familiebezoeken, een geboorte, het verliezen/vinden van een job... Onderbroken, omdat steeds de mogelijkheid bestaat dat eens de situatie weer gestabiliseerd is, men opnieuw de vraag naar vrijetijdsbesteding opneemt. Met deze realiteit kan in kortlopende projecten niet genoeg rekening worden gehouden. Op weg gaan met maatschappelijk kwetsbare gezinnen kan kortom beter gebeuren in het kader van een duurzame werking dan in het kader van korte projecten." (Sanne Coppens, Brussel)

STABIELE FINANCIERING VOORZIEN

Het gebrek aan tijd dat de projectmedewerkers aan kaarten gaat gepaard met kortdurende en onzekere financiering. Dit blijkt een vaak voorkomend probleem voor initiatieven die zich richten naar kinderen en jongeren in armoede.

Uit het recente onderzoek naar het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare jeugd – het zogenaamde WMKJ-onderzoek – (De Pauw e.a., 2013) blijkt dat het kwalitatief werken met deze kinderen en jongeren voor een groot deel in het gedrang komt door een bepaald financieringsbeleid. Hetzelfde onderzoek wijst op tal van frustraties zowel bij coördinatoren als bij beroepskrachten van werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jeugd, omtrent projectfinanciering en de druk van streefcijfers. Beroepskrachten blijken vooral gekant tegen kortlopende projecten in het algemeen:

"Wij zijn afhankelijk van die projectmiddelen waardoor we heel veel tijd verliezen met dossiers uit te schrijven, in te dienen en op te volgen: basistijd die we veel nuttiger zouden kunnen besteden. Bovendien kunnen we op die manier maar moeilijk op lange termijn werken." (Respondent in het WMKJ-onderzoek)

Zowel de coördinatoren als de beroepskrachten hekelen de focus van de financierders op cijfermatige output en hebben het lastig met de administratieve verwerking. De beroepskrachten voelen de druk van streefcijfers, het tekort aan personeel om die te halen en soms het gebrek aan tijd om jongeren voldoende kwalitatief te begeleiden.

Deze knelpunten worden bevestigd in een interview in Buitenbenen (2013) met Karin Nelissen, buurtwerker bij 't Lampeke in Leuven. Ook zij is ongerust over de weinig structurele en duurzame financiële ondersteuning.

"Projectsubsidies bestaan er genoeg. Elke dag krijg je wel een projectoproep binnen. En dan allemaal mensen die ijverig dossiers zitten te schrijven, om volgend jaar toch ook nog centen te hebben. Ik vind dat zo'n waanzin. Want als subsidies ontoereikend of onzeker zijn om met een zeker comfort te kunnen werken, dan ondergraaf je ook de continuïteit van de bestaande werking. Dan krijg je een groot verloop, omdat er te veel druk komt te liggen op mensen om hun eigen job in stand te houden in plaats van dat ze zich volledig op die job kunnen concentreren. En dit komt dan in de plaats van het concentreren op de inhoud. Het opbouwen van langlopende, duurzame relaties staat onder druk van de marktwerking en van een kortstondige product- en projectgerichte logica. Dat is absoluut geen goede evolutie en baart mij zeer veel zorgen." (Karin Nelissen in Buitenbenen)

Die bezorgdheden gaan gepaard met een vrees voor instrumentalisering van het jeugdwerk en de manier waarop doelstellingen gedefinieerd en effecten gemeten worden. De organisaties uit het bovenvermelde WMKJ-onderzoek willen meer begrip voor de eigenheid van het jeugdwerk, waarbij samen met de jongeren, in een niet-verplichte context bepaald wordt welke trajecten worden afgelegd. De organisaties wensen een betere dialoog, waarbij overheden zeggen welke effecten ze willen bereiken, en waarbij organisaties uitleggen wat haalbaar is vanuit de specifieke trajecten met jongeren.

Want jeugdwerkers menen dat opgelegde streefcijfers onrechtstreeks een invloed hebben op het aanbod voor de jongeren. De cijfers zeggen niets over het kwalitatief verhaal dat erachter zit.

"We kunnen hoge cijfers halen terwijl we weinig gedaan hebben met de jongeren, en we kunnen lagere cijfers halen als de trajecten met de jongeren intensie-

ver uitvallen dan gemiddeld." (Respondent in het WMKJ-onderzoek)

Jeugdwerkers vragen meer erkenning voor de begeleiding die verder gaat dan de activiteiten, en meer bepaald het welzijnsgericht aspect van de job (praten met jongeren, hen doorverwijzen,...). Want als er bepaalde cijfers moeten gehaald worden, als voorwaarde voor financiering, dan kan die meerwaarde niet steeds gegarandeerd worden en moet het aanbod inboeten aan kwaliteit.

Verder zien we hier ook een belangrijk aandachtspunt voor de overheid. De Vlaamse overheid subsidieert vaak projecten om lokaal een impuls te geven rond een bepaald beleidsthema. Op zich is dit een positieve praktijk. Een beleid rond jeugdwerk en armoede is een gedeelde verantwoordelijkheid tussen beleidsniveaus. Als Vlaanderen de lokale besturen langdurig en structureel zou ondersteunen, dan kan dit leiden tot lokale besturen die opportunistisch inzetten op dit thema maar het zelf niet belangrijk genoeg vinden om er eigen middelen in te stoppen. Vandaar dat projectmiddelen kunnen als tijdelijke impuls. Alleen rekent Vlaanderen er te sterk op dat een lokaal bestuur de gesubsidieerde projecten spontaan zal continueren met eigen middelen. Vlaanderen en de lokale besturen zouden bij de aanvang van een project meer bindende afspraken kunnen maken over de duurzaamheid en de continuïteit van wat met Vlaamse middelen is in gang gezet.

FUNCTIE VAN 'BRUGGENBOUWER' VEREIST CONTINUÏTEIT

Doorheen de publicatie werd duidelijk dat de rol van bruggenbouwer essentieel is om verbinding te maken tussen jeugdwerkers, partnerorganisaties en gezinnen in armoede. Via overleg en individuele trajectbegeleiding zorgen zij ervoor dat de nodige betrokken actoren met elkaar in contact komen. Maar ook de functie van bruggenbouwer is afhankelijk van projectfinanciering. Bruggenbouwers uit twee projecten pleiten om de functie structureel in te bedden in de reguliere werking van een organisatie. Het gaat daarbij niet zozeer om één specifieke 'persoon'. Meerdere personen, zowel bij de overheid als bij middenveldorganisaties, kunnen de functie van 'bruggenbouwer' vullen.

Uit de praktijk (1)

"Ik heb geprobeerd om naar concrete resultaten te werken, methodieken op papier te schrijven en tastbare dingen bij te houden mocht deze trajectbegeleiding stoppen. Maar dit is niet voldoende. Je bent in feite afhankelijk van iemand die je mandaat geeft om rond deze thematiek te werken. Je kan vertrouwen op gemotiveerde partners die het project op termijn proberen op te volgen, maar voor hetzelfde geld zijn die gemotiveerde partners er niet, of veranderen ze van job en valt alles in duigen. Dat is dan geen structurele oplossing." (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Deze bruggenbouwer pleit er dan ook voor dat haar rol structureel wordt ingebed in de reguliere werking van een organisatie.

"Bed trajectbegeleiding in de reguliere werking in. Werken met mensen in armoede vraagt een langetermijnperspectief. Een projectmatige aanpak van toeleiding met mensen in armoede gaat voorbij aan de complexiteit en de nood aan vertrouwensbanden die opgebouwd moeten worden. Deze aanbeveling werd reeds ter harte genomen door de stad Antwerpen." (Katrein Ebinger, Antwerpen)

Uit de praktijk (2)

Ook de bruggenbouwer in Brussel pleit ervoor dat haar rol wordt ingebed in de reguliere werking.

"Vrijtijdsaanbieders duiden binnen hun erkenning een aantal brugfiguren aan. Deze brugfiguren dragen de werking uit in de buurt en proberen de kloof te dichten tussen het aanbod en de kinderen in armoedesituaties. Ze zijn ook het uithangbord van de organisatie, de eerste aanspreekpunten voor ouders en kinderen, waarmee een duurzame band kan worden uitgebouwd." (Sanne Coppens, Brussel)

RUIMTE VOOR INSPRAAK IN DE BESLUITVORMING

Willen we rekening houden met bovenstaande voorwaarden – tijd, structurele financiering, bruggenbouwers inbedden in de werking – dan moet er ook iets veranderen in het beleid. Dit vergt dat de overheid samenwerkt met maatschappelijke organisaties (De Rynck, 2013). "De overheid kan het niet alleen en maatschappelijk initiatief is vaak essentieel om tot gedragen beleid te komen. Verschillende vormen van (wijk) overleg, samenwerkingsverbanden en netwerken moeten worden voorzien in het proces van besluitvorming.", aldus Filip De Rynck, hoogleraar bestuursrecht aan de Hogeschool Gent. Hoe hij dit concreet ziet, bespreken we in het volgend hoofdstuk.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Multicultureel gezinskoor treedt op in de buurt

LOKAAL BELEID MAKEN ROND KINDEREN IN ARMOEDE EN JEUGDWERK

Onder de titel over 'beleid maken' vind je doorgaans een wishlist met allerlei beleidsmaatregelen. Ons gaat het niet alleen om welke maatregelen een lokaal bestuur allemaal zou kunnen nemen. Het gaat hier meer fundamenteel over de manier van beleid maken. We gaan dieper in op hoe een lokaal bestuur meer naar buiten kan treden. Hoe zij in samenwerking met burgers en middenveld het beleid kan vorm geven. Daarna staan we stil bij hoe een gemeente haar interne (vrijtijds)keuken anders kan inrichten, om tegemoet te komen aan de vragen en noden van gezinnen in armoede.

INTERACTIEVE BESTUURSTIJL

Elk lokaal bestuur ontwikkelt een eigen manier om beleid te voeren. Het gaat daarbij fundamenteel over hoe een overheid haar relatie ziet met de burger. De Vereniging Vlaamse Jeugddiensten (VVJ) onderscheidt ruwweg drie types van bestuursstijlen: een 'veilige' overheid, een 'zorgzame' overheid en een 'interactieve' overheid. De bestuursfilosofie is nooit helder één van deze drie, meestal neigt een bestuur naar één van deze. Soms is het moeilijk de bestuursstijl precies te definiëren. Een bestuur dat in de praktijk inzet op participatie, kan dat ook louter voor de vorm doen. Intrinsiek kan de bestuursstijl nog even sturend zijn als voordien.

Een veilige 'lokale' overheid bezorgt kinderen en jongeren veilige wegen naar school en veilige speelpleinen. Het klinkt misschien wat vreemd, maar ook de ambtenaar die vlijtig GAS-boetes uitschrijft, kan illustreren hoe een overheid zichzelf als een 'veilige' overheid ziet. Door kort op de bal te spelen, meent ze kinderen en jongeren op het rechte pad te houden.

Een 'zorgzame' overheid biedt kinderen en jongeren de nodige voorzieningen om hun ontwikkeling te stimuleren. De overheid luistert en beslist dan op basis van wat zij het beste vindt voor de kinderen en jongeren. Deze overheid ondersteunt particulier initiatief en richt zelf voorzieningen in (kinderopvang, vrijetijdswerkingen op vlak van jeugdwerk, sport en/of cultuur,...).

Een 'interactieve' overheid organiseert inspraak en bepaalt samen met kinderen, jongeren en hun netwerk

hoe de lokale samenleving verder kan worden uitgebouwd. De Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VMSG) beschrijft op haar website vier manieren van interactief bestuur:

- een **faciliterende stijl**: hierbij zijn burgers de initiatiefnemer, het lokale bestuur biedt ondersteuning (tijd, geld, deskundigheid en materiële hulpmiddelen)
- een **samenwerkende stijl**: het lokale bestuur werkt samen met burgers als gelijkwaardige partner
- een **delegerende stijl**: het lokale bestuur geeft haar burgers de bevoegdheid om binnen de randvoorwaarden zelf beslissingen te nemen of uitvoering aan het beleid te geven
- een **participatieve stijl**: het lokale bestuur vraagt een open advies waarbij veel ruimte voor discussie en inbreng mogelijk is. Dit betekent onder meer dat de participanten een eigen probleemdefinitie en oplossingsrichting kunnen aangeven.

Tot op zekere hoogte kan een lokaal bestuur verschillende bestuursstijlen combineren. Maar een bestuur dat zich grotendeels profileert als een veilige en zorgzame overheid, mag niet verwachten dat burgers meteen en masse reageren wanneer het bestuur ook eens de interactieve toer opgaat. En ze moet verstaan dat individuele medewerkers die binnen zo'n context wel interactief werken, het niet altijd gemakkelijk hebben om de nodige geloofwaardigheid op te bouwen.

Dat een interactieve bestuursstijl kan werken, daarvan vonden we een sterk staaltje in het project in Maasmechelen.

Uit de praktijk (1)

Dankzij de interculturele wijkbemiddelaar leerde de jeugddienst twee zogenaamde 'allochtone jeugdverenigingen' in Maasmechelen kennen. In eerste instantie was er de afspraak dat de twee jeugdverenigingen vanuit de Turkse gemeenschap zouden aansluiten bij de jeugdraad. Met de voltallige algemene vergadering van de jeugdraad – dus inclusief vertegenwoordigers van die twee jeugdwerkorganisaties – kwam er intussen ook een inspraaktraject

rond het nieuwe subsidiereglement voor jongeren en jeugdverenigingen. Maand na maand werden discussiegroepjes gevormd, stellingenspelen gespeeld en definities ontleed, om te komen tot een herwerkte versie van het bestaande subsidiereglement. Bedoeling was om aanpassingen mogelijk te maken zodat het 'allochtoon jeugdwerk' ook kon ondersteund worden, zonder af te stappen van kernprincipes van jeugdwerk.

Het 'allochtoon jeugdwerk' is redelijk snel als vanzelfsprekend beschouwd door het 'klassiek' jeugdwerk. Door te participeren aan de jeugdraad ontdekten de jeugdverenigingen van jongeren met Turkse roots hoe de klassieke Chiro en Scouts georganiseerd zijn en namen ze elementen over. Het resultaat is dat ieder zijn eigenheid heeft (op vlak van religie, al dan niet gescheiden werkingen voor jongens en meisjes, het al dan niet verkopen van alcohol,...), maar de jeugddienst ziet ook veel gelijkenissen: activiteiten voor en door jongeren, jongeren die verantwoordelijkheid opnemen en jongeren die inspraak hebben, werken met leeftijdscategorieën, uitbouw van een leidingsploeg... Uiteindelijk heeft het subsidiereglement een update gekregen op basis van de inspraakrondes, maar het is niet zo ingrijpend veranderd als aanvankelijk verwacht.

Uit de praktijk (2)

Ook in Gent werd deze interactieve stijl gehanteerd. Alvorens de filmpjes op te nemen waarmee het vakantie-aanbod zou worden voorgesteld, organiseerde de jeugddienst eerst een zevental informatiemomenten. Op die manier kreeg de jeugddienst voeling met de specifieke vragen en bekommernissen van gezinnen in armoede.

GESPOT! EXTRAVERTE EN OUTREACHENDE JEUGDDIENST

Om meer interactieve vormen van bestuur te realiseren, lijkt het ons aangewezen dat een lokale overheid naar buiten treedt. VVJ maakt op dat vlak een onderscheid tussen een 'introverte' jeugddienst die z'n energie naar binnen richt: op de eigen ideeën, het eigen functioneren, de eigen producten. En aan de andere kant een 'extraverte' jeugddienst die z'n energie naar buiten richt: op mensen, op processen, op interactie, vernieuwing...

Specifiek naar kwetsbare burgers gaat het hier om 'outreaching werken'.

"Outreaching werken is een werkwijze die uitgaat van een actieve benadering en die gericht is op het bevorderen van het welzijn. De werker vertrekt vanuit de participatieve basishouding en richt zich op kwetsbare doelgroepen die niet of ontoereikend bereikt worden door het huidige dienst-, hulp-, of zorgverleningsaanbod. Dit door zich te begeven in hun leefwereld met erkenning van de daar geldende waarden en normen. Met outreachend werken streeft men naar een wederzijdse afstemming tussen de doelgroep, hun netwerk, het maatschappelijk aanbod en de ruimere samenleving." (De Maeyer, Dewaele & Beelen, 2012)

Specifiek voor dit outreachend werken bestaat er in Vlaanderen een expertisecentrum. Meer informatie vind je op www.reachout.be.

Uit de praktijk

In het project in Brussel zocht de medewerkster actief contact met eerstelijnsorganisaties die rechtstreeks gezinnen in armoede bereiken. Enerzijds was er het aanbod van informatiesessies, maar Sanne was ook regelmatig aanwezig en aanspreekbaar tijdens permanenties. Dit bleek te werken, in beide richtingen.

In het algemeen noemt Filip De Rynck medewerkers die actief op het terrein komen frontlijn- of grensmedewerkers. Volgens hem zijn goede 'frontlijners' essentieel om participatieprojecten op wijkniveau in gang te zetten en te onderhouden. Ze zijn een belangrijke schakel in de wederkerige relatie tussen het beleid en de concrete vragen en aspiraties van bewoners. Vooral dat laatste is belangrijk. Deze medewerkers voeren niet enkel beleid uit, ze zijn ook een onschatbare bron van feedback voor het beleid (De Rynck & Dezeure, 2009).

Deze frontlijners hebben niet de gemakkelijkste taak. Frontlijners komen binnen in de leefwereld van burgers, ze komen terecht in onvoorspelbare situaties die bovendien complex zijn en soms ook beladen. Dat vergt heel wat competenties: ze moeten alert zijn voor deze onverwachte situaties en vaak snel reageren. Ze moeten tegelijkertijd uitnodigen én grenzen stellen, en als er meerdere frontlijners in dezelfde wijk actief zijn, dan moeten ze als een team kunnen opereren. Een frontlij-

ner moet dan ook rekening houden met een aantal uitdagingen: (1) hij moet de legitimiteit verdienen door zijn concreet gedrag, (2) hij zit in een kwetsbare positie tussen de burger en de politiek/collega ambtenaren, (3) hij moet omgaan met de spanning tussen verwachtingen wekken enerzijds en de complexiteit van omslachtige procedures en onrealiseerbare wensen, (4) en tenslotte werkt hij ook als het visitekaartje van het bestuur.

Uit de praktijk

Voorals in Brussel en Antwerpen werden medewerkers ingezet in die 'frontlijn'. In één van de verhalen herkennen we een deel van de moeilijkheden die De Rynck schetst.

En groot spanningsveld was het verschil tussen dienstverlening en hulpverlening. Tijdens de huisbezoeken kwamen er al heel snel andere vragen dan vrije tijd naar boven: mevrouw, kan je een groter appartement zoeken voor mij? Kan je deze brief lezen en uitleggen? Kan je mij helpen met werk te zoeken? ... De grenzen trekken was eenvoudiger als het duidelijk om hulpverleningsvragen ging. Bij meer praktische kleine vragen, kwamen we in een grijze zone en was de grens niet zo helder. Soms moesten randvoorwaarden eerst vervuld worden voordat een deelname aan vrije tijd mogelijk was. Voorbeelden hiervan zijn het aanvragen van een OMNIO-statuut zodat ze recht hebben op de broodnodige korting, werken aan zelfvertrouwen van het kind dat vaak gepest werd in het verleden, ... Hoe ver kan een trajectbegeleider vrije tijd gaan en waar liggen de grenzen in de begeleiding van gezinnen? Wanneer moet je iets doorspelen naar de doorverwijzende partner?

Voortdurende sensibilisering (van partners, gezinnen én jeugdverenigingen), blijvend voeden van het netwerk, blijvend investeren in de relatie met de verenigingen, ... waren essentieel. Het betreft een divers takenpakket dat een waaier aan vaardigheden vraagt. Individuele begeleidingen van de gezinnen, groepsbegeleidingen van de verenigingen, onderhandelen met partners, ... in een breed kader waarbinnen de grenzen nog niet duidelijk zijn, is een grote uitdaging. (Uit het evaluatierapport van het project in Antwerpen)

Samen met De Rynck stellen we vast de taak van frontlijner vaak wordt toevertrouwd aan jonge en onervaren medewerkers (De Rynck & Dezeure, 2009). Omwille van de complexiteit van de opdracht lijkt ons dan ook dat ondersteuning, omkadering en vorming van deze medewerkers van groot belang is.

NIEUWE UITDAGINGEN VOOR GEMEENTEN: NETWERKGEMEENTEN

In een essay in het tijdschrift Lokaal van VVSG gaat De Rynck dieper in op wat hij de 'netwerkgemeente' noemt. Deze visie beschrijft volgens ons hoe een lokaal beleid kan inspelen op die netwerken die we graag zien ontstaan vanuit een lokale betrokkenheid (De Rynck, 2013). Volgens De Rynck is het aangewezen dat gemeentebesturen zichzelf meer als partner in dergelijke netwerken zien en profileren. Een gemeente heeft partners nodig en omgekeerd. Niet alleen omwille van de toename van lokale taken en de gestegen complexiteit van die taken. Maar ook omwille van de algemene financiële druk en de kritische kijk op het overheidsoptreden. Zeker in een complexe problematiek als 'armoede', lijkt het ons aangewezen dat de gemeente netwerken opzet en/of partner wordt in bestaande netwerken, eerder dan deze taak intern te willen oplossen of ze toe te vertrouwen aan één of meerdere organisaties.

Op zich is dit niets wereldschokkends. Gemeenten maken nu reeds deel uit van heel uiteenlopende netwerken. Toch wijst De Rynck erop dat het een permanent aandachtspunt blijft voor lokale besturen om zich niet te verliezen in de eigen interne organisatie. Bij een gemeente-in-netwerking wordt de organisatie van de gemeente open gebroken. De grenzen met andere organisaties vervagen omdat de gemeente via haar vertegenwoordigers deelneemt aan en deel wordt van netwerkorganisaties. De gemeente bepaalt niet meer eenzijdig wat er moet gebeuren, dat doet ze via onderhandeling met andere actoren.

NETWERKEN ONDERSTEUNEN MET EEN OMGEVINGSANALYSE

Een bruikbaar instrument om deze netwerken te ondersteunen is het uitvoeren van een omgevingsanalyse, liefst door een externe partner. Langs deze weg kan een gemeente een netwerk ondersteunen in het komen tot een gedeelde visie. In één van de projecten is dit instrument aangewend.

Uit de praktijk

In Maasmechelen bestond er reeds een 'lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie', een van de maatregelen binnen het Participatiedecreet. Het kreeg er de naam participatieforum mee. Dit forum verenigt de verschillende vrijetijdsdiensten met diverse organisaties die gezinnen in armoede bereiken. Het participatieforum werkte vooral rond financiële drempels. Andere drempels kwamen in minder mate aan bod. Om hieraan tegemoet te komen, werd er in het kader van dit project beslist om een ruimere screening te houden van de drempels die gezinnen in armoede ondervinden om te participeren aan vrije tijd. Het CMGJ (Centrum voor Maatschappelijke Gelijkheid en Jeugdwelzijn) werd geëngageerd om deze drempels in kaart te brengen. Hun onderzoek bestond uit een omgevingsanalyse, een bevraging van de doelgroep en aanbevelingen voor het beleid.

In de omgevingsanalyse zijn de cijfergegevens over kansarmoede in de gemeente Maasmechelen gebundeld en becommentarieerd. Tegelijk is het vrijetijdsaanbod, zowel gemeentelijk als particulier, in kaart gebracht. De bevraging van de doelgroep gebeurde via de scholen, het jeugdwerkzorgwerk en een recent opgestart jeugdhuis binnen de Turkse gemeenschap. Daarbij is gepolst naar de vrijetijdsbesteding van de kinderen en jongeren, hun kennis over het aanbod en de drempels die ze ervaren. Vervolgens zijn de verschillende drempels in kaart gebracht en vertaald naar beleidsaanbevelingen.

Naar aanleiding van dit drempelonderzoek gaf het college van burgemeester en schepenen de opdracht aan het participatieforum om concrete voorstellen uit te werken. Deze concrete voorstellen zijn opgenomen in een nieuwe afsprakennota 'lokaal netwerk vrijetijdsparticipatie van personen in armoede'.

Een drempelonderzoek is niet alleen een nuttig instrument voor een netwerk, ook voor de eigen gemeentelijke diensten blijkt het zeer bruikbaar.

Uit de praktijk

De jeugddienst van Maasmechelen kijkt positief terug op dit onafhankelijk drempelonderzoek. Een externe organisatie kijkt met een onbevangen blik naar het vrijetijdsaanbod. Het drempelonderzoek

bleek een instrument om bewustzijn te creëren, om het thema bespreekbaar te maken en om samen na te denken over mogelijke acties. Anderzijds vormde het drempelonderzoek een goede manier om kennis te verspreiden. Waar er wel bereidheid was om aan het thema te werken, bleek vaak een degelijk zicht op de behoeften van de doelgroep te ontbreken. Heel wat ambtenaren vertrekken vanuit hun eigen 'middenklasse' referentiekader in het opzetten van acties naar mensen in armoede.

Naast deze externe verbindingen in een netwerk en de gemeentelijke dienstverlening op dat vlak, kunnen lokale besturen dus ook aan de slag in interne (vrijetijds) keuken.

GEMEENTELIJKE DIENSTVERLENING: SAME BUT DIFFERENT

Als we naar de beleidsadviezen kijken in de verschillende projecten, dan vinden we er heel wat aanknopingspunten voor lokale besturen om hun dienstverlening naar gezinnen in armoede te verbeteren. De belangrijkste stap lijkt het binnenbrengen van het leefwereldperspectief van gezinnen in armoede. Gedragenheid en begrip creëren binnen een overheid doe je door het inzicht van de medewerkers in dat leefwereldperspectief te verhogen. Hoe meer interne medewerkers zich een beeld kunnen vormen van de reële betekenis van armoede, hoe groter de kans op kwaliteitsvolle dienstverlening.

Informereren

- Een lokale overheid kan alle informatie over het vrijetijdsaanbod (sport, jeugd en cultuur) centraliseren in één overzicht en/op één locatie (vrijetijdsloket). Naast dit loket kan een gemeente een informatiepakket ontwikkelen en dit via intermediairen ter beschikking stellen. Zeker het jeugdwerkeraanbod is niet meteen begrijpbaar voor wie er niet mee vertrouwd is. Lokale besturen kunnen extra inspanningen doen om de eigenheid van het jeugdwerk uit te leggen en de bruikbaarheid ervan te vertalen naar de leefwereld van gezinnen in armoede.
- Een lokale overheid kan ook de communicatie van de verschillende (vrijetijds)diensten beter afstemmen op de kwetsbare doelgroep.

Uit de praktijk

Maasmechelen bundelt het gemeentelijk aanbod voor de kinderen van 6 tot 12 jaar in het Drakenblad. Het aanbod wordt nu nog gegroepeerd per dienst, maar vanuit het standpunt van de burger is het overzichtelijker om het aanbod chronologisch aan te bieden. Vanaf de paasvakantie zal daarom het aanbod van sport en jeugd gebundeld en chronologisch gepresenteerd worden. Op termijn zal ook de cultuurdienst haar aanbod opnemen in dit chronologisch overzicht.

Om na te gaan of het Drakenblad bekend was bij en begrepen werd door de kwetsbare burgers van Maasmechelen, organiseerde de gemeentelijke dienst Diversiteit focusgroepen met vertegenwoordigers van de verschillende gemeenschappen en met medewerkers van organisaties die kinderen en jongeren in kwetsbare situaties bereiken. Hieruit bleek dat het Drakenblad inderdaad niet zo bekend was. Om hier iets aan te doen, worden er informatiesessies opgezet. Een andere vaststelling was dat het taalgebruik niet altijd even toegankelijk bleek. Die vaststelling gold in feite voor de hele gemeentelijke communicatie en slechts in mindere mate voor het Drakenblad. In overleg met het participatieforum ontwikkelde de Dienst Diversiteit daarom een memobox met praktische tips over communicatie. Er werd bewust voor gekozen deze box niet enkel te verspreiden binnen de vrijetijdsdiensten, maar aan alle gemeentelijke diensten die op de één of andere manier communiceren met de burger. De Dienst Diversiteit verspreidt de memoboxen via de verschillende teamvergaderingen en geeft telkens ook een woordje uitleg over het opzet.

Inschrijven

- Lokale besturen kunnen voor hun integrale vrijetijdsaanbod een eenvormig inschrijvingssysteem opzetten. Dit verhoogt het gebruiksgemak voor kwetsbare gezinnen.
- Ook een aanbod voor late beslissers of een aantal voorbehouden plaatsen, kan welkom zijn voor die gezinnen die er niet als de kippen bij zijn om de schaarse plaatsen in het (vakantie)aanbod te bemachtigen.
- Ook kunnen lokale besturen erover waken dat inschrijven niet enkel online hoeft te gebeuren. Online inschrijven vormt voor sommige ouders een extra hindernis.

Korting toekennen

- Lokale besturen kunnen inspanningen leveren om de administratieve verplichtingen voor het bekomen van een sociaal tarief tot het minimum te beperken, de procedures zo eenvoudig en zo kort mogelijk te maken en vermijden dat gezinnen in armoede deze procedure nodeloos opnieuw moeten doorlopen.
- Lokale besturen kunnen inspanningen leveren om meer uniformiteit te bereiken in de verschillende kortingsmogelijkheden en deze beter te communiceren.

Trajectbegeleiding in de vrije tijd

Om gezinnen in armoede ondersteuning op maat te bieden, kan de lokale overheid investeren in geïntegreerde individuele trajectbegeleiding. In het Antwerpse project is deze trajectbegeleiding nog apart aangeboden vanuit Buurtsport en vanuit de jeugddienst. Het is wel de bedoeling om op termijn te evolueren naar geïntegreerde trajectbegeleiding voor de hele vrije tijd.

Laagdrempelig aanbod opzetten

Waar nodig kan een lokaal bestuur faciliteren of zelf een nieuw, laagdrempelig aanbod opzetten, dichtbij en op maat van gezinnen in armoede. Al lijkt het ons wel aangewezen dat dit eerder gebeurt vanuit een netwerkverband.

BETTER TOGETHER! SECTOROVERSCHRIJDEND WERKEN

We eindigen dit hoofdstuk met een oproep om de blik ruimer te richten dan enkel het vrijetijdsbeleid. Dit beleid maakt best deel uit van een breder lokaal sociaal beleid. Nagenoeg alle praktijken die zich richten op kwetsbare gezinnen werken op het snijvlak van sectoren. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor het lokaal bestuur om ook in het beleid een intersectorale aanpak te hanteren. Burgers zien immers zelden het verschil tussen de verschillende aanbieders in de vrije tijd, maar ook niet tussen de vrijetijdsector, de welzijnssector, de gemeente of het OCMW. Voor hen is een (lokale) overheid de plaats waar je al je vragen zou moeten kwijt kunnen. Dialoog, netwerkvorming en een geïntegreerde aanpak leveren voor elke burger winst op. Voor gezinnen in armoede zijn ze onontbeerlijk.

BESLUIT: ANDERE VRAGEN EN ANDERE ANTWOORDEN

Op basis van de begeleiding van de projecten, de ervaring uit andere trajecten en de gevoerde literatuurstudie komen we tot de algemene vaststelling dat beleid en praktijk in onze ogen samen een belangrijke evolutie doormoeten. We verwachten andere vragen én andere

antwoorden. Beleid en praktijk kunnen elkaar andere vragen stellen en andere antwoorden formuleren. We zien dit als een wederzijds proces en als een graduele evolutie. We onderscheiden hierin zes elementen:

Van

Abstracte benadering
Ieder op z'n eigen eiland
Toeleiding naar het bestaande aanbod
Kortdurende projecten
Fragmentarisch
Enkel binnen de vrije tijd

Naar

Concrete contexten
Netwerkverbindingen
Een gedeelde visie op een jeugdlandschap
Langdurige processen
Integraal
Over verschillende levensdomeinen heen

Van een abstracte benadering naar concrete vragen in concrete contexten

De discussie over welke kinderen al dan niet thuis horen in welke vormen van jeugdwerk wordt vaak te abstract gevoerd (Coussée & Roets, 2011). Op die manier doet men onrecht aan de grote diversiteit aan kinderen én aan jeugdwerkvormen. In navolging van Oosterlynck en Schuermans (2013) stellen we dat nieuwe vormen van solidariteit geworteld zijn in nabijheid, concrete praktijken en informeel leren. Deze auteurs beklemtonen 'plaats' als de belangrijke factor om die solidariteit tussen een divers aantal actoren en mensen mogelijk te maken. Het lijkt ons meer aangewezen om vanuit concrete vragen en noden van gezinnen in armoede in concrete contexten na te gaan welke vormen van jeugdwerk wenselijk zijn.

Van ieder op z'n eigen eiland tot netwerkverbindingen

In elke context zijn er verschillende partners die betrokken zijn bij het opgroeien van kinderen. Ze werken elk binnen hun eigen netwerk. Die netwerken raken elkaar nog te weinig. Verschillende organisaties kunnen sterker investeren in bruggenbouwers om verbindingen te leggen tussen netwerken en nieuwe, sterke netwerkverbanden te creëren. Ook een lokaal bestuur kan hierin een sterkere rol opnemen, o.a. door deze netwerkver-

bindingen een duidelijke plaats te geven in de besluitvorming. Filip De Rynck (2013) spreekt in dit verband over de netwerkgemeente. *"De overheid kan het niet alleen en maatschappelijk initiatief is vaak essentieel om tot gedragen beleid te komen. Verschillende vormen van (wijk)overleg, samenwerkingsverbanden en netwerken moeten worden voorzien in het proces van besluitvorming."*

Van toeleiding naar het bestaande aanbod naar een gedeelde visie op een landschap

Zelfs al werk je samen met verschillende partners, vanuit een concrete context, het blijft een reële valkuil om enkel het bestaande aanbod als uitgangspunt te nemen. Die aanbodssturing zit soms diep genesteld in onze hoofden. Het is daarom wezenlijk dat de doelgroep zelf en de mensen die heel dicht bij hen staan een gelijkwaardige inbreng hebben in het proces. Ook een degelijke omgevingsanalyse kan een waardevol instrument zijn om de valkuil van aanbodssturing te vermijden. Ook is het belangrijk dat de verschillende partners rond de tafel hun inbreng en engagement ruimer invullen dan enkel vanuit hun huidige aanbod. *"Inclusief werken is nagaan wat je kunt doen buiten je eigen dagelijkse werking. Samenwerken, thema's van kinderen en jongeren naar buiten brengen."* (Van de Walle, 2011)

Van korte projecten naar langdurige processen

Het kost tijd en stabiliteit om te komen tot zo'n gedeelde visie. Dit heeft zijn gevolgen voor de financiering. Het huidige impulsbeleid voorziet vaak in tijdelijke en projectmatige financiering en streeft naar snelle en meetbare resultaten. Dit beleid werkt op sommige momenten contraproductief. Het lijkt ons aangewezen dat de overheid evolueert naar manieren om langdurige processen te ondersteunen. We zien dit als een gedeelde verantwoordelijkheid van de Vlaamse en lokale overheid. Vlaamse impulssubsidies en lokale middelen, beide blijven nodig. De Vlaamse en lokale overheid zouden bij het begin van een traject betere afspraken kunnen maken over een co-financiering of over een graduele overgang van een Vlaamse naar een lokale financiering.

Van fragmentarisch naar integraal

De participatiedrempels die gezinnen in armoede kunnen ervaren worden samengevat in vijf B's: betaalbaarheid, bruikbaarheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid en begrijpbaarheid. Elke drempel is essentieel. Toch lijken beleid en praktijk soms geneigd om toegankelijkheid voor gezinnen in armoede te herleiden tot betaalbaarheid. Alsof daarmee de kous af is. Deze projecten bevestigen nogmaals dat armoede meer is dan te weinig geld hebben. In plaats van enkel te investeren in losse, geïsoleerde maatregelen die één of meerdere drempels aanpakken, pleiten we ervoor om op termijn te komen tot een integrale aanpak.

Van de vrije tijd naar de verschillende levensdomeinen

Ook wie vanuit de vrije tijd aan de slag gaat met gezinnen in armoede stoot vroeg of laat onvermijdelijk op andere beleidsdomeinen: arbeid, wonen, welzijn, onderwijs, maar ook ruimtelijke ordening, mobiliteit,... Je kan, ook binnen de vrije tijd, niet anders dan verbinding leggen met die beleidsdomeinen. Eén van de bruggenbouwers in het project vat het mooi samen: *"Armoede tegengaan, betekent dan ook werkelijk inzetten op een egalitaire samenleving, op het voor iedereen toegankelijk maken van de verschillende hulpbronnen, zoals gezondheidszorg, arbeid, maar ook cultuur, sport en jeugdwerk. Zonder (ook) de kern van het probleem aan te pakken, verworden pogingen 'om de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken' tot pogingen 'om de effecten van armoede enigszins te milderden'."* (Sanne Coppens, Brussel)

Met onze publicatie reiken we opnieuw enkele concrete voorzetten aan om deze weg verder in te slaan. We baseren ons hiervoor op de concrete ervaringen uit de pilootprojecten. We zijn niet de eerste en zeker niet de enige die een pleidooi houden voor deze evolutie. We hopen dan ook vurig dat praktijk én beleid de handen in elkaar slaan om elkaar andere vragen te stellen en om andere antwoorden te formuleren.

Foto: Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw
Circuswerking Atobaf

LITERATUUR

APGA – Antwerps Platform Generatiearmen, een samenwerkingsverband van 5 verenigingen: Centrum Kauwenberg, De Cirkel, Recht-Op, Open-Huis-werking (Protestants Sociaal Centrum), WOTEPa (woon- en tewerkstellingsprogramma Antwerpen) (1999), *Participatie van generatiearmen aan het lokale beleid*, Antwerpen.

Belin E., Bouchat, T.-M., Cornil Ph., Delavaux B., De Villé Ph., Liénard, G., Molitor, M. (1995), *Le sens au quotidien. Recherche avec des jeunes femmes en situation précaire*, Programme de recherches en sciences sociales, SSTC.

Cossette, M.-N., Verhas, M. (1996), Impossible dialogue entre l'ange et l'âne: pour une problématique autoreférente, in: Groupe Interuniversitaire Recherche et Pauvreté, *La connaissance des pauvres*, Les Editions Travailler le Social, Louvain-la-Neuve, p. 159-172.

Coussée, F. (2005). De theebuiltjespedagogiek van het jeugdwerk. Een kroniek van 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk. In Pelleriaux, K. (Red). *Beter Samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven: Acco.

Coussée, F., Roets, G., De Bie, M. (2009). Empowering the Powerful: Challenging hidden processes of marginalization in youth work policy and practice in Belgium. *Critical Social Policy*, 29 (3): p. 421-442.

Coussée, F. (2010). Jeugdwerk voor allen of allen naar het jeugdwerk? De geschiedenis van inclusie in het jeugdwerk. In G. Bombaert, F. Coussée & W. Hillaert (eds), *'Curieuzeneuzepastapot. Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk'* (p. 146-171). Gent: Academia Press.

Coussée, F. & Roets, G. (2011). *Vrijtijdsbeleving van kinderen in armoede. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, CJSM, Afdeling Jeugd. Eindrapport*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek.

Coussée, F. & Matthijssen, C. (Red.) (2011). Uit de marge van het jeugdbeleid. *Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren*. Leuven/Den Haag: Acco.

Coussée, F. & Crivit, R. (2013). De heropleving van het jeugdopbouwwerk. Bouwen aan een wereld van rechtvaardigheid. *Alert*, 39 (1), 45-53.

De Keeting (1998), Informatie en communicatie, met bijzondere aandacht voor achtergestelde groepen, Intern document, niet gepubliceerd, Mechelen.

De Maeyer, J., Dewaele, C. & Beelen S. (2012) Outreachend werken. Praktijkkader in ontwikkeling. *Alert*, 38 (5), p. 31-39.

De Pauw, P., Vermeersch, H., Coussée, F., Vettenburg N., Van Houtte M. (2011) Jeugdbewegingen in Vlaanderen. *Een onderzoek bij groepen, leiding en leden*. Digitale drukkerij: Vlaamse Overheid.

De Pauw, P., Vermeersch, H., Cox, N., Verhaeghe, M., Stevens, P. (2013) *Jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Een onderzoek bij werkingen, begeleiding en deelnemende jongeren*. Digitale drukkerij: Vlaamse Overheid.

De Rynck, F., Dezeure, K. (2009). *Burgerparticipatie in Vlaamse steden: naar een innoverend participatiebeleid*. Brugge: Vanden Broele.

De Rynck, F. (2013). Werken in netwerken. Gemeenten 3.0. *Lokaal*, 8, p. 33-41.

- Dhuyvetter L. (2008). *Onderzoek naar de inclusie van moeilijk bereikbare groepen in het jeugdwerk. De visie van jeugdwerkdeelnemers*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek.
- Dierckx, D., Coene, J., Van Haarlem, A., & Raeymaeckers, P. (2013) *Armoede en sociale uitsluiting jaarboek 2013*. Acco, Leuven.
- Driessens, K., Van Regenmortel, T. (2006) *Bind-Kracht in armoede. Leefwereld en hulpverlening*. Tielt: Lannoo.
- Ebinger, K. & Dehertogh, B. (2012). Armoedebestrijding. Maken jeugdbewegingen er spel van? *Alert*, 38(5), 63-69.
- Elchardus, M., Hooghe, M., & Smits, W. (2001). Verguisd en overbevraagd: het middenveld. In M. Elchardus (Ed.) *Het maatschappelijk middenveld Vlaanderen*. (pp. 79-104). Brussel: VUB Press Brussel.
- Geerts, A., Dierckx, D. & Vandevooort, L. (s.d.). *Ieder kind telt. Informatie en inspiratie voor lokale actoren in hun strijd tegen armoede*. Brussel: Vlaams Ministerie voor Innovatie, Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding.
- Hillaert, W., Bombaerts, G. (2010) Netwerken in de jeugdbeweging. Het eilandgevoel bij Scouts, Chiro, KSA en co. *De Standaard*, 14 december 2010.
- Hillaert, I., Dehertogh, B., Maelstaf, H. (2011) Vruchten van proeftuinen. Beleidsmatige evaluatie proeftuinprojecten en instrument proeftuin. Een evaluatieonderzoek naar proeftuinen voor kansengroepen. Antwerpen: Artesis Hogeschool.
- Kieckens, L. (2006). *Onderzoek naar de visie van ouders die in armoede leven op het jeugdwerk en op de participatie van hun kinderen aan het jeugdwerk*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek. Ongepubliceerde masterproef.
- Uit De Marge (s.d.) (2010) *Switchen in het jeugdwerk: kan dat?* Verslag studiedag.
- Oosterlynck, S. (2012). De cultuur van armoede: terug van weggeweest? In Coussée, F. & Bradt, L. (Red) *Jeugdwerk en sociale uitsluiting. Handvatten voor emanciperend jeugdbeleid*. Leuven: Acco.
- Oosterlynck, S. & Schuermans, N. (2013). Superdiversiteit. Solidariteit herdenken. In: *Alert*, 39(4): p. 13-19.
- Pelleriaux, K. (2005). *Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven: Acco.
- Raad voor Cultuur (2007). Flankerende maatregelen voor meer participatie aan cultuur, jeugd en sport. Geraadpleegd op 30 maart 2008, op www.cjsm.vlaanderen.be/raadcjsm.
- Recht Op vzw. Onderzoek naar kinderen en jongeren in armoede. De kijk van hun ouders.
- Roeyers, H. (2000). Inclusief onderwijs: voor iedereen de beste oplossing? *Perspectieven*, 61(4), 21-24.
- Rogé, B. (2013) Een sterk participatiebeleid. Over de politieke betekenis van participatie. In: *Momenten: Troebel water*, (11), p. 26-33. Brussel: Demos.
- Steuperaert, K.; De Visscher, K.; Van den Bossche, J. & Vogels, T. (2006). *Anders wordt ons moeder zot. Eindrapport project Blind Date*. Meise: Vlaamse Dienst Speelpleinwerk.
- Tack, M. (2009). "Het speelplein: the 'play'ce to be?" *Een perspectief van ouders op speelpleinwerk*. Gent: Universiteit Gent. Faculteit Psychologische en Pedagogische wetenschappen. Ongepubliceerde masterproef.

Uit De Marge (s.d.) Conceptnota. Jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Borgerhout: Uit De Marge.

Van Assche, V. (2006). Jeugdwerkers als missionarissen van de moderniteit. Een sociologische analyse van het jeugdwerk vanuit een controleperspectief. Bijdrage aan de Nitrox-studiedag: Zin en onzin van het jeugdwerk. Brussel: Steunpunt Jeugd.

Van den Brink, G.; van Hulst, M.; de Graaf, L. & van der Pennen, T. (2012). *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk*. Den Haag: Boom Lemma.

Van de Velde, M. & Vranken, J. (2005). *Bruggen over woelig water. (Hoe) kunnen de hulpverlening, het middenveld en de media helpen om de kloof tussen armen en de rest van de rest van de samenleving te overbruggen?* Universiteit Antwerpen: OASes.

Van de Walle T. (2011) *Jeugdwerk en sociale uitsluiting. De toegankelijkheidsdiscussie voorbij?* Gent: Academia Press.

Van de Walle, T. & Bouverne-De Bie, M. (2012). Jeugdwerk en sociale integratie: klein antwoord op een grote vraag. In: *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*. Jaargang 13, nr.2, pp. 82-95.

Van de Walle, T. (2012). Inclusief en doelgroepspecifiek jeugdwerk. Van een of-of naar een en-en-verhaal. In Rogé, B. (Red.) *Momenten 10: Niet alles is een bedrijf*. Brussel: Demos.

Van de Walle, I. (2013). *Buitenbenen: Naar een lokaal en sociaal vrijetijdsbeleid*. Brussel: Demos

Van Gils, J. & Willekens, T. (2010). *Belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren die in armoede leven. Deel 1: De situering en de theoretische achtergrond*. Meise: Kind & Samenleving.

Van Gils, J. & Willekens, T. (2010). *Belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren die in armoede leven. Deel 2: De beleving van kinderen die leven in armoede in Vlaanderen*. Meise: Kind & Samenleving.

Vermeulen, S. & Teller, M. (2010). *Participatie van kinderen en jongeren in armoede. Lessen uit de praktijk*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Vranken, J; Lahaye, W.; Geerts, A. & Coppé, C. (2012). *Armoede in België. Jaarboek 2012*. Leuven: Acco.

LEXICON

Atomix = Atomix is een residentieel begeleidingcentrum binnen de Bijzondere Jeugdzorg voor kinderen tussen de 6 en 18 jaar.

BINT = BINT is een animatorentraject binnen Chiro Brussel voor tienermeisjes uit Brussel.

BON = Brussels onthaalbureau voor nieuwkomers

Brede Scholen = Een Brede School is een samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren die werken aan een brede leer- en leefomgeving met als doel maximale ontwikkelingskansen voor alle kinderen en jongeren.

Brugfigurenproject Gent = Het brugfigurenproject in Gent is een netoverschrijdend project ter bevordering van de communicatie tussen de school, het gezin en de buurt. Het project wordt gefinancierd via het Stedenfonds. Scholen kunnen in aanmerking komen voor een voltijds of halftijds brugfiguur. Om in aanmerking te komen moet de school in Gent zijn gevestigd en een hoog aantal leerlingen hebben die bedreigd zijn in hun onderwijskansen (GOK > 50%).

Buurtsport = Buurtsport is een unieke en succesvolle vorm om op een 'andersgeorganiseerde manier' aan sport te doen met uitgelezen mogelijkheden om iedereen te laten participeren.

Buurtsport Antwerpen = Buurtsport Antwerpen brengt sport naar je toe. In tien verschillende buurten zorgt Buurtsport voor een ruim aanbod aan activiteiten op maat. En voor mensen die moeilijk aan sporten toekomen, werkt Buurtsport een traject op maat uit.

Buurtsport Brussel = Buurtsport Brussel organiseert sportactiviteiten in de kansarme wijken van Brussel en probeert zowel kinderen als volwassenen te stimuleren om regelmatig en langdurig aan sport te doen.

Buurtwerk Het Lampeke = Buurtwerk 't Lampeke is gevestigd in de Ridderbuurt in Leuven. De vzw werkt rechtstreeks met de kansarme doelgroep. De werking is expliciet afgestemd op mensen binnen én buiten de buurt die, om welke reden ook, maatschappelijk kwetsbaar zijn of dat dreigen te worden. 't Lampeke wil kansarmoede opmerken en doorbreken en ondersteunt mensen door samen met hen de problemen aan te pakken, door samen met hen op weg te gaan.

CAW = Centrum Algemeen Welzijnswerk

CIG = Centrum voor Integrale Gezinszorg. Biedt hulp aan gezinnen en gezinsleden met ernstige opvoedingsproblemen.

Circus zonder Handen = Een Nederlandstalig circusatelier in Brussel, ontstaan uit een kinderatelier in gemeenschapscentrum De Markten. De organisatie streeft ernaar om een organisatie te zijn waar mensen uit verschillende gemeenschappen elkaar ontmoeten, samen plezier maken en door circus te leren, elkaar leren kennen.

CMGJ = Het Limburgs steunpunt voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Zij bieden vorming en ondersteuning aan alle organisaties, diensten en overheden in Limburg die met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren werken.

Eerstelijnsorganisaties = Dit zijn organisaties binnen diverse sectoren van de maatschappij zoals gezondheidszorg, algemeen welzijnswerk en hulpverlening waarbinnen het betreffende instituut en/of de medewerkers in direct contact staan met hulpvragenden.

Inloopteam Zita = Inloopteam Zita is een integraal laagdrempelig opvoedingsondersteuningspunt. Beantwoorden van vragen rond de opvoeding en zorg van kinderen en organiseren van opvoedingsondersteunende activiteiten zijn hun twee voornaamste activiteiten

JES = Jeugd En Stad, stadslabo voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen in Gent, Brussel en Antwerpen.

KRAS = WMKJ in Antwerpen Kras wil in de eerste plaats kinderen, tieners en jongeren bereiken die het moeilijker hebben om aan te sluiten bij wat er te beleven is in de stad. Kras vindt je dan ook in buurten waar maatschappelijke uitsluiting sterk speelt. De activiteiten zijn fantasierijk en gedurfd, sportief, creatief en cultureel.

MET-X = Een huis van en voor muzikmakers. In samenwerking met begeesterde artiesten van allerlei slag creëren ze bouwstenen voor groepen, evenementen en educatieve processen.

OCMW = Openbaar Centrum Voor Maatschappelijk Welzijn

Open kamp = Een open kamp is een kamp van leiding van Scouts en Gidsen Vlaanderen voor kinderen en jongeren uit maatschappelijk kwetsbare gezinnen die niet bij Scouts en Gidsen Vlaanderen zijn aangesloten. Momenteel zijn er tien 'Open Kampen' binnen Scouts en Gidsen Vlaanderen. Deze kampen zijn meestal georganiseerd in samenwerking met de gouw.

RECHT-OP! = Vereniging waar armen het woord nemen in Antwerpen. Vanuit ervaringen van mensen in armoede sensibiliseren ze het beleid, het middenveld en de maatschappij rond armoede. Ze proberen de maatschappij te veranderen in functie van armoedebestrijding.

Uit De Marge = Vlaams steunpunt voor werkingen maatschappelijk kwetsbare jeugd.

WMKJ = Werking Maatschappelijk Kwetsbare Jongeren

X-stra! = Een vooruitgeschoven dienstverlening van de stad Antwerpen en het OCMW. Bewoners worden toegeleid naar de gepaste hulpverlening.

COLOFON

Verbinding in de vrije tijd' is een uitgave van het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen in samenwerking met DEMOS vzw en VVJ vzw

Verantwoordelijke uitgever:

An Vrancken, administrateur-generaal,
Arenbergstraat 9, 1000 Brussel

Redactie:

Lisa Schouppe, Kris De Visscher en Inge Van de Walle

Eindredactie:

Lisa Schouppe

De pilootprojecten:

Sanne Coppens, Katrein Ebinger, Jennifer Lamote,
Riccardo Moro, Tanja Rutten, Kathleen Snoeck, Joke Waelput

De stuurgroep:

Els Cuisinier, Emily Ghekiere, Frank Van den Brande,
Tineke Van de Walle, Hans Van Kerckhove
De medewerkers van Demos en VVJ:
Wendy Heymans, Mehdi Maréchal, Filip Stallaert,
Koen Steuperaert, Tatjana Van Driessche, Kai Van Nieuwenhove

Fotografie:

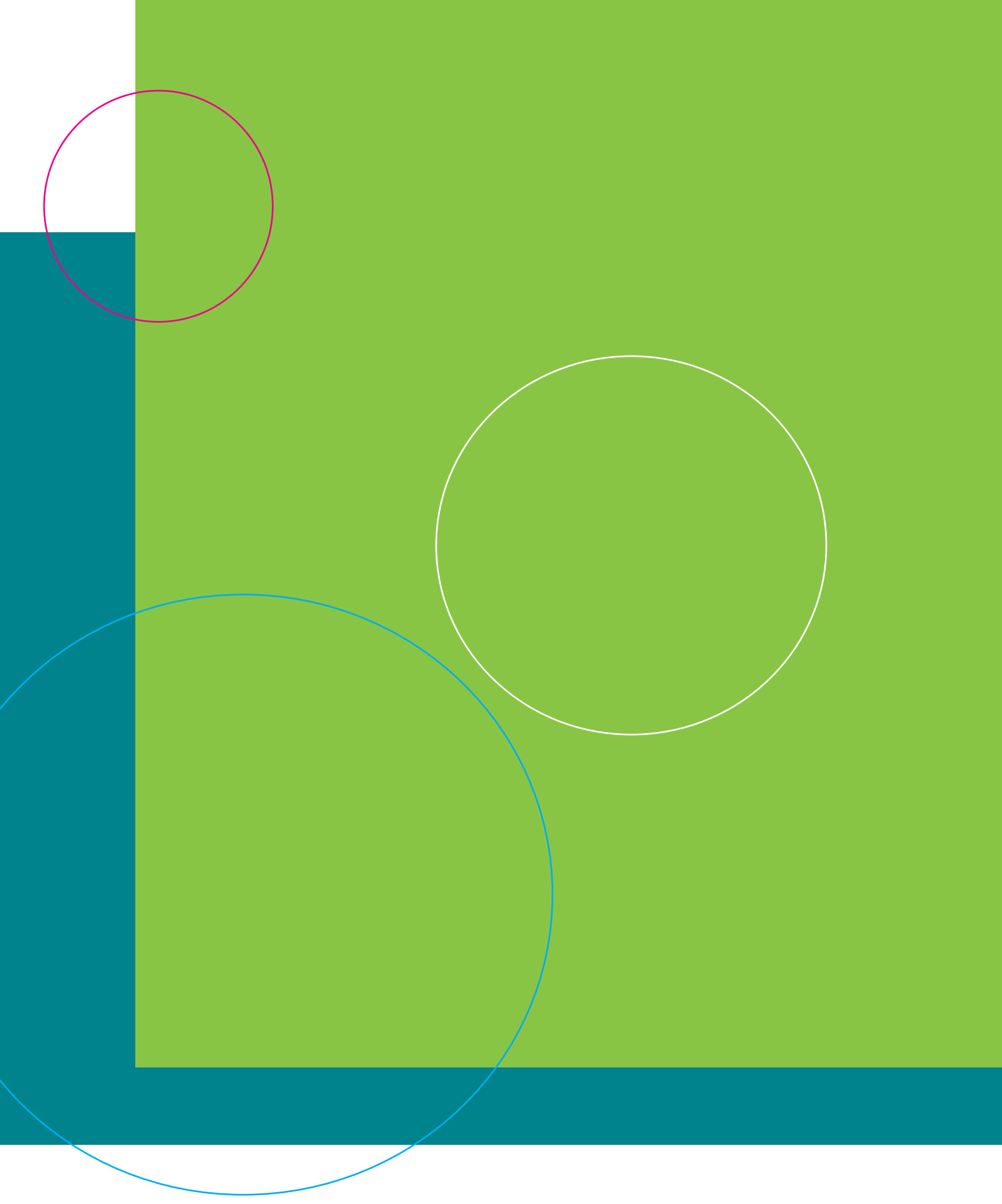
Kinderwerking Fabota/Buurtwerk 't Lampeke vzw

Opmaak en druk:

AFM - Digitale Drukkerij
Nadia De Braekeler

Uitgave: april 2014

Depotnummer: D/2014/3241/108

Agentschap Sociaal-Cultureel Werk
voor Jeugd en Volwassenen

Afdeling Jeugd

Arenbergstraat 9 • 1000 Brussel
T 02 553 41 40 • F 02 553 41 43

www.sociaalcultureel.be